

Davronov P.Z, Xudayberdiyeva X.K.

**PEDAGOGNING KASBIY KOMPETENTLIGI VA
MAHORATI**

O‘quv qo‘llanma

Samarqand – 2021

Ushbu o'quv qo'llanma A.Avloniy nomidagi XTTPMXQMOM tomonidan 2020-yil 29-oktabrda № 01/09-754 - son bilan ro'yxatga olingan va malaka oshirish tizimida o'quv-uslubiy majmua sifatida foydalanishga tavsiya etilgan.

Tuzuvchi mualliflar: Davronov P.Z, Xudayberdiyeva
X.K.

Taqrizchilar:

1. G.Sh.Fayzullayeva

Samarqand viloyati XTXQTMO hududiy markazi dotsenti.

2.A.M.Abdumannotov

- JTSVHJTSBMIMTQTMOMSF dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi.

So‘z boshi

Keyingi yillarda mamlakatimiz ta‘lim tizimida, jumladan malaka oshirish ta‘lim tizimida tub o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. 2020-yil 23 sentabrda O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida” Qonuni, Prezidentning qator Farmon va Qarorlari, jumladan 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta‘limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-son Qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan xalq ta‘limi sohasida faoliyat ko‘rsatayotgan rahbar, mutaxassis va pedagog xodimlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, umumiy o‘rta ta‘limning ilmiy asoslarini yaratish g‘oyalari olg‘a surilib, ularni amalga oshirish yo‘llari belgilab berildi.

Ta‘limning bosh maqsadi jamiyat, davlat va oila oldida o‘zining mas‘uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi, faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar insonlarni tarbiyalashdan iborat. Bu maqsadga erishish yo‘lida xizmat qilish, barcha ta‘lim-tarbiya muassasalari va ularda faoliyat olib borayotgan insonlarning fuqarolik burchi hisoblanadi. Shunday ekan, har bir ta‘lim-tarbiya beruvchi, ta‘limning bosh maqsadini yoddan bilishi, o‘zining kasbiy-shaxsiy faoliyatini, uning barcha g‘oyalarini yuksak darajada ro‘yobga chiqarishga yo‘naltirishi zarur.

Ta‘lim-tarbiyani oilada va sinfda bolalarning tabiatidan kelib chiqqan holda shovqinli-faolliklariga asoslangan holda, bilimlarni ko‘proq mustaqil egallashlariga, ularni o‘zgaruvchan sharoitlarda qo‘llay olish ko‘nikmalarini kafolatlash yo‘nalishida tashkil etishga o‘tishimiz kerak.

Bolalardan doimiy ravishda jim o‘tirishlarini talab etish, ularga munosabatda “xato”, “noto‘g‘ri”, “kallang bormi” kabi ko‘plab nojoiz so‘z va so‘z birikmalaridan foydalanish, ta‘limning bosh maqsadiga qarshi qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Biz ta‘lim-tarbiya beruvchilarning bunday ongsiz faoliyatini mamlakat rivojlanishining poyiga bolta urish deb baholaymiz. Chunki,

bunday muomalada bolaning erkin fikrlashi, faol bo'lishi, mumkin bo'lmagan hodisa.

Yangidan 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda insonparvarlik g'oyasiga urg'u berilgan. Bunga erishish uchun ta'lim-tarbiya beruvchilarning yuzida ta'lim oluvchilarga nisbatan: me'yorida va o'rnida jiddiylik, me'yorida va o'rnida talabchanlik, me'yorida va o'rnida tabassum, cheksiz mehr muhabbat bilan boqish, cheksiz xayrixohlik omuxta bo'lmog'i darkor. Bu sifatlar albatta ta'lim oluvchilarga ko'chib o'tadi va ularning kelajakda insonlar bilan yaxshi munosabat o'rnatishida, yuzaga kelgan muammolarni muvaffaqiyatli hal etishida, ish bitirishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ta'limning bosh maqsadi avvalo pedagoglardan kompetentli bo'lishlarini talab etadi, mahoratli, imiji, innovatsion va kreativ faoliyati bo'lishlarini talab etadi. Shu ma'noda, hamkasblarga taqdim etilayotgan ushbu qo'llanmada pedagogik mahorat, ta'limda kompetensiya, zamonaviy pedagogning imiji, o'qituvchining innovatsion faoliyati va kreativligi, ta'lim jarayonini loyihalash va innovatsion ta'lim texnologiyalari, interfaol ta'lim mohiyati va ularni amaliyotga qo'llash masalalarini tinglovchilarga kichik guruhlarida ishlash metodikasi orqali yoritishga harakat qilindi.

Tinglovchilar kichik guruhlari bilan ishlash metodikasi, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar kichik guruhari bilan ishlashni modifikatsiyalashgan tarzda olib borishga yo'naltirildi. Masalan, bizning dars loyihamiz 80 daqiqaga tuzilgan bo'lsa, tinglovchilarga shu namunada 45 daqiqaga mo'ljallangan rejalashtirish taklif etildi. O'quvchilar kichik guruhlarini shakllantirish va ishlash metodikasi berildi. Kichik guruhlarda ishlash sharoitida, uy vazifasi berish, uni so'rab baholash, o'quvchilarning yangi mavzuga mustaqil tayyorgarliklaridan keyingi dars, takrorlash darslarini trening ko'rinishida o'tkazish metodikalari shular jumlasidan. Amaldagi ta'limda, yangidan berilayotgan bilimga bir o'quvchi ko'pi bilan 3-4 marta (o'qituvchi bayon qilganda, uy ishini bajarishda, agar o'qituvchisi so'rasa uy vazifasini aytib berishda, takrorlash

darsida), biz taklif etayotgan metodikada kamida 8 marta murojaat qiladi.

Shuningdek uslubiy qoʻllanmada, mahorat tushunchasiga, texnologiyalashtirilgan darsga, zamonaviy taʼlimga taʼriflar berildi.

Oʻquvchilarni haqiqiy rivojlanish darajasida emas, balki ularning tabiatidan kelib chiqqan holda, shovqinli-faolliklariga asoslangan, bilimlarni tahliliy, tanqidiy, ijodiy, koʻproq mustaqil egallashlariga yoʻnaltirilgan, bu bilimlarni oʻzgaruvchan sharoitlarda qoʻllay olishlarini kafolatlashni taʼminlaydigan, eng yaqin intellektual rivojlanish darajalarini eʼtiborga olgan holda oʻqitish metodikalari bayon qilindi.

Hamkasblarimizga taklif etilayotgan uslubiy qoʻllanma, ularning zahmatli va sharaflil faoliyatlarini optimallashtirishga hissa boʻlib qoʻshilsa, oʻzimizni maqsadimizga erishgan hisoblaymiz.

Darslarimizning shiori: ta'lim oluvchilarning xohishi va irodasini to'g'ri yo'naltirish orqali, ta'limda natijadorlikka

1-MA'RUZA. PEDAGOGIK MAHORATNING NAZARIY ASOSLARI VA UNING AMALIY FAOLIYATDAGI O'RNI
REJA:

1. Mahorat tushunchasi
2. Mahoratli pedagog bo'lishning faoliyat yo'nalishlari
3. Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ta'limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	
Tinglovchilar bilan salomlashish, tanishish va kichik guruhlarni shakllantirish	<p>1. Kichik guruhlarni shakllantirish uchun kamida 10 ta faol tinglovchilar ajratib olinadi.</p> <p>2. Buning uchun tinglovchilarga quyidagi ko'rinishdagi savollar bilan murojaat qilinadi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kasb nima? - Pedagogika nima? - Ta'lim berishdan maqsad nima? - Jamiyat nima? - Davlat nima? - Oila nima? va hakoza. <p>3. Bu savollarga javob berishda faollik ko'rsatgan tinglovchilar, guruh sardori qo'lidagi ro'yxatga belgilab olinadi.</p>

	<p>4. 5*5*1 (beshta kichik guruh bor, har birida beshtadan tinglovchi bor, barchasiga bir xil topshiriq) raqamli metod asosida kichik guruhlar shakllantiriladi.</p> <p>5.Olingan ma'lumotlar asosida kichik guruhlar shakllantirish jadvali tuziladi.</p> <p>6.Har bir kichik guruhdagi tinglovchilar raqamlanadi va bu tarkib qayta tayyorlash va malaka oshirish davrida doimiy bo'ladi.</p> <p>7.Har bir kichik guruhda kamida ikkita faol tinglovchi ishtirok etadi va ulardan biri sardor bo'ladi.</p> <p>8. Yo'nalishning eng faol, yosh tinglovchilardan biri komanda boshlig'i, professor-o'qituvchi esa trener vazifasini bajaradi</p>
<p>Subyektiv konsepsiyalarni aniqlash (10 daqiqa)</p>	

<ul style="list-style-type: none"> - beshta kichik guruhlarning raqamlariga mos ravishda ma'ruza (amaliy mashg'ulot) matni ma'nosiga ko'ra ketma-ket beshta bo'lakka bo'linadi va har bir bo'lakdan tinglovchilarning soniga mos ravishda, besh nusxadan tayyorlanadi; - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn bo'lagining beshtadan nusxalari, kichik guruh sardoriga komanda boshlig'i yoki o'qituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari o'zlariga tushgan yaxlit matn bo'lagi nusxalarini sheriklariga tarqatishadi. 	<p>O'qituvchi-trener tinglovchilarga yaxlit matnning qisqacha bayonini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.</p>
<p>Yaxlit matn bo'lagini mustaqil o'rganish, qisqa konspektlashtirish va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilish (interfaol tarzda) (15 daqiqa)</p>	

Yangi axborotning o'rganilishi:

-har bir kichik guruh o'zlariga taqdim etilgan savollar asosida matn bo'lagidan javoblarni izlab topishib qisqa konspekt qilishadi (10 daqiqa);

-tinglovchilar qolgan vaqt davomida, o'zlari mustaqil o'rgangan matn bo'lagi yuzasidan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi;

-kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yo'naltirish, o'zlariga berilgan matn bo'lagi mazmunini ongli va oson o'zlashtirishlarini ta'minlashga qaratilgan savollar, matn bo'lagi tepasiga yozib qo'yiladi;

-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn bo'lagidan topib, qisqa konspektni ma'lumot ko'rinishida tayyorlaydi.

O'qituvchi-trener matn bo'lagi ustida tinglovchilarning mustaqil ishlashlari, qisqa konspektni ma'lumot ko'rinishida tayyorlashlari va hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishlari ustidan nazorat olib boradi.

Ushbu jarayonda matn bo'lagini bayon qilayotgan orator tinglovchini sheriklarining tinglashlari, qo'shimchalar qilishlari, konspektlariga yozma o'zgartirishlar kiritib borishlari o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

“Safar” metodi talablariga mos ravishda, yangi tarkibdagi kichik guruhlar shakllantiriladi va mavzuning yaxlit matni uzviylikda o'rganiladi (35 daqiqa)

<p>-har bir kichik guruh tinglovchilari yaxlit matnning o‘zlari mustaqil o‘qib o‘rgangan bitta bo‘lagini va yozma konspeklarini olgan holda (ramziy ma’nod: bitta bo‘lak, bitta chamadon bilan) safarga chiqishadi. (1 daqiqa);</p> <p>- barcha kichik guruhlardagi birinchi raqamli tinglovchilar birinchi kichik guruhga, ikkinchi raqamli tinglovchilar ikkinchi kichik guruhga, uchunchi raqamli tinglovchilar uchunchi kichik guruhga, to‘rtinchi raqamli tinglovchilar to‘rtinchi kichik guruhga va beshinchi raqamli tinglovchilar beshinchi kichik guruhlarga borib joylashadilar;</p> <p>-yangidan shakllangan kichik guruh tinglovchilari, o‘zlari mustaqil ravishda o‘rganib kelgan ma’lumotlarini yangi tarkibdagi sheriklariga tushuntirib, ularga qisqa konspekt qiladiradilar;</p> <p>-matni bayon qilish uzviyligini ta’minlash uchun tushuntirishni birinchi kichik guruhdan kelgan tinglovchi boshlaydi, qolganlar o‘zlarining raqamlariga mos ravishda ketma-ket davom ettiradi va 5-raqamli tinglovchi bayonni yakunlaydi.</p>	<p>Yangi shakllangan kichik guruhda yaxlit matnning uzviy bayon qilinishi, bayon qilayotgan tinglovchini sheriklarining tinglashi va qisqa konspektni amalga oshirishlari o‘qituvchi-trener tomonidan nazorat qilinadi;</p> <p>- yangi shakllangan kichik guruhning har bir tinglovchisiga bayon qilish uchun 5-7 daqiqa vaqt beriladi.</p> <p>-keyingi dars mavzusi yaxlit matnining bo‘laklari uyda o‘rganib kelishlari uchun kichik guruhlar tinglovchilariga taqdim etiladi.</p>
--	--

Safardan manzilga qaytish va yaqinlariga sovg‘a-salomlar ulashish (10 daqiqa)	
<p>-yangi shakllangan kichik guruhga ramziy ma’noda bitta chamadon bilan borgan tinglovchilarning har biri, manzillari (dastlabki kichik guruhlari)ga beshta chamadon bilan, ya’ni o‘rganilayotgan mavzuning yaxlit matnini o‘rgangib qaytishadi;</p> <p>-chamadonlar ochilib, xursandchilik bilan yaqinlariga sovg‘a-salomlar ulashiladi, ya’ni mavzuning yaxlit matni hamkorlikda, faol shovqinli tarzda muhokama qilinadi.</p>	<p>-vaqt imkoniyatidan kelib chiqqan holda kichik guruhlararo savol-javoblar tashkil etilishi mumkin;</p> <p>-o‘qituvchi-trener tomonidan kichik guruhlar faolligi uchun rag‘batlantiriladi va dars xulosalanib yakunlanadi;</p> <p>-o‘qituvchi-trener tomonidan, keyingi dars mavzusi yaxlit matnining tarqatilgan bo‘laklarini uyda o‘rganib kelishlari bo‘yicha, kichik guruhlar tinglovchilariga yo‘l-yo‘riqlar beriladi.</p>

Eslatma: 80 daqiqalik dars vaqti taqsimoti, o‘qituvchi-trener tomonidan, o‘zining individual ish sur‘atiga mos ravishda o‘zgartirilishi mumkin.

Obzor ma'ruzaning taxminiy mazmuni

Hurmatli hamkasblar ta'limning bosh maqsadi jamiyat, davlat va oila oldida o'zining mas'uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi, faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar fuqarolarni tarbiyalashdan iborat.

Bunday buyuk maqsadga erishish uchun eng avvalo mahoratli fan o'qituvchilarini tayyorlash talab etiladi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan keyingi yillarda chiqarilgan farmonlar, qarorlar, shuningdek O'zbekiston Respublikasini Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligining tegishli me'yoriy hujjatlarida pedagogik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish ishlarida tub burilishlar qilinishi belgilab berildi va ular hayotga izchil tatbiq etilmoqda.

O'qituvchi mahoratli bo'lishi uchun avvalo ta'limning bosh maqsadi, pedagogika, uning obyekti, predmeti, kategoriyalari nima ekanligini bilishi kerak.

Bilishning, eslab qolishning maqbul usullaridan biri, matndagi ma'lumotlarning lug'aviy ma'nosini bilgan holda, ularni ta'lim oluvchilar bilan hamkorlikda tahlil qilish orqali o'rganishdan iborat. O'qituvchi ishlatayotgan so'zining ma'nosini bilishi shart. Masalan, ta'limning bosh maqsadini bayon qilar ekanmiz, unda foydalanilayotgan jamiyat, davlat, oila kabi tushunchalarning ta'rifini bilishimiz talab etiladi: insonlar muloqotga kirishadigan makonlar majmuyiga jamiyat deyiladi; fuqarolarining haq-huquqlarini himoya qiluvch, unga qarshi yo'naltirilgan kuchlarni sindirishga qaratilgan hukumat organlari va siyosiy tashkilotlariga ega bo'lgan mustaqil mamlakatga davlat deyiladi; er bilan xotin, ota-onalar bilan bolalar orasidagi munosabatdan shakllangan makonga oila deyiladi va hakoza.

Keksa avlod tomonidan hayot uchun zarur tajribalarni yosh avlodga yetkazish, ularning bu tajribalarni faol tarzda o'zlashtirish qonuniyatlarini o'rganadigan fanga pedagogika deyiladi.

Insonlarning hayot uchun zarur tajribalarni o'rganib, ularni o'zining tajribalari bilan boyitib, yosh avlodga ytkazishiga jamiyat taraqqiyoti deyiladi.

Pedagogikaning ob'ekti maktab o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berish jarayonidan iborat.

Maktab o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berish uchun zarur bo'ladigan barcha bilimlar majmuyiga pedagogikaning predmeti deyiladi.

Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari shaxs kamolotini ta'minlash, ta'lim va tarbiya samaradorligiga erishishga qaratilgan jarayonlarning umumiy mohiyatini yoritadi. Eng muhim kategoriyalar sirasiga quyidagilar kiradi: shaxs, tarbiya, ta'lim (o'qitish, o'qish), bilim, ko'nikma, malaka, ma'lumot, rivojlanish.

Shaxs – psixologik jihatdan taraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi, muayyan xulq-atvor va dunyoqarashga ega bo'lgan jamiyat a'zosi.

Tarbiya – aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba va ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon.

Ta'lim – ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko'nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon.

Bilim – ixtiyoriy o'lchovli fazo elementlarining inson ongida tushunchalar, sxemalar, ma'lum obrazlar ko'rinishida aks etuvchi tizimlashtirilgan ma'lumotlar majmuyi.

Ko'nikma – shaxsning muayyan faoliyatni tashkil eta olish qobiliyati.

Malaka – shaxsning kasbiy faoliyatning muayyan turini bajarishga tayyorgarligini ifodalaydigan, ma'lumot to'g'risidagi tegishli hujjat bilan tasdiqlanadigan bilim, qobiliyat, mahorat va ko'nikmalar darajasi.

Ma'lumot – ta'lim-tarbiya natijasida o'zlashtirilgan va

tizimlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko'nikma va malakalar hamda tarkib topgan dunyoqarash majmuyi.

Rivojlanish – shaxsning fiziologik va intellektual o'sishida namoyon bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar mohiyatini ifoda etuvchi murakkab jarayon.

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhga mustaqil o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda tinglovchi ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Ta'lim-tarbiyaning bosh maqsadi nimalardan iborat?
2. Mahorat atamasi qaysi tildan olingan va qanday ma'noni anglatadi?
3. Pedagogik mahoratning ta'rifi?
4. Pedagogik mahoratni egallashning kasbiy faoliyat yo'nalishlari nimalardan iborat?

Mahorat – arab tilida “mohirlik”, “ustalik”, “epchillik” ma'nolarini anglatadi.

Mahorat tushunchisiga quyidagicha ta'rif berish mumkin:

1) tegishli fanlar va boshqa matnli manbalarni o'qib-o'rganish, axborot kommunikatsion texnologiyalar va atrofdagi insonlardan ko'rib-eshitib o'rganish hamda hayotiy tajribalar jarayonida orttirilgan bilimlar majmuyini, tegishli vositalar va usullar yordamida, kasbiy-shaxsiy faoliyatga mohirlik, ustalik, epchillik bilan san'atkorona qo'llashga mahorat deyiladi (prof.P.Z.Davronov).

2) ta'lim-tarbiyaga oid fanlarni va boshqa matnli manbalarni o'qib-o'rganish, axborot kommunikatsion texnologiyalar va hamkasblardan ko'rib-eshitib o'rganish hamda hayotiy tajribalar jarayonida orttirilgan bilimlar majmuyini, tegishli vositalar va usullar yordamida, kasbiy-shaxsiy faoliyatga mohirlik, ustalik, epchillik bilan san'atkorona qo'llashga pedagogik mahorat deyiladi (prof.P.Z.Davronov).

2. Mahoratli pedagog bo'lishning faoliyat yo'nalishlari

1. O'quv pedagogik faoliyat yo'nalishi. O'qituvchi ta'lim yo'nalishidagi qonunlarni, Respublika Prezidenti farmonlari va qarorlarini, Hukumati qarorlarini, Xalq ta'limi vazirligining buyruqlarini va boshqa me'yoriy hujjatlarni, mamlakatning iqtisodi va siyosatiga doir ma'lumotlarni, mutaxassislik fani, uni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar asoslaridan yetarli darajada bilimlarni uzluksiz ravishda o'qib-o'rganishlari talab etiladi.

2. Shaxsiy faoliyat yo'nalishi. Bu yo'nalishda o'qituvchi o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga, hamkasblariga, o'quvchilariga va ularning ota-onalariga munosabatining loyiqqligi va munosibliigi ustida tinimsiz izlanishda bo'lishi, yo'l qo'yilgan xatolarni takrorlamaslik, yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklarining oldini olish va yutuqlarini oshirib, rivojlantirib boorish ustida doimiy, tanqidiy, ijodiy izlanishda bo'lmog'i darkor.

3. Ijtimoiy pedagogik faoliyat yo'nalishi. Bunda o'qituvchi ta'lim oluvchilar jamoasini his eta olishi, ularning tuyg'ularini anglashi, qiziqish va ehtiyojlari, duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarini oldindan bilib olishi;

- har bir ta'lim oluvchining individual psixologik xususiyatlarini bilishi;

- ta'lim-tarbiya jarayonida har bir ta'lim oluvchining erishgan yutuq va yo'l qo'ygan kamchiliklarini doimiy o'rganib borish, yutuqlarni rivojlantirish va kamchiliklarni tuzatishga kreativ yondashishga doir bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi lozim;

- dars va darsdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarni loyihalashni bilishi, bu loyihalarni ta'lim-tarbiyaviy jarayonga mohirlik bilan tatbiq etishga doir bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi;

- o'quvchilarda fan, hayot, san'at, ijtimoiy foydali mehnatga qiziqish uyg'ota olishni bilishlari talab etiladi.

4. Axborot-kommunikativ faoliyat yo'nalishi. Ayni davrda axborotlar oqimi ijtimoiy hayotiga eksponenta (ko'chkisimon) qonunlari asosida, shiddatli tezlikda kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni o'qib-o'rganish, tahlil etish, qayta ishlash,

nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda o'quvchilarga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim beruvchi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. O'qituvchi axborot kommunikatsion texnologiyalari vositalari yordamida kasbiy-shaxsiy faoliyatiga tegishli axborotlarni to'plashi, ularni saralashi va bu ma'lumotlardan o'z o'rnida va me'yorida oqilona foydalanish malakasiga ega bo'lishi talab etiladi. Zamonaviy ta'lim beruvchi ushbu faoliyatga loyiq bo'lishi uchun, birinchi navbatda shaxsiy kompyuter yoki nautbuk hamda printerga ega bo'lishi, ularni ishlata olishi, internetdan foydalana olishi kerak.

**Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhga o'qib-
o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim
etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda tinglovchi
ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan
savollar**

1. Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari nimalardan iborat?
2. Pedagogning insonparvarligi deganda nimani tushunasiz?

Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari

1. Pedagog shaxsining insonparvarlik yo'nalishiga ega bo'lishi: ya'ni, ta'lim oluvchilarning dini, irqi, millati, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar, ularning barchasiga bir xil munosabatda bo'lishni, o'qituvchining o'quvchini o'zining farzandidek yaxshi ko'rib, mehr bilan uning xohishi va irodasini to'g'ri yo'naltirish asosida o'qitishi va erkin fikrlovchi, faol, barkamol avlod qilib tarbiyalashi tushuniladi.

2. O'qituvchilar ta'lim-tarbiyaning metodologik asoslari, mamlakatning iqtisodi va siyosati, mutaxassislik fanlari, ularni o'qitish metodikasi, pedagogika va psixologiyadan professional bilimlarga ega bo'lishi talab etiladi.

3. Ta'lim beruvchidan pedagogik qobiliyatga ega bo'lishi talab etiladi. Shaxsning muayyan faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish sharti hisoblangan va buning uchun zarur bilimlarni egallash dinamikasida yuzaga chiqadigan farqlarda namoyon bo'ladigan individual-psixologik xususiyatga qobiliyat deyiladi.

4. Pedagoglar pedagogik texnika sohiblari bo'lishlari zarur.

Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari: pedagogning nutq malakalari; pedagogning mimikasi va pantomimikasi; pedagogning o'z psixologik (ruhiy) holatini boshqara olishi; aktyorlik va rejissyorlik mahoratlari kompleksidan iborat.

Pedagog shaxsining insonparvarlik yo'nalishga ega bo'lishi ta'lim oluvchi shaxsini hurmat qilishi, ayrim muammolarni o'zini ta'lim oluvchi o'rnida sezib hal etishi, adolatli bo'lishi, pedagogik faoliyatning bosh maqsadini – jamiyat, davlat va oila oldida o'zining mas'uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi, faol, ma'naviyati yuksak, Vatanparvar, elparvar, barkamol avlodni tarbiyalashdan iborat deb bilishi kerak. Buyuk mutafakkir bobokolonimiz Ibn Sino o'qituvchi shaxsida halollik, adolat, poklik, mehnatsevarlik, fidoyilik, odamgarchilik kabi xislatlarni qadrlagan.

Insonparvar mahoratli pedagog faoliyatining barcha jihatlarini qamrab oladi va uning aniq vazifalarini belgilab beradi. Insonparvarlik deganimizda, ta'lim oluvchilarning dini, irqi, millati, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar, ularning barchasiga bir xil munosabatda bo'lish tushuniladi. Har bir ta'lim oluvchiga insonparvarlik nuqtai nazaridan yondoshish darkor.

Ta'lim-tarbiya oluvchilarga nisbatan, ta'lim beruvchining yuzida me'yorida jiddiylik, me'yorida talabchanlik, me'yorida tabassum, cheksiz mehr-muhabbat, cheksiz xayrihohlok omuxta bo'lmog'i darkor. Chunki, o'qituvchining ma'naviy-axloqiy va tashqi qiyofasi orasidagi uzviylik, mutanosiblik ma'lum darajada o'quvchilariga ko'chib o'tadi. L.N.Tolstoy ta'biri bilan aytganda, kasbini sevadigan, o'qitadigan fanini chuqur biladigan o'qituvchi yaxshi o'qituvchi. O'qitadigan fanidan bilimi sustroq, biroq o'quvchilarini ularning ota-onalaridek qadrlaydigan o'qituvchi, oldingi o'qituvchidan yaxshiroq. Kasbini sevadigan, o'qitadigan fanini chuqur biladigan, o'quvchilarini ularning ota-onalaridek yaxshi ko'radigan o'qituvchi mukammal o'qituvchi.

Bolalarni seva olish, ularga o'z ota-onalaridek mehribonlik ko'rsata bilish, mohir pedagogning muhim insonparvarlik fazilatlaridan biridir. Pedagog har doim, hamma vaqt ta'lim

oluvchilarga mehribonlik ko'rsata olishi lozim. O'z ta'lim oluvchisi to'g'risida shoshma-shosharlik bilan xulosa chiqarmasligi, ularning eng kichkina yutuqlarini ham ilg'agan holda ko'proq rag'batlantirishi kerak.

Ta'lim oluvchilar orasida o'qituvchining "sevimli" yoki "yomon" ko'radigan tarbiyalanuvchilarning bo'lishi, o'quvchilarda ustozga bo'lgan hurmatni so'ndiradi. Har qanday bo'sh va past o'zlashtiradigan, "tarbiyasi qiyin" ta'lim oluvchi bilan ishlaganda pedagog o'quvchidagi bilinar bilinmas, lekin eng muhim ijobiy fazilatlarni topa olishi va undagi mavjud kamchiliklarni bartaraf etishda ulardan mohirlik bilan foydalanishi kerak.

Pedagog shaxsiy fazilatlari tizimida pedagoglik faoliyatga bo'lgan ehtiyoj nomli muhim kasbiy yo'nalish mavjudki, u pedagogik mahoratni egallashda alohida ahamiyat kasb etadi. Ehtiyoj arab tilida zarurat, zaruriyat, muhtojlik, ichki undovchi ma'nolarini anglatadi. Bunday professional xususiyatlarni S.Baranov va boshqa olimlar quyidagicha izohlashadi: pedagogik faoliyatga bo'lgan ehtiyoj professional mahoratdagi pedagog shaxsiy fazilatlarini belgilovchi qimmatli baho bo'lib, u o'zida: "...bolalarga qiziqish va muhabbatni; pedagogda ishga havasni; psixologik-pedagogik ziyraklik va kuzatuvchanlikni mujassamlashtiradi".

Pedagogning ta'lim oluvchilarga nisbatan mehribonligi, hayrixohligi, bolalarni sevishi, insoniy talabchanlik asosida ko'rilmog'i lozim. Insonparvarlikka asoslangan talabchanlik ta'lim oluvchilarni intizomga chaqiradi, o'z xulq-atvori to'g'risida o'ylashni, o'ziga boshqalar ko'zi bilan qarashni, salbiy xususiyatlarini qayta tarbiyalashni, ijobiy fazilatlarini takomillashtirishni yo'lga qo'yishga da'vat etish muddaosiga erishadi. Buning uchun pedagog talabchanlikning me'yorini bilishi lozim. Talab istiqbolli bo'lib, bolaning kelajak hayoti, faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Shuning bilan birga, pedagogning o'zi milliy qadriyatlarining mazmun mohiyatini chuqur anglashi, ularga hurmat e'tiqodli bo'lishi, islom odobiga rioya etishi zarur. Islom odobiga ma'naviyat deyiladi (prof. P.Z.Davronov).

Ijtimoiy hayot qonunlarini aniq tushunish, milliy-axloqiy qadriyat, mafkura mazmunini anglash, ta'lim oluvchilarda ajdodlar ruhiga hurmatni, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, pedagog shaxsiy fazilatining muhim omili, o'tmish merosini mukammal bilish, qadriyatlar, urf-odatlar mazmunini anglash, ijtimoiy taraqqiyot qonuniyatlarini tushunish orqali ilmiy dunyoqarashni o'zida tarbiyalay olgan bo'lishi kerak. Ulug'larimiz ta'biri bilan aytganda, tarbiyachining o'zi tarbiyalangan bo'lmog'i darkor.

Kasbiy bilimdonlik pedagogik mahoratning tub asosini tashqil qiladi

O'qituvchi ta'lim-tarbiyaning metodologik asoslari (Milliy va umumbashariy qadriyatlar, "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun, Prezident Formon va Qarorlari, Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, Xalq ta'limi vazirligining buyruqlari va boshqa me'yoriy hujjatlar), mamlakatning iqtisodi va siyosati, mutaxassislik fani, uni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondash fanlar asoslari majmuyidan tashkil topadigan professional bilimlarga ega bo'lishlari talab etiladi. Shuning bilan birgalikda, O'zbekistonning o'z taraqqiyot yo'li mohiyati, milliy tarbiya mohiyati va mazmunini teran anglashi, chuqur ilmiy nazariy salohiyati, pedagogik ijod, o'z fanining tarbiyaviy imkoniyatlarini mukammal bilishi, pedagogik bilimlarni takomillashtirishga intilish, mamlakatimiz Prezidentining ichki va tashqi siyosatidan xabardorlik, o'zbek xalqining an'analari, qadriyatlari, urf-odatlarini yaxshi anglashi, siyosat, tarix, madaniyat, ma'naviyat, adabiyot va san'at, axloqshunoslik, dinshunoslik, huquqshunoslik, o'lkashunoslik, texnikaga oid ma'lumotlardan xabardorlik, etnopedagogika, etnopsixologiyaga oid bilimlarni chuqur egallagan bo'lishlaeri lozim.

Kasbiy bilimlar negizida pedagogning xatti-harakati va xulqining asosini tashkil etuvchi, pedagogik prinsiplar va qoidalar vujudga keladi. Bu prinsip va qoidalarni har bir pedagog o'z tajribasiga va egallagan bilimlariga tayangan holda yaratadi va ularni doimiy ravishda takomillashtirib boradi.

**Tinglovchilarning uchunchi kichik guruhga o'qib
o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim
etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining
natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar**

1. Layoqat nima?
2. Qobiliyat nima?
3. Didaktik qobiliyat nima?
4. Akademik qobiliyat nima?
5. Perseptiv qobiliyat nima?
6. Nutqiy qobiliyat nima?

Pedagogik qobiliyatlar

Layoqat - Psixologiyada tug'malik alomatlari bor individual sifatlar *layoqatlar* deb yuritiladi va uning ikki turi farqlanadi: 1) **tabiiy (tug'ma) layoqat**- odamdagi oliy nerv tizimi faoliyatining xususiyatlari, miya yarim sharlarining qanday ishlashi, qo'l-oyoqlarning biologik va fiziologik sifatlari, bilish jarayonlarini ta'minlovchi sezgi organlari - ko'z, quloq, burun, teri kabilarning xususiyatlaridan tashkil topadi. **Ijtimoiy layoqat** - bola tug'ilishi bilan uni o'rab turgan atrof-muhit, muloqot uslublari, so'zlashish madaniyati kabi ko'plab omillar ta'sirida tug'ma layoqat tarbiyalanib qobiliyatga aylanib va rivojlanib boradi. Demak, layoqat tug'ma bo'lib, qobiliyat tarbiya maxsulidir.

Shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish sharti hisoblangan va buning uchun zarur bilim, ko'nikma va malakalarni egallash dinamikasida yuzaga chiqadigan farqlarda namoyon bo'ladigan individual- psixologik xususiyatiga **qobiliyat** deyiladi.

Pedagogika va psixologiya fanlari sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda pedagogik qobiliyatlarning quyidagi turlari ko'rsatilgan:

1. Didaktik qobiliyat.
2. Akademik qobiliyat.
3. Perseptiv qobiliyat.
4. Nutqiy qobiliyat.
5. Tashkilotchilik qobiliyati.

6. Obro‘ga egalik qobiliyatlari.
7. Kommunikativ qobiliyat.
8. Diqqatni taqsimlash qobiliyati.
9. Kelajakni ko‘ra bilish qobiliyati.
10. Konstruktiv qobiliyat.

1. Didaktik qobiliyat – murakkab bilimlarni ta’lim oluvchilarga osongina tushuntira olishni nazarda tutadi.

2. Akademik qobiliyat – ta’lim beradigan fani bilan birgalikda, o‘quvchilarining qiziqishlaridan paydo bo‘ladigan har qanday savollarga javob beraoladigan o‘qituvchida akademik qobiliyat shakllangan bo‘ladi.

3. Perseptiv qobiliyat – o‘quvchi qalbida yoki tashqi qiyofasida kechayotgan xar qanday katta-kichik o‘zgarishlarni qisqa daqiqalarda ilg‘ab olib, unga mos insonparvar munosabatni bildiradigan ta’lim beruvchida perseptiv qobiliyat shakllangan bo‘ladi.

4. Nutqiy qobiliyat - bunday qobiliyatga ega bo‘lgan o‘qituvchining nutqi, ixcham, ma’noli, tushunarli, ravon, oxangdor, jarangdor, muayyan ritm, temp, chastotaga ega bo‘ladi.

Tinglovchilarning to‘rtinchi kichik guruhga o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Tashkilotchilik qobiliyati
2. Obro‘ orttirish qobiliyati
3. Kommunikativ qobiliyat
4. Diqqatni taqsimlash qobiliyati
5. Kelajakni ko‘ra bilish qobiliyati
6. Konstruktiv qobiliyat
7. Zamonaviy pedagog yana qanday qobiliyatlarga ega bo‘lishi kerak?

5. Tashkilotchilik qobiliyati – bu darsda va undan tashqari paytlarda ta’lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va ularning natijador ijrosini ta’minlash qobiliyati.

6. Obro‘ orttirish qobiliyati – zamonaviy pedagog bu qobiliyatga o‘zining imijiga to‘laqonli rioya etish orqali erishadi.

7. Kommunikativ qobiliyat - muomala va muloqot o‘rnata olish, bolalarga kirishib ketish qobiliyati, tarbiyalanuvchilarga to‘g‘ri yondoshish yo‘lini topa olish, ular bilan pedagogik nuqtayi nazardan samarali o‘zaro munosabatlar o‘rnata bilish, pedagogik nazokatning mavjudligi.

8. Diqqatni taqsimlash qobiliyati- o‘qituvchining bir vaqtning o‘zida diqqatini bir necha o‘quvchiga yo‘naltira olishi, ya’ni bir necha ob’ektlarga bir davrning o‘zida o‘z munosabatini bildirish. Bu xislatni o‘quvchilarida ham tarbiyalash. Ta’lim beruvchi uchun diqqatning barcha xususiyatlari- hajmi, uning kuchi, ko‘chuvchanligi, idora qilina olishi va ishga solinishning taraqqiy etganligi juda muhim. Qobiliyatli, tajribali ta’lim beruvchi o‘z fikrini (yoki tarbiyalanuvchi fikrini) bayon qilishda diqqat bilan kuzatadi, ayni vaqtda barcha tarbiyalanuvchilarni o‘z diqqat-e’tiborida tutadi, toliqish, e’tiborsizlik, tushunmaslik alomatlarini hushyorlik bilan kuzatib boradi, barcha intizom buzilish hollarini e’tibordan qochirmaydi, nihoyat o‘z shaxsiy xatti-haraktlarini (mimikasi, pantomimikasi, yurish- turishni) ham kuzatib boradi.

9. Kelajakni ko‘ra bilish qobiliyati - insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat bashorati. Bu o‘z harakatlarning oqibatlarini oldindan ko‘rishda, tarbiyalanuvchining kelgusida qanday odam bo‘lishi haqidagi tasavvur bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsni tarbiyalab yetishtirishda, tarbiyalanuvchining qanday fazilatlarining taraqqiy etishini oldindan aytib bera olishda ifodalanadigan maxsus qobiliyat. Bu qobiliyat pedagogik optimizmga, tarbiyaning qudratiga, odamga ishonish bilan bog‘liq bo‘ladi. Tarbiyachi tarbiyalanuvchining kelajagini oldindan ko‘raolishi bilan birgalikda, unga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi sabablarni aniqlab, ularni bartarf etishga kreativ yondashish kerak.

10. Konstruktiv qobiliyat - o‘quv-tarbiya ishlarini rejalashtirish va natijasini oldindan aytish qobiliyati. Bu qobiliyat tarbiyalanuvchi shaxsning rivojini loyihalashga, o‘quv- tarbiya mazmunini, shuningdek, tarbiyalanuvchilar bilan ishlash metodlarini tanlab olishga imkon beradi.

Bugungi olimlar, yuqorida bayon qilingan qobiliyatlar qatoriga, zamonaviy pedagogning qobiliyatini ham kiritishmoqda.

Zamonaviy pedagogning qobiliyati - zamonaviy ta'lim beruvchi, shogirdlarini aqlu donishlikka, iymon-e'tiqodga, milliy va umumbashariy qadriyatlarni avaylab asrashga, faol hayotiy pozitsiyaga, tashabbuskorlikka, tadbirkorlikka, ijodga yo'naltirish kabi qator qobiliyatlarga ega bo'lishi zarurligi ko'zda tutilmoqda. Ushbu qobiliyat turi, ta'lim oluvchilarning kelajak faoliyatlariga yo'naltirilganligi uchun, uni biz pedagogning strategik qobiliyat atadik.

Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhga o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv material bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Pedagogik texnika nima?
2. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari nimalardan iborat?
3. Pedagogning nutq malakasi nimadan ko'rinadi?
4. Pedagogning mimik harakatlari qanday a'zolar yordamida amalga oshiriladi?
5. Pedagogning pantomimik harakatlari qanday a'zolar yordamida amalga oshiriladi?
6. Aktiyorlik qaysi tildan kirgan va qanday ma'noni anglatadi?
7. Rejissiyorlik qaysi tildan kirgan va qanday ma'noni anglatadi?
8. Pedagogning ruhiy holatlarini boshqarish deganda nimani tushunasiz?

Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlari

Pedagogik texnika – pedagogik mahoratning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, o'qituvchning o'quvchilarga ta'sir o'tkazish vositasi hisoblanadi. Pedagogik texnikani yetarli darajada egallagan o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqatga kirishish mahorati yuqori bo'ladi. Zarur so'z va gapni kerakli paytda, talab etiladigan ohanda ishlatish, qanday qarash, imo-ishoralardan tez va

aniq foydalanish, eng keskin va kutilmagan pedagogik vaziyatlarda ham osoyishtalik va aniq fikr yuritish, tahlil qilish qobiliyatini saqlab qolish imkonini beradi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish jarayonida o'qituvchining pedagogik texnika sohasidagi barcha malakalari bir paytda kompleks namoyon bo'ladi. Ular, o'qituvchining har qanday pedagogik vaziyatda ham o'zining ruhiy holatini boshqara olishi, nutqi, imo-ishorasi, mimik harakatlari bilan birgalikda sodir bo'ladi.

Pedagogik texnika malakalarining o'zlashtirilish va shakllanish dinamikasi, o'qituvchining kasbiy tayyorgarlik darajasiga, o'zining ustida ishlashiga bog'liq bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, ta'lim-tarbiyaga doir barcha omillar, o'qituvchining o'z ustida tinimsiz ishlashiga borib taqaladi.

Pedagogik texnika quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

nutq malakalari;

pedagogning mimikasi va pantomimikasi;

o'z psixologik(ruxiy) holatini boshqara olishi;

aktyorlik va rejissorlik mahorati.

Avvalo pedagogik texnikaning tarkibiy qismi sifatida **pedagogning nutq malakalarini**, ya'ni savodli gapirish, nutq ravon, qisqa, lo'nda, chostatali, mazmunli, chiroyli va tushunarli, ta'sirchan qilib bayon etish, o'z fikr va his-tuyg'ularini so'zda aniq ifodalash malakalarini aytib o'tish mumkin. Olimlarning hisoblashlariga ko'ra o'quv uchun ajratilgan vaqtning taxminan 1/4 - 1/2 qismi o'quvchilarning o'qituvchi nutqini eshitishlari va tushunishlari uchun sarflanadi. Demak, o'quv materialining o'quvchilar tomonidan puxta o'zlashtirilishi o'qituvchi nutqining kamoloti va yorqinligiga bog'liq ekan.

Haqiqatan ham, A.Avloniy ta'kidlaganidek "So'z insonning daraja va kamoli, ilm va fazlni ulug'lab ko'rsatadurg'on tarozisidir. Aql sohiblari kishilarning fikr va niyatini, ilm va quvvatini, qadr va qimmatini so'zlagan so'zidan bilur". Ayniqsa, o'quvchilar o'qituvchi talaffuzi, nutq texnikasiga katta e'tibor berishadi.

Duduq, kirish, tovushga taqlid kabi so'zlarning, masalan "aytaylik", "xo'sh", "anaqa", "o'tga-bo'tga", "demak", "nimaydi"

yoki bitta soʻzni ketma-ket uch martagach takrorlash kabi soʻzlarning oʻrinsiz ravishda koʻp takrorlanishi oʻquvchilarning ensasini qotiradi. Bunday holning oʻquvchilar orasida uchrab turishi achinarli hol.

Hozirgi kunda nutq texnikasiga doir mashqlar tizimi ishlab chiqilgan. Bu tizim teatr pedagogikasi tajribalariga tayanadi hamda nutq paytida toʻgʻri nafas olish, talaffuz va diksiyani sozlash kabi koʻnikmalarni takomillashtirishga qaratilgan. Mazkur tizimni oʻzlashtirish uchun oʻz ustida muntazam ishlagan har qanday inson jumladan, yoshlarga taʼlim-tarbiya beruvch oʻqituvchi va murabbiylar, oʻz nutqini toʻgʻrilay oladi.

Kishining ovozi, tabiati oʻzgarmas degan fikrlarga qoʻshilib boʻlmaydi. Hozirgi zamon fiziologiya faninig dalolat berishicha ovoz sifatini mutlaqo oʻzgartirish mumkin. Bu tarixiy faktlar bilan ham isbotlangan. Masalan, Demosfen oʻz duduqligini mashq qilish tufayli oʻnglab, qadimgi Rimning buyuk notigʻiga aylangan.

Pedagogik faoliyatda mimika va pantomimikaning oʻz oʻrni va ahamiyati bor.

Pantomimika. Gavda, bosh, qoʻllar va oyoqlarning harakatiga - pantomimika deyiladi. Pantomimika harakatlaridan mohir pedagoglar oʻz fikrlarini bildirishda, obrazlar yaratish kabilarda foydalanadilar. Oʻqituvchilar dars jarayonida gavda harakatlariga alohida eʼtibor qaratishlari kerak. Jumladan, salomlashishda gavdani tik tutib, ikki qoʻlni har bir oʻquvchni bagʻriga bosmoqchdek tutishi, bunda oʻng oyoq, chap oyoqqa nisbatan 15-20 sm oldinga tashlangan boʻlishi, yaʼni oʻquvchlarini yugurib borib bagʻriga bosmoqchidek maʼno anglatilishi, tavozei bilan oʻquvchilarni oʻtirishga taklif etishi, oʻrganilayotgan mavzuning muhim joylarini taʼkidlashda, oʻquvchlar tomon ildam, jasoratli qadamlar tashlab oldinga yurishi, aytgan fikrlarini asoslashda orqaga, yaʼni sinf doskasi tomon yurishi kerak. Yon tomonga yurish taklif etilmaydi. Oʻqituvchining qollari kaftlarini oʻquvchlarga qarata silkitib oʻtiringlar deyish mumkin emas. Qoʻllarning bunday harakati “yuzing qursin” maʼnosini anglatadi. Umuman, oʻqituvchning barcha harakatlari nazokatli, oddiy va tabiiyligi bilan ajralib turishi lozim. Gavdani tutish estetikasiga

rioya qilish, salbiy odatlar (orqa-oldga tomon chayqalish, bir oyoqdan ikkinchisiga og'irlikni tashlash, stol suyanchig'ini tutib turish, stol yoki o'quvchi partasiga qo'llari kaftlarini qo'yib enkayib turish, qo'lda darsga aloqasiz buyumlarni ko'tarib yurish, bosh qashish, burun qoqish, quloq kavlash va h.k.z)dan xoli bo'lishlari talab etiladi

Mimika. Insonning yuzidagi muskullari, qoshi, ko'zi, lablari vositasida o'z fikri, hissiyoti, ruhiy holatini ifodalash san'atiga - **mimika** deyiladi. Ba'zan, o'qituvchining yuz ifodasi uning gapidan ko'ra kuchliroq ta'sirga ega bo'ladi. Imo-ishora va mimika axborotning emotsional ta'sir kuchini oshirib, uni tarbiyalanuvchining yaxshi qabul qilishiga sabab bo'ladi.

O'quvchilar o'qituvchining fikrini uning yuz ifodasidan bilib oladi. Shuning uchun o'qituvchi o'zining ichki kechinmalarini yashira olishi ham

lozim. Mimik harakatlari asosan o'quv tarbiya maqsadlarida foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Pedagogik faoliyat jarayonida, **pedagogning o'z psixologik (ruhiy) holatini** boshqaraolishi muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchining o'ziga eng qulay hissiy (ijodiy) jiddiylik, o'quvchilariga va atrofidagi boshqa odamlarga nisbatan doimo insonparvarlik, umidbaxshlik, xayrixohlik, xursandchilik kayfiyatini saqlash, o'zining hissiy dam olishini tashkil etish mahoratiga ega bo'lishi, juda muhim rol o'ynaydi. Bu mahorat, pedagogning kasbiy faoliyati jarayonida o'zini-o'zi nazorat qilishlarini ta'minlaydi, ko'p yillar davomida sog'lom asab tizimini saqlab qolish, asabiy buzilishlardan, hissiy va aqliy zo'riqishlardan o'zini tiyishga va asrashga yordam beradi.

Pedagogik o'zaro ta'sir ko'rsatishni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun, **pedagog aktyorlik va rejissorlik** mahoratlarini egallagan bo'lishi zarur.

Aktyor (fr. acteur, lot. actor) ijro etuvchi, rejissyor (fr. regisseur, lot. rego) boshqaruvchi ma'nolarini anglatadi. Bu borada sharq mamlakatlarida ulug'lanib, "Al-Muallim as-soniy" (Arastudan keying "Ikkinch muallim"), "Sharq Arastusi" deb, shuhrat

qozongan, bobokolonimiz Abu Nasr Forobiy (873-950) ma'rifat-tarbiyalanuvchining xohishi va irodasini kerakli yunalishda boshqarish san'atidir,-degan edi. Shunday ekan, mahoratli o'qituvchi aktyorlik va rejissyorlik sirlarini o'rganib, bolalar bilan muomala qilishda nafaqat ularning aql-idrokiga, shuning bilan birgalikda his-tuyg'ulariga ham ta'sir ko'rsatish malakalarini egallab, professional faoliyatini san'at darajasiga olib chiqishi talab etiladi.

Pedagogik texnika shunday yig'indiki, u pedagogning har qanday pedagogik vaziyatlarda, tarbiyalanuvchilarga samarali ta'sir ko'rsatishiga yordam beradi.

Talim beruvchilarning pedagogik mahoratga doir bilimlarga ega bo'lishi dastlabki qadam hisoblanadi, ularni kasbiy-shaxsiy faoliyatga mohirlik, ustalik va epchillik bilan san'atkorona qo'llash asosiy maqsad hisoblanadi. Masalan, ayrim o'qituvchilarda "bu o'quvchidan kelajakda yaxshi inson chiqmaydi" degan kelajakni ko'ra bilish, bashorat qilish qobiliyatini ko'ramiz. Aslida bu o'qituvchi o'sha o'quvchisining "yomon" inson bo'lishi sabablarini o'z vaqtida bartaraf etish ustida ishlashi lozim. Chunki, o'sha bitta bola ham ma'lum yoshga etgach ota-onasini, oilasini boqishi, mamlakatning uning zimmasiga tushadigan yukini ko'tarishi talab etiladi. Shunday ekan, biz o'qituvchilarning biror o'quvchimizni e'tibordan chetda qoldirishimiz olloh oldida gunoh, jamiyat oldida jinoyat hisoblanadi, uning javobi bor. Xuddi shuningdek, konstruktiv qobiliyatni olaylik. Darsning loyihasini ishlab chiqdik. Shu loyiha asosida dars o'tsak, qaysidir o'quvchilarimizning mavzuni o'zlashtirmasligini oldindan bilamiz. Demak, tuzulgan bu dars loyihasi yaroqsiz, boshqa mukammal loyiha ustida ijodiy izlanishimiz, ishlashimiz kerak. Chunki biz o'qituvchilar har bir o'quvchimizni uning eng yaqin intellektual rivojlanish darajasidagi kafolatlangan bilimlar bilan qurollantirishga mas'ulmiz.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchining kasbiy mahorati, nafaqat darslarning sifatli va samarali, natijador bo'lishini, xalqaro baholash tashkilotlari talablariga yuqori darajada javob berishlarini ta'minlaydi, shuning bilan birgalikda, ta'limning bosh maqsadi

bo'lgan jamiyat, davlat va oila oldida o'zining mas'uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi, faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar fuqarolarni tarbiyalash ishiga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi.

Tinglovchilarning o'zini-o'zi nazorat qilishlari uchun savollar:

1. Ta'limning bosh maqsadi nima?
2. Pedagog, didaktika atamalarining shakllanishi va ma'nosi?
3. Pedagogika deb nimaga aytiladi?
4. Jamiyat deb nimaga aytiladi?
5. Jamiyat taraqqiyoti deb nimaga aytiladi?
6. Davlat deb deb nimaga aytiladi?
7. Oila deb nimaga aytiladi?
8. "Mahorat" tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?
9. Pedagogik mahorat nima?
10. Pedagogik mahoratning faoliyat yo'nalishlari nimalardan iborat?
11. Pedagogning o'quv pedagogik faoliyat yo'nalishi nimalardan iborat?
12. Pedagogning shaxsiy faoliyat yo'nalishi nimalardan iborat?
13. Pedagogning ijtimoiy pedagogik faoliyat yo'nalishi nimalardan iborat?
14. Pedagogning axborot-kommunikativ faoliyat yo'nalishi nimalardan iborat?
15. Pedagogik mahorat qanday muhim tarkibiy qismlari nimalardan iborat ?
16. Pedagog shaxsining insonparvarlik yo'nalishga ega bo'lishi?
17. Kasbiy bilimdonlik bu-?
20. Pedagogik texnika qanday tarkibiy qismlardan iborat?

Test savollari

1. Mahorat tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?

- b) fanlarni o'rganish, atrofidagi insonlardan o'rganish va hayotiy tajribalar jarayonida orttirilgan bilimlar majmuyini, tegishli vositalar va usullar yordamida, kasbiy-shaxsiy faoliyatga mohirlik, ustalik, epcchilik bilan san'atkorona qo'llashga mahorat deyiladi;
- c) muayyan ish, xatti-harakat yoki kasbiy faoliyatning ustalik, mohirlik bilan, san'atkorona tashkil etilishiga imkon beradigan bilim, ko'nikma va malakalar majmuyi;
- d) bir ish yoki faoliyatni yuksak darajada, hech bir qiyinchiliksiz, o'ta mohirlik bilan bajarish;
- e) biror ish, kasb uchun zarur yoki shu sohada orttirilgan ustalik, san'at, mohirlik.

2. Mahoratli pedagog bo'lishning faoliyat yo'nalishlari nechta?

- a) 5
- b) 4
- c) 3
- d) 6

3. Axborot-kommunikativ faoliyat yo'nalishi nimada ko'rinadi?

- a) O'qituvchi axborot kommunikatsion texnologiyalari vositalari yordamida shaxsiy -kasbiy faoliyatiga tegishli axborotlarni to'plashi, ularni saralashi va bu ma'lumotlardan o'z o'rnida va me'yorida oqilona foydalanish malakasiga ega bo'lishi talab etiladi
- b) o'qituvchi o'zining shaxsiy kasbiy faoliyatiga, hamkasblariga, o'quvchilariga va ularning ota-onalariga munosabatining loyqligi va munosibligi ustida tinimsiz izlanishda bo'lishi yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklarining oldini olish va yutuqlarini oshirib borish ustida doimiy tanqidiy ijobiy izlanishda bo'lmog'i dardkor.

c) o'qituvchi ta'lim yo'nalishidagi qonunlarni, Respublika Prezidenti va hukumati tomonidan chiqarilayotgan qaror va farmonlarni, mamlakatning iqtisodi va siyosatini o'zi o'qitadigan fan, uni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar asoslaridan yetarli darajada bilimlarni uzluksiz ravishda o'qib o'rganishlari talab etiladi

d) qiziqish va ehtiyojlari, duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarini oldindan bilib olishi

4. Pedagogik mahoratning tarkibiy qismlari nimalarda ko'rinadi?

a) Pedagog shaxsining insonparvarlik, kasbiy bilimlar, pedagogik qobiliyatga ega bo'lishi, pedagogik texnika sohiblari bo'lishlarida;

b) pedagogning nutq malakalari; pedagogning mimikasi va pantomimikasi; pedagogning o'z psixologik (ruhiy) holatini boshqara olishi; aktyorlik va rejissorlik mahoratlarida;

c) mamlakatning iqtisodi va siyosati, mutaxassislik fanlari, ularni o'qitish metodikasi, pedagogika va psixologiyadan professional bilimlarga ega bo'lishi;

d) pedagogik qobiliyatga ega bo'lishi, pedagogik texnika sohiblari bo'lishlarida;

5. Layoqat nima?

a) psixologiyada tug'malik alomatlar bor individual sifatlar *layoqatlar* deb yuritildi

b) odamdagi oliy nerv tizimi faoliyatining xususiyatlari, miya yarim sharlarining qanday ishlashi

c) qo'l-oyoqlarning biologik va fizilogik sifatleri, bilish jarayonlarini ta'minlovchi sezgi organlari - ko'z, quloq, burun, teri kabilarning xususiyatlari

d) bola tug'ilishi bilan uni o'rab turgan atrof muhit, muloqot uslublari, so'zlashish madaniyati

6. Qobiliyatga qanday ta'rif beriladi?

a) bola tug'ilishi bilan uni o'rab turgan atrof muhit, muloqot uslublari, so'zlashish madaniyati kabi ko'plab omillar ta'sirida tug'ma layoqat tarbiyalanib qobiliyatga aylanadini va rivojlanib boradi

b) odamdagi oliy nerv tizimi faoliyatining xususiyatlari, miya yarimsharlarining qanday ishlashi, qo'l-oyoqlarning biologik va

fiziologik sifatlari, bilish jarayonlarini ta'minlovchi sezgi organlari - ko'z, quloq, burun, teri kabilarning xususiyatlaridan tashkil topadi.

- c) shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish sharti hisoblangan va buning uchun zarur bilim, ko'nikma va malakalarni egallash dinamikasida yuzaga chiqadigan farqlarda namoyon bo'ladigan individual- psixologik xususiyati
- d) shaxsdagi shunday individual, turg'un sifatlariki, ular odamning turli xil faoliyatdagi ko'rsatgichlari, yutuqlari va qiyinchiliklari sabablarini tushuntirib beradi

7. Pedagogika va psixologiya fanlari sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda pedagogik qobiliyatlarning nechta turi ko'rsatilgan?

- a) 8
- b) 10
- c) 9
- d) 18

8. Qobiliyat turlarini ko'rsating?

- a) didaktik qobiliyat, akademik qobiliyat, perseptiv qobiliyat, nutqiy qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, obro'ga egalik qobiliyatlari, kommunikativ qobiliyat, diqqatni taqsimlash qobiliyati, kelajakni ko'ra bilish qobiliyati, konstruktiv qobiliyat
- b) tashkilotchilik qobiliyati, obro'ga egalik qobiliyatlari, kommunikativ qobiliyat, diqqatni taqsimlash qobiliyati, kelajakni ko'ra bilish qobiliyati, konstruktiv qobiliyat
- c) didaktik qobiliyat, akademik qobiliyat, perseptiv qobiliyat, nutqiy qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, obro'ga egalik qobiliyatlari, kommunikativ qobiliyat
- d) perseptiv qobiliyat, nutqiy qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, obro'ga egalik qobiliyatlari, kommunikativ qobiliyat, diqqatni taqsimlash qobiliyati

9. Zamonaviy pedagogning qobiliyati?

- a) zamonaviy ta'lim beruvchi, shogirdlarini aqlu donishlikka, iymon-etiqodga, faol hayotiy pozitsiyaga, tashabbuskorlikka, tadbirkorlikka, ijodga yunaldirish kabi qator qobiliyatlarga ega bo'lishi

b) o'quv-tarbiya ishlarini rejalashtirish va natijasini oldindan aytish qobiliyati

c) insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat bashorati.

d) bir necha obyektlarga bir davrning o'zida o'z munosabatini bildirish.

10. Pedagogik texnikaning tarkibiy qismlarini ko'rsating?

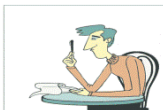
a) nutq malakalari, pedagogning mimikasi va pantomimikasi, o'z psixologik(ruxiy) holatini boshqara olishi, aktyorlik va rejisserlik mahorati.

b) Pedagogik texnika malakalarining o'zlashtirilish va shakllanish dinamikasi, o'qituvchining kasbiy tayyorgarlik darajasiga, o'zining ustida ishlashiga bog'liq bo'ladi.

c) Pedagogik ta'sir ko'rsatish jarayonida o'qituvchining pedagogik texnika sohasidagi barcha malakalari bir paytda namoyon bo'ladi. Ular, o'qituvchining har qanday pedagogik vaziyatda ham o'zining ruhiy holatini boshqara olishi, nutqi, imo-ishorasi, mimik harakatlari bilan birgalikda sodir bo'ladi.

d) Zarur so'z va gapni kerakli paytda, talab etiladigan ohangda ishlatish, qanday qarash, imo-ishoralardan tez va aniq foydalanish, eng keskin va kutilmagan

e) pedagogik vaziyatlarda ham osoyishtalik va aniq fikr yuritish, tahlil qilish qobiliyatini saqlab qolish imkonini beradi.

Mustaqil ta'lim topshiriqlari?

1. Pedagogik nizolar va ularni bartaraf etish yo'llari.
2. Pedagogik nizolarni keltirib chiqaruvchi omillar.
3. Pedagogik nizolarni hal etishda qo'llaniladigan usullar.
4. Pedagogik nizolarni samarali hal etish yo'llari.

GLOSSARIY

Adaptatsiya -o'quv jarayoni, o'quv faoliyatiga moslashuv

Bilim- o‘quvchi va talabalarning tabiat, jamiyat, fan-texnika yutuqlari haqida hosil qilgan ma’lumotlari. O‘quvchi yoki talabalarga taqdim etiladigan nazariy ma’lumot

Didaktika- 1) pedagogikaning ta’lim nazariyasi bilan shug‘ullanadigan tarmog‘i; 2) ta’lim nazariyasi

Zamonaviy pedagog- ta’lim oluvchining qanday o‘qiyotganligi va rivojlanayotganligini to‘liq tushunib, his qila oladigan, ya’ni uning hayotini o‘z shaxsiy hayoti singari his qilib, o‘quvchining ichki, ahloqiy-ma’naviy, umummadaniy o‘sib rivojlanishiga, bolalar hamda kattalar hamjamiyatining mustahkamlanishiga ko‘maklasha oladigan o‘qituvchi

Kasbiy tayyorgarlik- ta’lim oluvchilarning muayyan ish yoki ishlar majmuyini bajarish uchun zarur malakalarni jadal egallash maqsadini nazarda tutadigan pedagogik jarayon

Ma’lumot- shaxsning o‘qish, o‘rganish natijasida o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikmalari hajmi, yo‘nalishi va darajasi

Metodologiya- tadqiqotchining nazariy-amaliy pedagogik faoliyatini tashkil etish tamoyillari, u amal qiladigan me’yoriy-huquqiy, nazariy-falsafiy yondashuvlar, qonuniyatlar, qarashlar yig‘indisi

Pedagogik maqsad- pedagogik faoliyatning prognoz qilingan natijalari

Pedagogik tizim- 1) ma’lum pedagogik konsepsiya, nazariya va yondashuvlarning mualliflar tomonidan pedagogik amaliyotga joriy etishdagi izchillik; 2) o‘quvchi shaxsining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadigan pedagogik prinsip, vosita, usul va metodlar yig‘indisi

Ta’lim- o‘quvchi va talabalarga bilim berish, ularni tarbiyalash, rivojlantirish ko‘nikma va malakalar hosil qilish jarayoni, yoshlarni hayotga va mehnatga

tayyorlashning asosiy vositasi

Ma’lumot –ta’lim-tarbiya natijasida o‘zlashtirilgan va tizimlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko‘nikma va malakalar hamda tarkib topgan dunyoqarash majmuyi.

Didaktika - yunoncha “didacticos” so‘zidan olingan bo‘lib, “o‘rgatish”, “o‘qitish” degan ma’nomlarni bildiradi.

Pedagogika -“bola yetaklovchi” degan ma’noni bildiruvchi

yunoncha “paydogogos” soʻzidan kelib chiqqan.

Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari – shaxs, tarbiya, taʼlim, bilim, koʻnikma, malaka, maʼlumot, rivojlanish

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni maʼnaviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga taʼlim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq taʼlimi tizimiga oid farmon va qarorlari” toʻplami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq taʼlimi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-3931-sonli Qarori. - Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq taʼlimi tizimiga oid farmon va qarorlari” toʻplami. –Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentyabrdagi “Xalq taʼlimini boshqarish tizimini takomillashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PF -5538-sonli farmoni.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev huzurida 2019 yil 23 avgust kuni “Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va jamiyatda oʻqituvchi mavqeyini oshirish” masalalariga bagʻishlab oʻtkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019 yil 27 avgust. № 19750-xh.
5. 2020 yil 24 yanvardagi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq soʻzi gazetasi. 2020 yil, 25 yanvar.
6. Taʼlim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli boʻyicha Oʻquv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova. – Toshkent, 2018.
7. Azizxoʻjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: “Oʻzbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamgʻarmasi”

nashriyoti. 2006.

8. Ibragimov A.A. Xalq ta'limi xodmlari malakasini oshirish tizimini ko'p vektorli yondashuv asosida takomillashtirish. – Diss.:Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). – Samarqand, 2018. – 215 bet.
9. G.B.Amirova, O.U.Avlaev, U.A.Butayeva. Ta'limda interfaol metodlar va treninglar. -Toshkent, 2018.
10. Rahmatov M.A., Zaripov B.Z. Iste'dodli insonlar mamlakatning bebaho boyligidir.-Toshkent: Zamin nashr, 2019. – 160 bet.
11. Davronov P.Z. Yangi pedagogik texnologiyalar. –Samarqand, 2008.

**1-AMALIY MASHG'ULOT. TA'LIMDA
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV VA
KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI
REJA:**

1. “Kompetensiya” va “Kompetentlik” tushunchalarining mazmun mohiyati
2. Kasbiy kompetentlikni rivojlantiruvchi ehtiyojlarni aniqlash usullari
3. Kasbiy kompetentlik sifatlari va unlarni rivojlantirish bosqichlari
4. Pedagogning o'z-o'zini tahlil qilish va baholash mezonlari

Amaliy mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ta'limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	
Tinglovchilar bilan salomlashish, kichik guruhlarini mustaqil	O'qituvchi tinglovchilarga yaxlit matnning qisqacha bayonini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur

<p>ishlashga yoʻnaltirish</p> <ul style="list-style-type: none"> - amaliy mashgʻulotda oʻrganilish rejalashtirilgan yaxlit matn, maʼnosidan kelib chiqqan holda, oʻqituvchi-trener tomonidan oldindan besh boʻlakka boʻlib, ularning qogʻoz variantdagi yozma nusxalari tayyorlab kelinadi; - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn boʻlagining beshtadan nusxalari kichik guruh sardoriga komanda boshligʻi yoki oʻqituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari oʻzlariga taqdim etilgan yaxlit matn boʻlagi nusxalarini hurmat va tabassum bilan oʻz sheriklariga tarqatishadi. 	<p>paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.</p>
<p>“Tadbirkorlar” metodi: tinglovchilarga taqdim etilgan yaxlit matn boʻlaklari barch kichik guruhlar tomonidan</p>	

**mustaqil o'rganiladi, bo'lak tepasida yozilgan savollarga
javob tariqasida qisqa konspektlarni shakllantirishadi
va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilishadi
(interfaol tarzda) (50 daqiqa)**

<p>Yangi axborotning o'rganilishi:</p> <p>-har bir kichik guruh o'zlariga taqdim etilgan savollar asosida matn bo'lagidan javoblarni izlab topishib qisqa konspekt qilishadi, tinglovchilar qolgan vaqt davomida, o'zlari mustaqil o'rgangan matn bo'lagi yuzasidan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi; (10 daqiqa);</p> <p>kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yo'naltirish, o'zlariga berilgan matn bo'lagi mazmunini ongli va oson o'zlashtirishlarini ta'minlashga qaratilgan savollar, matn kichik bo'lagi tepasiga yozib qo'yiladi;</p> <p>-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn bo'lagidan topib, qisqa konspekt tayyorlaydi.</p> <p>-har bir tinglovchi yaxlit matnning bo'laklarini o'rganish asnosida, har bir</p>	<p>Har bir kichik guruhga ajratilgan 10 daqiqa davomida o'rganilayotgan matn bo'laklarini kichik guruh tinglovchilari mustaqil o'qib, o'rganib qisqa konspekt qilishlari va shovqinli muhokama qilishlari o'qituvchi-trener tomonidan nazorat qilinadi.</p> <p>Barcha kichik guruhlar sardorlari o'zlari o'rganib bo'lgan yaxlit matnning besh nusxadan iborat bo'laklarini, soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda, o'zilaridan keying kichik guruhlar sardorlariga uzatishadi: birinchi kichik guruh sardori, ikkinchi kichik guruh sardoriga; ikkinchi kichik guruh sardori, uchinchi kichik guruh sardoriga; uchinchi kichik guruh sardori, to'rtinchi kichik guruh sardoriga; to'rtinchi kichik guruh sardori, beshinchi kichik guruh sardoriga; beshinchi kichik guruh sardori, birinchi kichik guruh sardoriga uzatadi.</p> <p>Ushbu jarayon birinchi kichik guruhning yaxlit matnning birinchi kichik bo'lagi birinchi kichik guruhga, boshqalarning matn bo'lagi o'zlarining kichik guruhlariga qaytib kelguniga qadar</p>
---	---

<p>bo‘lak mazmuni yuzasidan uchtadan ma’lumotlar tayyorlashadi;</p> <p>-tinglovchilarning yaxlit matn beshta bo‘laklarini o‘rganishlari jarayonida tayyorlagan konspektida kamida 13 ta ma’lumotlar shakllanishi shart.</p>	<p>davom etadi. Ushbu amaliy jarayonga jami 50-daqiqa sarflanadi</p>
<p>“Tadbirkorlar” metodi asosida kichik guruhlariga rejalashtirilgan mavzu yaxlit o‘rganib bo‘lingach “O‘rganganlarimizni qayta eslaylik” yo‘nalishida trening o‘tkaziladi (20 daqiqa)</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - butun guruh tinglovchilari o‘quv xonasi bo‘ylab aylana shaklida tik turib olishadi va 1;2, 1;2 deb sanashadi; - 2-raqamli tinglovchilar soat millari harakatiga qarama-qarshi yo‘nalishda 1-raqamli tinglovchilar oldiga o‘tib, bir-birlariga tabassum bilan yuzma-yuz turib olishadi; - birinchi raqamli tinglovchi joyidan qo‘zg‘almaydi, ularga yuzma-yuz turgan ikkinchi 	<p>O‘qituvchi-trener tinglovchilarning o‘quv xonasi bo‘ylab aylana shaklda joylashishini tashkil qiladi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - o‘qituvchi-trener juftliklarni tabassum bilan yuzma-yuz turishlarini shakllantiradi; - o‘qituvchi-trener juftliklarning bir-biridan teng uzoqlikda joylashishlarini tashkil qiladi; - o‘qituvchi-trener juftliklarning bir-birlarini diqqat bilan tinglashlarini yo‘lga qo‘yadi; - o‘qituvchi-trener juftliklararo ma’lumot almashishga bir yoki ko‘pi bilan ikki daqiqa vaqt beradi;

<p>raqamli tenglovchilar soat millari harakatiga qarama-qarshi yoʻnalishda harakatlanadi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - oʻquv xonasida oʻqituvchi-trener bilan birgalikda jami 13ta juftlik hosil boʻladi; - 13 ning kvadrati 169 boʻladi, demak, 13ta juftlikda 169ta axborot almashish hodisasi roʻy beradi; - birinchi raqamli barcha tinglovchilar bir vaqtning oʻzida, qarshisida yuzmayuz turgan ikkinchi raqamli tinglovchiga, oʻzi konspekt qilib tayyorlagan kamida 13ta maʼlumotdan birini oʻqib yoki ogʻzaki aytib beradi. Shundan soʻng maʼlumot olib boʻlgan ikkinchi raqamli tinglovchi, oʻz navbatida birinchi raqamli tinglovchiga yangi maʼlumot beradi; 	<ul style="list-style-type: none"> - oʻqituvchi-trener birinchi raqamli tinglovchi birinchi boʻlib axborot berishini, ikkinchi raqamli tinglovchining ikkinchi boʻlib axborot berishni nazorat qiladi; - oʻqituvchi-trener axborot almashishning sifatli borishini nazorat qiladi; - ayrim juftliklarda axborot almashish tez tugaganda, ikkinchi raqamli tinglovchi oʻrnini tezlik bilan orqasidan kelayotgan tinglovchiga boʻshatib, oʻzidan keying juftlikning yoniga kelib, ular axborot almashib boʻlgunlaricha ularni tinglab turadi; - bu juftlikdagi ikkinchi raqamli tinglovchi keying birinchi raqamli tinglovchi oldiga oʻtgach, uning oʻrnini egallab, birinchi raqamli tinglovchidan axborot oladi, soʻngra oʻzi axborotni beradi; - barcha tinglovchilar aylanib axborot berib, oʻzlarining dastlabki oʻrnilariga qaytib kelishgach maʼlumot berish toʻxtaydi va trening yakunlanadi; - keyingi dars mavzusi
---	--

<ul style="list-style-type: none"> - yuzma-yuz turgan tinglovchilar ma'lumot almashib bo'lingach, ikkinchi raqamli tinglovchi soat millari harakatiga qarama-qarshi yo'nalishda navbatdagi birinchi raqamli tinglovchilarning oldiga o'tib, ma'lumot almashishni davom ettirishadi; - ushbu ma'lumot almashish jarayoni, har bir tinglovchi dastlabki o'rniga qaytib kelgunicha davom etadi va treneng yakunlanadi; - ma'lumki bitta mavzu doirasida bunchalik ko'p ma'lumot bo'lmaydi; - juftliklar bir-birlari bilan ma'lumot almashishida, berilgan ma'lumotlar, ikkinchi va undan keyin shakllanadigan juftliklarda takrorlanmaydi, balki yangi ma'lumotlar berib boriladi; 	<p>matnining bo'laklari uyda o'rganib kelishlari uchun kichik guruhlar tinglovchilariga taqdim etiladi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - trening yakunida kichik guruhlarda paydo bo'lgan savollar va fikr-mulohazalarga o'qituvchi-trener tinglovchilar ishtirokida javob beradi va o'rganilgan mavzuga xulosa yasaydi.
---	---

- bunday jarayon tinglovchilarning mavzu mazmunini mustaqil va natijador o'zlashtirilishlarini ta'minlanadi;

- ushbu treningni o'tkazish uchun tinglovchilar yaxlit mavzu bo'yicha tayyorlagan kamida 13ta ma'lumotni og'zaki aytib berishga urinishsa o'zlashtirish natijadorligi yanada ortadi;

- treningda o'qituvchi-trenerning faol ishtirok etishi, ushbu jarayonda maslahat va ko'rsatmalar berishi, keyingi treningga tayyorgarlik ko'rishga tinglovchilarning matn bo'laklarini mas'uliyat bilan o'rganib, konspekt qilishlariga zamin yaratadi.

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhi uchun kompetentlik va kompetensiya tushunchalarini mustaqil o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda tinglovchi ishining natijadorligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Kompetensiya tushunchasining ma‘nosi?
2. Kompetentlik tushunchasining ta‘rifi?
3. Kompetensiyaviy yondashuv nima?
4. Kasbiy kompetentlik nima?
5. Kasbiy kompetentlik qanday nomoyon bo‘ladi?

Hozirgi zamonda ilmiy texnik taraqqiyot shu darajaga rivojlandiki, natijada insonlarning ish o‘rniga ega bo‘lishga ehtiyoji barch davrlardagidan ortib ketdi. Ilmiy texnik taraqqiyotning misli ko‘rilmagan rivoji, o‘z navbatida yuqori darajadagi intellektual qobiliyatga ega bo‘lgan kadrlarni talab etmoqda. Bunday kadrlarni tayyorlash har bir mamlakat ta‘limining samaradorligi, unda faoliyat ko‘rsatayotgan pedagoglarning kompetentligi, o‘z o‘rniga loyiqligi, munosibliги bilan bevosita bog‘langan. Masalan, Finlandiyada o‘quvchilar individual reja asosida ishlashadi. Ularning rejasi e‘lon qilinadi. Ushbu reja bo‘yicha ishlash qo‘lidan kelmaydigan o‘qituvchilar o‘zini o‘zi yopadi, ya‘ni ishsiz qoladi. Yaponiyada har o‘n yilda o‘qituvchilar imtihon qilinadi, undan o‘ta olmaganlar bu kasbda ishlamaydi. Shuning uchun rivojlangan mamlakatlar ta‘lim tizimi pedagoglari o‘zlarining ustida tinimsiz ishlash orqali, zamon taraqqiyotiga mos kompetentliklarini, ijtimoiy nufuz va mavqelarini saqlab turishadi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta‘limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-sonli Qarori qabul qilinib, mamlakat ta‘lim tizimiga tatbiq etildi.

“**Kompetensiya**” tushunchasi lotincha “competere” so‘zidan olingan bo‘lib, “**loyiq**”, “**mos kelmoq**” ma‘nosini anglatadi.

Shuningdek, **“Kompetensiya”** tushunchasi inglizcha “competence” soʻzidan olingan boʻlib, **“qobiliyat”** maʼnosini bildiradi. Bu qobiliyat, faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy bilim, koʻnikma, malaka, mahorat va iqtidorni nomoyon eta olishda koʻrinadi.

Kompetentlik deganda, aniq vaziyatda kompetensiyani namoyon qila olish qobiliyati tushuniladi.

Oʻqituvchining oʻzidagi mavjud, shakllanib boʻlgan kompetentligini yanada rivojlantirishga yoʻnaltirilgan faoliyat (harakat) iga **kompetensiyaviy yondashuv** deyiladi.

Kasbiy kompetentlik – oʻqituvchi tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan bilim, koʻnikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qoʻllay olinishidan iborat.

Kasbiy kompetentlik oʻqituvchi tomonidan faqatgina oʻzining mutaxassislik fani va uning metodikasiga doir bilimlarga ega boʻlibgina qolmasdan, Prezident formonlari va qarorlari, hukumatning qarorlari, xalq taʼlimi vazirligining buyruqlari va boshqa meʼyoriy hujjatlari, mamlakatning iqtisodi va siyosati, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar boʻyicha integrativ bilimlarga ham ega boʻlishlarini talab etadi.

Pedagog kasbiy kompetentlikka oʻzining ustida uzluksiz mustaqil ishlashi orqali erishadi. Mazkur jarayonning natijadorligini taʼminlash maqsadida mamlakatimizda uzluksiz malaka oshirish tizimini yoʻlga qoʻyildi. Shuning bilan birgalikda oʻqituvchilarda oldindan mavjud va yangidan egallangan bilim, koʻnikma va malakalarini amaliyotga qoʻllashlari, yaʼni taʼlim beruvchining pragmatik boʻlishi ustidan barcha tegishli maʼmuriy organlarning mavjud qonunlar doirasidagi korrupsiyadan holi nazoratlari ham talab etilishi lozim. Oʻqituvchining oʻquvchilarini kafolatlangan bilim bilan taʼminlashga yoʻnaltirilgan faoliyati uning progmatikligiga misol boʻla oladi. Aslida, kompetent boʻlmagan insonning taʼlim muassasalarida faoliyat koʻrsatishi aslo mumkin emas. Afsuski bunday holat uchrab turadi.

Xulosa qilib aytganda, oʻqituvchining kasbiy kompetentligi uning yuqori darajadagi oʻquv pedagogik faoliyati, oʻzining

egallab turgan o‘rniga, hamkasblariga, o‘quvchilariga va ularning ota-onalariga bo‘lgan munosabatida, ijtimoiy pedagogik faoliyatida va axborotlarni to‘plash, ularni saralab o‘z o‘rnida va me‘yorida mohirlik bilan san‘atkorona foydalanishida nomoyon bo‘ladi.

Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhi uchun kasbiy kompetentlik ehtiyojlarini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Ehtiyoj nima?
2. O‘qituvchining ta‘lim-tarbiyaga bo‘lgan ehtiyoji qanday qondiriladi?
3. O‘quv pedagogik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj?
4. Shaxsiy faoliyat bo‘lgan ehtiyoj?
5. Ijtimoiy pedagogik faoliyat bo‘lgan ehtiyoj?
6. Axborot-kommunikativ faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj?

Avvalo, o‘qituvchida o‘zining kasbiy-shxsiy faoliyatiga nisbatan kuchli ehtiyoj bo‘lishi zarur.

Ehtiyoj atamasi arab tilida zarurat, zaruriyat, talab, hojat, muhtojlik ma‘nolarini anglatadi. Demak, o‘qituvchida pedagoglik kasbiga nisbatan sanab o‘tilgan sifatlar bo‘lishi darkor. Ehtiyoj – ichki undovchi bo‘lib, insonni faollashtirish mexanizmi hisoblanadi.

Ehtiyojning muhim xususiyati uning dinamik xarakterga ega ekanligida. Chunki, biror ehtiyoj qondirilishi bilan, yana yangisi paydo bo‘laveradi. Shunday ekan, o‘qituvchida kasbiy kompetentlikni yuqori darajada egallashga nisbatan, doimiy ehtiyoj bo‘lishi talab etiladi.

O‘qituvchilarda o‘z kasbiy-shaxsiy kompetentligini rivojlantirish ehtiyoji, davlat va jamiyat ehtiyojiga mos kelishi lozim.

O‘qituvchi faoliyatida quyidagi kasbiy-shaxsiy ehtiyojlar nomoyon bo‘lishi mumkin:

- o‘quv pedagogik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj;

- shaxsiy faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj;
- ijtimoiy pedagogik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj;
- axborot-kommunikatsion faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj;
- shogirdlar, hamkasblar va el–yurt e’tirofiga erishishga bo‘lgan ehtiyoj.

Ta’limning bosh maqsadini hal etishga qaratilgan o‘quv pedagogik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj, o‘qituvchining Respublika Prezidenti farmon va qarorlari, Vazirlar mahkamasi qarorlari, ta’limi vazirligining me’yoriy hujjatlari, mamlakatning iqtisodi va siyosatini, o‘zi o‘qitadigan fan, uni o‘qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar asoslaridan yetarli darajada bilimlarga ega bo‘lishi va ularni amaliyotga yuqori darajada tatbiq eta olishi orqali qondiriladi.

Shaxsiy faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj o‘qituvchining o‘z kasbiy faoliyatiga, hamkasblariga, o‘quvchilariga va ularning ota-onalariga munosabatining loyiqligi va munosibliyi ustida tinimsiz izlanishda bo‘lishi, yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan xato va kamchiliklarining oldini olish va yutuqlarini oshirib borish orqali qondiriladi.

O‘qituvchining ijtimoiy pedagogik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoji, ta’lim oluvchilar jamoasini his eta olishi, ularning tuyg‘ularini anglashi, qiziqish va ehtiyojlari, duch kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarini oldindan ko‘ra olishi;

- har bir ta’lim oluvchining individual psixologik xususiyatlarini bilishi;
- darsda va darsdan tashqari o‘quv-tarbiyaviy tadbirlarni loyihalash, tashkil qilish va o‘tkazish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi;
- o‘quvchilarda fan, hayot, san’at, ijtimoiy foydali mehnatga qiziqishni oshirish va ularni ta’lim-tarbiya jarayoniga yuqori darajada tatbiq eta olishi orqali qondiriladi.

Axborot-kommunikatsion faoliyatga bo‘lgan ehtiyoji, o‘qituvchining AKT vositalari bilan yetarli darajada ta’minlanganligi, ular yordamida tegishli axborotlarni to‘plashi, saralashi va zarur paytda ulardan o‘z o‘rnida va me’yorida, yuqori darajada samarali foydalana olishi orqali qondiriladi.

Tinglovchilarning uchinchi kichik guruhi uchun kasbiy kompetensiyaning asosiy sifatlarini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Kasbiy kompetentlikning qanday sifatleri mavjud?
2. Ijtimoiy kompetentlik nima?
3. Maxsus kompetentlik nima?
4. Shaxsiy kompetentlik nima?
5. Texnologik kompetentlik nima?
6. Ekstrimal kompetentlik nima?

1. **Ijtimoiy kompetentlik** – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko‘rsatish ko‘nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda subyektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. **Shaxsiy kompetentlik** – izchil ravishda kasbiy o‘shishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘zining mavjud ichki imkoniyatlarini yuqori darajada namoyon qilish.

3. **Maxsus kompetentlik** – kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni divergent va konvergent darajasida hal qilish, faoliyat natijalarini to‘g‘ri baholash, bilim, ko‘nikma va malakani izchil rivojlantirib borish. Maxsus kompetentlikning o‘zi, quyidagi 6 ta psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentliklar negizida nomoyon bo‘ladi.

a) **psixologik kompetentlik** – pedagogik jarayonda sog‘lom psixologik muhitni yarata olish, o‘quvchilar va ta’lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o‘z vaqtida anglab, bartaraf eta olish;

b) **metodik kompetentlik** – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta’lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to‘g‘ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga

muvofig tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalardan o'z o'rnida va meyorida muvaffaqiyatli foydalanish;

c) **informatsion kompetentlik** – axborot muhitidan zarur, muhim, kerakli, foydali ma'lumotlarni izlash, yig'ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o'rinli, me'yorida samarali foydalanish;

d) **kreativ kompetentlik** – pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondoshish, o'zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish;

e) **innovatsion kompetentlik** – pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta'lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g'oyalarni o'zlashtirish, ilgari surish va ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish;

f) **kommunikativ kompetentlik** – ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, o'quvchilar bilan samimiy muloqotda bo'lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta'sir ko'rsata olish.

4) **Texnologik kompetentlik** – kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma va malakani boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan unumli foydalana olish.

5) **Ekstremal kompetentlik** – favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to'g'ri harakatlanish malakasiga egalik.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchining kasbiy-shaxsiy faoliyat kompetentligi, ta'lim-tarbiyada natijadorlikka erishishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tinglovchilarning to'rtinchi kichik guruhi pedagogning kasbiy-shaxsiy kompetentligini rivojlantirishda o'z ustida ishlash faoliyat turlarini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Pedagogning o'z ustida ishlashi deganda nimani

tushunasiz?

2. Pedagogning o‘z ustida ishlashi nimalarda ko‘rinadi?
3. Pedagogning o‘z ustida ishlashi necha bosqichda kechadi?

Kasbiy-pedagogik kompetentlikka ega bo‘lishda, **o‘z ustida uzluksiz ishlash, o‘zni-o‘zi rivojlantirish** muhim ahamiyatga ega.

O‘qituvchidan kasbiy-shaxsiy faoliyati yo‘nalishi bo‘yicha **o‘z ustida tizimli ishlashi** irodaviy zo‘r berish, aqliy va jismoniy zo‘riqishni yengib o‘tishni talab etadigan individual psixologik xususiyatdan iborat.

O‘z ustida ishlash quyidagilarda ko‘rinadi:

- kasbiy bilim, ko‘nikma va malakani takomillashtirib borish;
- faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish;
- kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;
- yangidan-yangi g‘oyalarni o‘zlashtirish;
- ijobiy sifatlarni o‘zlashtirish;
- muayyan shaxsiy dunyoqarashni shakllantirish.

Pedagogning o‘z ustida ishlashi quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1) amalga oshirilgan pedagogik faoliyatini tahlil qilish, yo‘l qo‘yilgan xato kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlash asosida tegishli qarorlar qabul qilish;

2) qabul qilingan qarorlarga muvofiq, pedagogik faoliyat davomida yo‘l qo‘yilgan xato kamchiliklarni takrorlamaslik, yangilarining oldini olish va ijodkorlik bilan o‘z yutuqlarini rivojlantirib borish;

3) qabul qilingan qarorning doimiy bajarilishi yuzasidan shaxsiy nazoratni o‘rnatish.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchining o‘z ustida ishlashi undan irodaviy zo‘r berishni, aqliy va jismoniy zo‘riqishini hamda o‘zining kasbiy faoliyati ustidan uzluksiz tahlil qilishni, yo‘l qo‘yilgan xato kamchiliklarni qayta takrorlamaslikni, yangidan yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan xato kamchiliklarning oldini olishini, yaxshilarni doimiy rivojlantirib borishini taqozo etadigan, individual psixologik, ijtimoiy jarayondan iborat ekan.

**Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhi uchun
pedagogning kasbiy-shaxsiy faoliyatini tahlil qilish va
baholashlari uchun o‘qib o‘rganishlari va qisqa
konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv
materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini
ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar**

1. O‘z-o‘zini tahlil qilish deganda nimani tushunasiz?
2. O‘zini o‘zi baholash deganda nimani tushunasiz?
3. O‘zini o‘zi samarali baholash omillari nimalardan iborat?

O‘zini-o‘zi tahlil qilish o‘qituvchi o‘zining amalga oshirgan kasbiy-shaxsiy faoliyatini tahlil qilish asosida ro‘y bergan xato-kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlashdan iborat jarayon. O‘zini-o‘zi tahlil qilish orqali, pedagog o‘zini- o‘zi obyektiv baholash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

O‘zini-o‘zi baholash – o‘qituvchining amalga oshirgan faoliyatini divergent tahlil qilishi, uni konvergent fikrlar asosida, to‘g‘ri xulosalar chiqarishga olib keladi, ya’ni o‘zining pedagogik faoliyatini obyektiv baholash imkonini beradi.

O‘qituvchining o‘z pedagogik faoliyatini to‘g‘ri baholashi, uni kasbiy-shaxsiy faoliyatda muvaffaqiyatlar tomon yetaklaydi.

O‘qituvchining o‘z kasbiy-shaxsiy faoliyatini noto‘g‘ri, ya’ni past yoki yuqori baholashi, uni loqaydlikka, tanazzulga yetaklaydi.

Har qanday mutaxassisda bo‘lgani kabi, pedagogning ham o‘zini-o‘zi samarali baholay olishiga bir qator omillar ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zini-o‘zi samarali baholash omillari:

1) o‘zini tushunish va o‘zi haqida aniq ma’lumotlarga ega bo‘lish;

2) shaxs sifatida o‘z qadr-qimmatini, o‘zining kasbiy-shaxsiy faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarini to‘g‘ri aniqlash;

3) o‘zining o‘qituvchilik faoliyatini tahlil qilish asosida o‘ziga bergan bahosining, unga nisbatan tashqaridan berilayotgan baholarga mos kelishi o‘ta muhim ahamiyatga ega;

O‘zini-o‘zi to‘g‘ri baholashi o‘qituvchini yangi muvoffaqiyatli marralar sari yetaklaydi, yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan, xato kamchiliklardan asraydi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchining o‘zni-o‘zi obyektiv baholashi, kasbiy-shaxsiy faoliyatida muvoffaqiyatlarga erishishi, nufuzi va ijtimoiy mavqeyi oshib borishining asosiy omili hisoblanadi.

Tinglovchilarning o‘zini-o‘zi nazorat qilishlari uchun savollar

1. Kompetensiya va kompetentlik tushunchalarining ma‘nosi?
2. Kompetensiyaviy yondashuv deganda nimani tushunasiz?
3. Kasbiy kompetentlik nima va u qanday namoyon bo‘ladi?
4. Ehtiyoj nima?
5. O‘qituvchining ta’lim-tarbiyaga bo‘lgan ehtiyoji qanday qondiriladi?
6. Kasbiy kompetentlikning qanday sifatlari mavjud?
7. Maxsus kompetentlik negizida qanday sifatlarni ko‘rinadi?
8. Pedagogning o‘z ustida ishlashi deganda nimani tushunasiz?
9. Kasbiy rivojlanish deganda nimani tushunasiz?
10. Kasbiy rivojlanish piramidasini ko‘rsating?
11. Pedagogning o‘z ustida ishlashi nimalarda ko‘rinadi?
12. Pedagogning o‘z ustida ishlashi necha bosqichda kechadi?
13. O‘z-o‘zini tahlil qilish deganda nimani tushunasiz?
14. O‘z-o‘zini baholashni qanday tushunish mumkin?
15. O‘zini o‘zi samarali baholash qanday amalga oshiriladi?

Test savollari

1. **“Kompetensiya”** tushunchasining lugʻaviy maʼnosi?

a) lotincha **“competere”** degan soʻzdan olingan boʻlib, **“loyiq”**, **“mos kelmoq”** maʼnosini anglatadi.

b) Yunoncha **“competence”** soʻzidan olingan boʻlib, **“qobiliyat”** maʼnosini bildiradi.

c) Yunoncha **“competere”** degan soʻzdan olingan boʻlib, **“loyiq”**, **“mos kelmoq”** maʼnosini anglatadi.

d) Fransuz tilidan olingan boʻlib, **“qobiliyat”** maʼnosini bildiradi.

2. **Kompetentlik** deganda nimani tushunasiz?

a) aniq vaziyatda kompetensiyani namoyon qilaolish qobiliyati tushuniladi.

b) oʻqituvchining mavjud kompetentligini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan faoliyat

c) oʻqituvchi tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan bilim, koʻnikma va malakalar

d) faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish

3. **Kasbiy kompetentlik nima?**

a) oʻqituvchi tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan bilim, koʻnikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qoʻllay olinishidan iborat

b) aniq vaziyatda kompetensiyani namoyon qila olish qobiliyati tushuniladi, oʻqituvchining mavjud kompetentligini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan faoliyat

c) oʻqituvchining kasbiy kompetentligi uning yuqori darajadagi oʻquv pedagogik faoliyati

d) ijtimoiy pedagogik faoliyatida va axborotlarni toʻplash, ularni saralab oʻz oʻrnida va meʼyorida foydalanishi

4. Ehtiyoj bu?

a) organizm faoliyati, inson shaxsiyati, ijtimoiy faoliyati va umuman jamiyat uchun kerak bo'lgan biror narsaning zarurligi yoki yetishmasligini, har qanday faollikning ichki undovchisi

b) jamiyat uchun kerak bo'lgan biror narsaning zarurligi yoki yetishmasligini

c) har qanday faollikning ichki undovchisi

d) inson shaxsiyati, ijtimoiy faoliyati va umuman jamiyat uchun kerak bo'lgan biror narsaning zarurligi yoki yetishmasligini

5. Kasbiy kompetentlik sifatлари?

a) Ijtimoiy kompetentlik, shaxsiy kompetentlik, maxsus kompetentlik, texnologik kompetentlik, ekstremal kompetentlik

b) shaxsiy kompetentlik, maxsus kompetentlik, texnologik kompetentlik, ekstremal kompetentlik, umummadaniy kompetentlik

c) Ijtimoiy kompetentlik, shaxsiy kompetentlik, maxsus kompetentlik, estetik kompetentlik, kasbiy kompetentlik

d) Kasbiy kompetentlik, shaxsiy kompetentlik, metodik kompetentlik, ijtimoiy

e) kompetentlik, ekstrimal kompetentlik

6. O'z ustida ishlash nimalarda ko'rinadi?

a) kasbiy bilim, ko'nikma va malakani takomillashtirib borish, faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish, kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish, ijobiy sifatlarni o'zlashtirish, muayyan shaxsiy dunyoqarashni shakllantirish.

b) kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish, ijobiy sifatlarni o'zlashtirish, muayyan shaxsiy dunyoqarashni shakllantirish.

c) kasbiy bilim, ko'nikma va malakani takomillashtirib borish, faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish

d) amalga oshirilgan pedagogik faoliyatini tahlil qilish, yo'l qo'yilgan xato kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlash asosida tegishli qarorlar qabul qilishda

7. Pedagogning o'z ustida ishlash bosqichlari?

a) - amalga oshirilgan pedagogik faoliyatini tahlil qilish, yo'l qo'yilgan xato kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlash asosida tegishli qarorlar qabul qilish;

- qabul qilingan qarorlarga muvofiq, pedagogik faoliyat davomida yo'l qo'yilgan xato kamchiliklarni takrorlamaslik, yangilarining oldini olish va ijodkorlik bilan o'z yutuqlarini rivojlantirib borish;

- qabul qilingan qarorning doimiy bajarilishi yuzasidan shaxsiy nazoratni o'rnatish.

b) -kasbiy bilim, ko'nikma va malakani takomillashtirib borish;

-faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish;

-kasbiy va ijodiy hamkorlikka erishish;

c) - qabul qilingan qarorning doimiy bajarilishi yuzasidan shaxsiy nazoratni o'rnatish

- ijobiy sifatlarni o'zlashtirish;

- muayyan shaxsiy dunyoqarashni shakllantirish

d) qabul qilingan qarorlarga muvofiq, pedagogik faoliyat davomida yo'l qo'yilgan xato kamchiliklarni takrorlamaslik, yangilarining oldini olish va ijodkorlik bilan o'z yutuqlarini rivojlantirib borish;

- qabul qilingan qarorning doimiy bajarilishi yuzasidan shaxsiy nazoratni o'rnatish.

-faoliyatga tanqidiy va ijodiy yondashish

8. O'zini-o'zi tahlil qilish?

a) o'qituvchi o'zining amalga oshirgan kasbiy-shaxsiy faoliyatini tahlil qilish asosida ro'y bergan xato-kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlashdan iborat jarayon.O'zini o'zi tahlil qilish orqali pedagog o'zini- o'zi obyektiv baholash imkoniyatiga ega bo'ladi.

b) O'zini o'zi tahlil qilish orqali pedagog o'zini- o'zi obyektiv baholash imkoniyatiga ega

bo'ladi.

c) irodaviy zo'r berish, aqliy va jismoniy zo'riqishni talab etadigan individual psixologik xususiyatdan iborat.

d) o'qituvchi o'zining amalga oshirgan kasbiy-shaxsiy

faoliyatini tahlil qilish asosida ro'y bergan xato-kamchiliklarni va yutuqlarni aniqlashdan iborat jarayon.

9. O'zini-o'zi baholash?

a) o'qituvchining amalga oshirgan faoliyatini divergent tahlil qilishi, uni konvergent fikrlar asosida, to'g'ri xulosalar olib keladi, ya'ni o'zining pedagogik faoliyatini obyektiv baholash imkonini beradi

b) o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini to'g'ri baholashi, uni kasbiy-shaxsiy faoliyatda muvoffaqiyatlar tomon yetaklaydi

c) o'qituvchining amalga oshirgan faoliyatini divergent tahlil qilishi

d) o'qituvchining o'zini-o'zi obyektiv baholashi, kasbiy-shaxsiy faoliyatida muvoffaqiyatlarga erishishini, nufuzi va ijtimoiy mavqeyi oshib borishining asosi

10. O'zini o'zi samarali baholash omillari nimalarda ko'rinadi?

a) o'zini tushunish va o'zi haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish;

-shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini, o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarini to'g'ri aniqlash

- o'zining o'qituvchilik faoliyatini tahlil qilish asosida o'ziga bergan bahosining, unga nisbatan tashqaridan berilayotgan baholarga mos kelishi o'ta muhim ahamiyatga ega

b) o'zining o'qituvchilik faoliyatini tahlil qilish asosida o'ziga bergan bahosining, unga nisbatan tashqaridan berilayotgan baholarga mos kelishi o'ta muhim ahamiyatga ega

c) o'zini tushunish va o'zi haqida aniq ma'lumotlarga ega

bo'lish;

-shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini, o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarini to'g'ri aniqlash

d) o'qituvchining amalga oshirgan faoliyatini divergent tahlil qilishi, uni konvergent fikrlar asosida, to'g'ri xulosalar olib keladi, ya'ni o'zining pedagogik faoliyatini obyektiv baholash

11. Kasbiy kompetentlik sifatlarini belgilang.

a) ijtimoiy, maxsus, kreativ, innovatsion va ekstremal kompetentlik;

b) psixologik, maxsus, shaxsiy, individual va texnologik kompetentlik;

c) ijtimoiy, maxsus, shaxsiy, texnologik va ekstremal kompetentlik;

d) ijtimoiy, metodik, tashkilotchilik, texnologik va individual kompetentlik.

12. Ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda subyektlar bilan muloqotga kirisha olish. Bu holatlar pedagogda qanday kompetentlik mavjudligini ifodalaydi?

a) shaxsiy kompetentlik;

b) maxsus kompetentlik;

c) ijtimoiy kompetentlik;

d) ekstremal kasbiy kompetentlik.

13. Psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik. Ushbu tarkibiy asoslar pedagogga xos qanday kompetentlikka xos?

a) shaxsiy kompetentlikka;

b) maxsus kompetentlikka;

c) ijtimoiy kompetentlikka;

d) ekstremal kasbiy kompetentlikka.

14. Izchil ravishda kasbiy o'sishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish negizida pedagogga xos qanday kompetentlik aks etadi?

a) shaxsiy kompetentlik;

- b) maxsus kompetentlik;
- c) ijtimoiy kompetentlik;
- d) ekstremal kasbiy kompetentlik.

15. Kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish pedagogga xos kompetentlikning qaysi sifatini ifodalaydi?

- a) texnologik kompetentlikni;**
- b) maxsus kompetentlikni;
- c) ijtimoiy kompetentlikni;
- d) ekstremal kasbiy kompetentlikni.

16. Favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to'g'ri harakatlanish malakasiga egalik. Ushbu malakalarga egalikni ifodalovchi kompetentlikka xos sifat – bu ...

- a) ekstremal kompetentlik;
- b) maxsus kompetentlik;
- c) ijtimoiy kompetentlik;
- d) texnologik kompetentlik.

17. O'z ustida ishlashning 1-bosqichida pedagog tomonidan qanday harakatlar tashkil etiladi?

- a) o'z faoliyatini tahlil qilish asosida yutuq va kamchiliklarini aniqlash;
- b) ushbu qaror bo'yicha amaliy harakatlarni samarali tashkil etish yo'llarini izlash;
- c) yutuqlarini boyitish va kamchiliklarni bartaraf etish yuzasidan aniq qarorga kelish;
- d) qabul qilingan qarorning izchil bajarilishini doimiy nazorat qilib borish.

18. Pedagog tomonidan kasbiy faoliyatda tashkil etayotgan o'z amaliy harakatlari mohiyatining o'rganilishi – bu ...

- a) o'z-o'zini rivojlantirish;
- b) o'z-o'zini baholash;
- c) o'zini o'z tahlil qilish;**

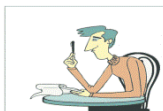
d) o'zini o'zi anglash.

19. Shaxsning o'z-o'zini tahlil qilishi orqali o'ziga baho berishi qanday nomlanadi?

- a) o'z-o'zini baholash;
- b) o'z-o'zini rivojlantirish;
- c) o'zini o'zi tahlil qilish;
- d) o'zini o'zi anglash.

20. Shaxsning o'zini o'zi samarali baholashiga qanday omillar ta'sir ko'rsatadi?

- a) o'zini tushunish; shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini anglash; o'zini-o'zi nazorat qilish.
- b) o'zini tushunish; o'zini o'zi hurmat qilish; o'zini-o'zi boshqarish;
- c) o'zini tushunish; o'zini o'zi boshqarish; o'zini o'zi tahlil qilish;
- d) o'zini o'zi tahlil qilish; shaxs sifatida o'z qadr-qimmatini anglash; o'zini-o'zi nazorat qilish;

Mustaqil ta'lim topshiriqlari?

1. Pedagogik kreativlik va unga xos sifatlar.
2. Shaxs kreativligini aniqlovchi psixologik testlar.
3. Pedagogning kreativlik potentsiali.
4. Pedagogda kreativlik potentsialini rivojlantirish metodlari.
5. Pedagog kreativ potentsialining tarkibiy qismlari.

GLOSSARIY

“**Kompetensiya**” tushunchasi lotincha **competere** degan so'zdan olingan bo'lib, “*loyiq*”, “*mos kelmoq*” ma'nosini beradi.

“Kompetensiya”(ing “competence”-“qobiliyat”)- so‘zidan olingan bo‘lib, faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy ko‘nikma, malaka, mahorat va iqtidorni nomoyon etalish kabi ma’nolarni anglatadi.

Kompetentlik deganda, aniq vaziyatda kompetensiyani namoyon qilaolish qobiliyati tushuniladi.

Ehtiyoj bu- organizm faoliyati, inson shaxsiyati, ijtimoiy faoliyati va umuman jamiyat uchun kerak bo‘lgan biror narsaning zarurligi yoki yetishmasligini, har qanday faollikning ichki undovchisi.

Faoliyat – bu insonning belgilangan maqsad yo‘nalishida boshqarilib turadigan ichki va tashqi faolligi bo‘lib, mazkur faollik orqali tabiatga va boshqa insonlarga ta’sir ko‘rsatiladi.

Faollik – bu insonlarda “o‘z kuchi bilan javob qilish” qobiliyatini bildiradi. Insonlarni muayyan tarzda va muayyan yo‘nalishda harakat qilishga undaydigan ehtiyojlar uning faolligi manbayi hisoblanadi.

Rivojlanish – bu insonning ruhiyati va organizmidagi sifatiy o‘zgarishlaridir. Bu o‘zgarishlar ijtimoiy muhit, uy-joy sharoitlari, uni qurshab turgan kishilarning ta’siri natijasida yuz beradi.

Divergent tafakkur – (lotincha divergere – “bo‘linish”) ijodiy tafakkur

metodlaridan biri bo‘lib, berilgan bir muammoning bir qancha yechimlarini topish, shuning bilan bir qatorda, divergent tafakkur “bir vaqtning o‘zida turli yo‘nalishlarga izlanish, ya’ni bir muammoga bir nechta to‘g‘ri javoblar borligini va original ijodiy g‘oyalarning tug‘ilishiga xizmat qiladi.

Konvergent tafakkur - (lotincha convergere– “bir yo‘ldan”) tafakkur formasi bo‘lib, muammoning bir qancha yechimlaridan faqat yagona to‘g‘risini tanlashdir. Konvergent tafakkur asosida intellekt yotadi, shuning uchun intellektual tafakkur deb ham ataladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018 yil 14 avgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3931-sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF -5538-sonli farmoni
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev huzurida 2019-yil 23-avgust kuni “Yoshlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash va jamiyatda o‘qituvchi mavqeyini oshirish” masalalariga bag‘ishlab o‘tkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019-yil 27-avgust. № 19750-xh.
5. 2020 yil 24 yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq so‘zi gazetasi. 2020 yil, 25 yanvar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-sonli Qarori.

7. Ta'lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo'yicha O'quv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova. –Toshkent, 2018.
8. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – M.: Znanie, 1996.
9. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish / Monografiya. – T.: Fan, 2004.
10. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.

**2- AMALIY MASHG'ULOT.
ZAMONAVIY PEDAGOG IMIJI
REJA:**

1. Imij va pedagogik imij tushunchalari
2. O'qituvchining ichki va tashqi qiyofasini ifodalovchi sifatlar
3. Pedagogning kasbiy imiji uchun zarur bo'lgan xususiyatlar
4. Pedagogning o'zini taqdimot qilish texnologiyalari

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ta'limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	
Tinglovchilar bilan salomlashish, kichik guruhlarini mustaqil ishlashga yunaltirish - beshta kichik guruhlarining raqamlariga mos ravishda amaliy mashg'ulot matni	O'qituvchi-trener tinglovchilarga yaxlit matnning qisqacha bayonini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.

<p>ma'nosiga ko'ra ketma-ket besh bo'lakka bo'linadi va har bir bo'lakdan tinglovchilarning soniga mos besh nusxadan tayyorlanadi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn bo'laginging beshtadan nusxalari kichik guruhlar sardorlariga komanda boshlig'i yoki o'qituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari o'zlariga taqdim etilgan yaxlit matn bo'lagi nusxalarini hurmat va tabassum bilan o'z sheriklariga tarqatishadi. 	
<p>“Orator” metodi asosida kichik guruhlarga berilgan yaxlit matn bo'laklari uzviylikda mustaqil o'rganish, qisqa konspektlashtirish va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilish (interfaol tarzda) (15 daqiqa)</p>	
<p>Yangi axborotning o'rganilishi:</p>	<p>O'qituvchi-trener matn bo'lagi ustida tinglovchilarning 10-15</p>

<p>-kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yoʻnaltirish, oʻzlariga berilgan matn boʻlagi mazmunini ongli va oson oʻzlashtirishlarini taʼminlashga qaratilgan savollar, matn kichik boʻlagi tepasiga yozib qoʻyiladi;</p> <p>-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn boʻlagidan topib, qisqa konspekt shaklida, har biri kamida uchtdan maʼlumotlar tayyorlashadi;</p> <p>-har bir kichik guruh oʻzlariga taqdim etilgan savollar asosida matn boʻlagidan ularga javoblarni izlab topishib qisqa konspekt qilishadi, soʻngra qolgan vaqt mobaynida mustaqil oʻrganilgan matn boʻlagi yuzasidan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi va har bir tinglovchining ijtimoiy faolligida, matn boʻlagi mazmuniga doir xulosa yozishadi; (10-15 daqiqa);</p>	<p>daqiqa davomida mustaqil ishlashlari, maʼlumot shaklidagi qisqa konspekt qilishlari va hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishlari ustidan nazorat olib boradi.</p>
<p>“Orator” metodi asosida kichik guruhlariga berilgan yaxlit matn boʻlaklari uzviylikda har bir kichik guruh oratorlari (gapga chechan eng faol tinglovchilar) tomonidan 5-7 daqiqa davomida, ogʻzaki yoki zarur paytda doskada yozma bayon</p>	

qilinadi. Qolgan kichik guruhlar tinglovchilari esa ma'lumot shaklidagi qisqa konspekt tayyorlashadi. (35 daqiqa)

Tinglovchilar:

- kichik guruh oratori (gapga chechan eng faol tinglovchisi) o'zlari mustaqil o'qib o'rgangan matn bo'lagini qolgan kichik guruhlar tinglovchilariga og'zaki yoki zarur paytda doskada yozma bayon qilishadi (2-3 daqiqa);
- sheriklari qo'shimcha qilishadi (1-2 daqiqa);
- boshqa kichik guruhlar tinglovchi
- qolgan kichik guruhlar tinglovchilari esa ma'lumot ko'rinishidagi qisqa konspekt tayyorlashadi (5-7 daqiqa).

O'qituvchi-trener:

- oratorning yaxlit matnning o'ziga tegishli bo'lagini bayon qilishi jarayonida boshqa kichik guruhlarining uni tinglashi va ma'lumot shaklidagi qisqa konspekt qilishlarini o'qituvchi trener tomonidan qat'iy nazoratga qilinadi
- kichik guruhlarining oratorlariga bayoni va sheriklarining qo'shimchalar qilishlari uchun 5-7 daqiqa vaqt beriladi;
- har bir kichik guruhning bayonidan so'ng, ularga boshqa kichik guruhlarining savollar berishlarini tashkil etadi;
- har bir kichik guruh bayoni va xulosasidan so'ng, albatta o'qituvchi-trener ham matn bo'lagiga o'zning kengaytirilgan xulosasini qilishi shart.

“Ey orator ko'rsat kuchingni” nomli trening o'tkaziladi (20-

daqiqqa)

- komanda boshlig‘ining ko‘rsatmasiga asosan (kichik guruhlararo) biror kichik guruh tinglovchilari, o‘zlari qisqa konspektlari jarayonida tayyorlagan ma’lumotlari yoki matn bo‘lagi tepasidagi tayyor savollardan foyalanib, boshqa kichik guruh tinglovchilariga “Aqliy hujum” qilishadi; - kichik guruhlar berilgan savollarga jamoa bo‘lib javob berishadi; - darsning bunday tartibda tashkil etilishi, avvalo tinglovchilarni ijtimoiy faollikka, to‘g‘ri xulosalar chiqarishga undaydi, mavzu matnini natijador o‘zlashtirishlarini	- O‘qituvchi-trener yoki komanda boshlig‘i kichik guruhlararo (tartib raqam ketma-ketligida emas, balki “Zeg-zag” metodi asosida tasodifiy ravishda) savol-javoblarni tashkil etadi; - kichik guruhlararo savol-javoblar uchun 3-4 daqiqqa vaqt beriladi; - keyingi dars mavzusi matnining bo‘laklari uyda o‘rganib kelishlari uchun kichik guruhlar tinglovchilariga taqdim etiladi.

ta'minlaydi.	
--------------	--

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhi uchun imij va pedagogik imij tushunchalarini mustaqil o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda tinglovchilar ishlarining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Imij nima?
2. Zamonaviylik nima?
3. "Xulq" ning lug'aviy ma'nosi nima?
4. "Atvor" ning lug'aviy ma'nosi nima?
5. Pedagog deganda nimani tushunasiz?
6. Pedagogning xulq-atvori qanday bo'lmog'i darkor?
7. "Ibrat" ning lug'aviy ma'nosi nima?
8. Zamonaviy pedagog imiji nima?

Bugungi kunda "imij" tushunchasi ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida, shu jumladan ta'lim tizimida keng foydalanilmoqda va o'zining ijobiy natijalarini bermoqda.

"Imij"- inglizcha "*image*" so'zidan olingan bo'lib, "siymo", "timsol", "qiyofa", "obraz" ma'nolarini anglatadi, kundalik hayotda "joziba", "maftunkorlik" ma'nolarida ishlatiladi.

O'qituvchining ma'naviy-axloqiy qiyofasi bilan uning tashqi ko'rinishi o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik va mutanosiblikka pedagogik imij deyiladi.

Yuksak xulq atvor, boshqalarga ibrat bo'ladigan ichki va tashqi shaxsiy sifatlar majmuyiga, zamonaviy pedagogning imji deyiladi.

Zamonaviy so'zi arab tilidan olingan bo'lib, hozirgi zamonga oid, hozirgi zamonga xos, zamona talablariga javob beradigan ma'nolarni anglatadi. Shiningdek ibrat so'zi arabcha-o'git, pand-nasihad, namuna, o'rnak ma'nolarini anglatadi.

Xulq-arab tilida insonning muomalasi, atvor esa ruhiy holatni bildiradi. Demak, xulq-atvor insonlarning muomala va ruhiy xususiyatlari majmuyidan iborat. Zamonaviy o'qituvchi o'zining tashqi va ichki qiyofasi bilan atrofidagi insonlarni shu jumladan, o'quvchilarini o'qitadi va tarbiyalaydi. Buning uchun pedagog umr bo'yi o'quvchi bo'lib qolishi, yuksak g'oyalar, insoniy fazilatlarini o'zlashtirib ularni o'zining shaxsiy sifatlariga aylantirish bilan boshqalarga ibrat bo'lmog'i darkor.

Zamonaviy pedagogning imiji, muhtaram prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning quyidagi aytgan gapida to'lig'icha, bor bo'y-basti bilan yorqin namoyon qilingan: O'qituvchi va murabbiylar biz uchun ibrat namunasi, yuksak insoniy fazilatlar timsolidir.

Qadimgi yunonistonda quldorning bolasini yetaklab unga xizmat qiluvchi, shu faoliyatga qobiliyatli, bolajon bo'lgan qulni "paydegog" deb atagan. Payde-bola, gog- yetaklovchi ma'nolarini anglatgan. Ushbu "paydegog" atamasi negizida pedagog atamasi shakllangan. Demak, pedagog bola yetaklovchi ma'nosini anglatadi. Bolalarni o'qitadigan insonlarni esa "didiskala"lar deb atalgan. Didiskala-o'qitaman, ta'lim beraman ma'nolarni anglatadi. Didiskala atamasi negizida didaktika tushunchasi shakllangan. Didaktika ta'lim nazariyasi ma'nosini beradi. Didaktikaning birinchi asoschilari chex pedagogi Yan Amons Komenskiy (1592-1670), ruslardan K.D.Ushinskiy (1824-1871), o'zbeklardan Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdirauf Fitrat, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Qo'qonlik Ibrat domlalar hisoblanadi. Ular maktablar tashkil etishgan, darslik va o'quv qo'llanmalar yozishib, o'quvchilarni o'qitishgan.

Pedagogika esa keksa avlod tomonidan hayot uchun zarur tajribalarni yosh avlodga yetkazish, ularning bu tajribalarini faol tarzda o'zlashtirish qonuniyatlarini o'rganadigan fan.

Keksa avlod tomonidan qoldirilgan, hayot uchun zarur tajribalarni egallash, ularni o'zining hayotiy tajribalari bilan boyitib, o'zidan keyingi avlodlarga yetkazish jarayonini jamiyat taraqqiyoti deyiladi.

Jamiyat, davlat, oila oldida o'zining mas'uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar fuqorolarni tarbiyalash ta'limning bosh maqsadini tashkil qiladi. Insonlar muloqotga kirishadigan makonlar

majmuyiga jamiyat deyiladi. Fuqorolarning haq-huquqlarini himoya qiluvchi, unga qarshi yo‘naltirilgan kuchlarni sindirishga qaratilgan hokimiyat organlari va siyosiy tashkilotlariga ega bo‘lgan mustaqil mamlakatga davlat deyiladi. Er bilan xotin, ota-onalar bilan bolalar orasidagi munosabatlardan shakllangan makonga oila deyiladi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy pedagog o‘zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga doir keng qamrovli, professional bilimlarga ega bo‘lishi, o‘zining yuksak xulq atvori va boshqalarga ibrat bo‘ladigan ichki va tashqi shaxsiy sifatleri bilan o‘quvchilarni o‘qitishi va tarbiyalashi lozim.

**Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhi uchun
o‘qituvchining tashqi qiyofasini ifodalovchi sifatlarini
o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun
taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular
ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan
savollar**

1. Zamonaviy pedagogning ichki sifatlariga nimalar kiradi?
2. Zamonaviy pedagogning tashqi sifatlariga nimalar kiradi?
3. Pedagogning ichki va tashqi sifatleri majmuyiga nima deyiladi?

Pedagoglar ta’lim-tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil etishi bilan birgalikda, o‘zlarining tashqi qiyofasiga ham alohida e’tibor berishlari zarur. Tashqi qiyofa orqali elining, birga mehnat qilayotgan jamoadoshlarining, o‘quvchilarining diqqatini tortadi, ularning o‘ziga qiziqishlarini oshiradi, o‘rnak olishadi, bu esa o‘z navbatida o‘qituvchining nufuzi va ijtimoiy mavqeyining hamda ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Inson hayotini bezab turuvchi barcha ezgu amallar va yuksak xulq atvor imij mazmunini tashkil qiladi. Biz qanchalik donishmand bo‘lmaylik, kimningdir dilini og‘ritadigan bo‘lsak, xulqimizni tarbiyalashga muhtoj inson hisoblanamiz.

Zamonaviy pedagog imiji quyidagi ichki va tashqi sifatlarga ega:

Ichki sifatlari: dunyoqarashi, tafakkuri, nutqi, kasb-kori va atrofidagi odamlarga munosabatida ko‘rinadi.

Tashqi sifatlari: o‘qituvchining tashqi ko‘rinishi, kiyimi, soch turmagi, pardozining me‘yor darajasida bo‘lishi, gavda harakatlari va yurish-turishini kasbiga xos to‘g‘ri boshqara olishida namoyon bo‘ladi.

Azaldan insoniyat o‘z tanasini issiq va sovuq ta‘siridan himoyalash uchun turli matolardan liboslar tayyorlab kiyishgan va liboslarda har bir xalqning qadriyatlarini, an‘analari, davriga bo‘lgan munosabatlari, bir so‘z bilan aytganda ma‘naviyati ifodalangan. Davrlar o‘tishi bilan ustki kiyimlar mazmunan muayyan kasb sohibini bildiruvchi vositaga ham aylanib bordi va har bir kishining kiyinish madaniyatiga qarab uning ma‘naviyati xususida xulosalar chiqarish imkoniyati tug‘ildi. Keyingi paytlarda “ommaviy madaniyat”ning salbiy ta‘siri, urf (moda) sifatida yoshlarning kiyim boshlarida ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatmoqda. Ma‘naviyatimizga mutlaqo yot bo‘lgan ana shu ta‘sirlardan yoshlarimizni himoya etish ta‘lim xodimlari oldida turgan eng muhim davlat ahamiyatiga molik vazifadir. Buning uchun, avvalo, o‘qituvchidan tarbiyaning muhim ko‘rinishi bo‘lgan kasbiga monand klassik (maktab talabiga mos birinchi darajali) kiyinishi, o‘zining ixcham, orasta libosi bilan o‘quvchisida estetik tuyg‘uni uyg‘ota bilishi talab etiladi.

Kishi ko‘rinishi – fe‘lining eshi,

Yuzi, qilig‘ida teng turar kishi.

Tashini ko‘rib bil uning ichini,

Tashidek ichidir, ichidek tashi.

Yusuf Xos Hojib.

Insonlar kiyim kiyishni ibtidoiy davrdan boshlab yashash va turar joylarni qurish bilan bir davrda kashf etgan. Odamlar o‘zlarining tanalarini issiq va sovuqdan himoya qilish uchun o‘simlik yaproqlari, daraxt po‘stloqlari, hayvon terilaridan foydalanishgan. Davrlar o‘tishi va ishlab chiqarish rivojlanib borishi bilan kiyim – kechaklarning turli ko‘rinishlari, turli

matolardan tayyorlanishiga erishilgan. Kiyimlarda har bir xalqning tarixiy anʼanalari, ijtimoiy munosabatlari, maʼrifiy, diniy va estetik qarashlarining ayrim unsurlari oʻz aksini topgan. Husayn Boyqaro davrida farzand tarbiyasiga jalb etilgan muallimlarning rahbari boʻlib ishlagan Voiz Koshifiy kiyinish odobining 15 qoidasini tavsiya etgan. Uning eʼtirof etishicha «...Kiyim halol mablagʻ evaziga olingan boʻlishi, kiyim libos, bezak uchun emas, balki issiq – sovuqdan saqlash zarurati uchun kiyilishi kerak». Voiz Koshifiy fikricha «Libos kiyish badanni va uyat joylarni berkitish darajasida farzdir».

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy pedagoglarning maʼnaviy axloqiy qiyofasi bilan tashqi koʻrinishi orasida uygʻunlik, mutunosiblik, taʼlim muassasasi talabi darajasida boʻlishi kerak.

**Tinglovchilarning toʻrtinchi kichik guruhi uchun
pedagogning odob axloq qoidalari va kiyinish
madaniyati haqidagi maʼlumotni oʻqib oʻrganishlari
va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan
oʻquv materialini boʻlagi. Bunda ular ishining
natijadorligini taʼminlashga yoʻnaltirilgan savollar**

1. Mutaxassislik nima?
2. Kasb nima?
3. Oʻqituvchilik qanday kasb hisoblanadi?
4. Maktabda oʻqituvchining odob axloq qoidalari nimadan iborat?
5. Erkak oʻqituvchilar kiyinish uslubi qanday boʻlishi lozim?
6. Maktablarda xotin-qizlarning kiyinish uslubi va yurish turushlari qanday boʻlishi kerak?
7. Mimika va pantomimika deganda nimani tushinasiz?

Maʼnaviyatli inson yashashdan maqsad nimaligini yaxshi biladi, oʻz kasbida mukammallik yaratishga, maʼnaviy-axloqiy va kiyinish madaniyatini yuksak darajada koʻtarishga intiladi.

Maktab maʼnaviyat maskanlarining eng ulugʻi boʻlib, uning ishtirokchilari taʼlim oluvchilar, ularning ota-onalari yoki boshqa qonuniy vakllari hamda pedagoglardan iborat.

O'qituvchi o'zi o'qitadigan fanning mutaxassisi hisoblanadi. Malaka berish bilan yakunlanadigan muayyan kasbiy tayyorgarlik turning nomiga mutaxassislik deyiladi.

Demak, o'qituvchilik kasb. Inson mehnat faoliyatining barqaror turiga kasb deyiladi.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning ta'kidlashicha, kasb olloh tomonidan bandalariga farz qilib berilgan ne'matlaridan biri bo'lib, unga sodiqlik bilan ishlamaslik, olloh oldida gunoh, jamiyat oldida jinoyat hisoblanadi.

Biz o'qituvchilarga quyidagicha nisbat beramiz:

- o'qituvchilar mamlakatimiz oltin boshlarining, oltin tojlaridir;
- o'qituvchilar mamlakatimiz bog'larining bog'bonlaridir;
- o'qituvchilar umr bo'yi o'quvchilar bo'lib, ushbu jarayonda yangidan-yangi g'oyalarni o'zlashtirib, ularni quyosh nur taratgani singari, atrofidagi insonlarga ziyo tarqatuvchilardir.

O'qituvchilik ham mashaqqatli, ham saxovatli kasb. O'qituvchilardagi juda ko'plab ichki va tashqi sifatlar o'quvchilariga ko'chib o'tadi. Shunday ekan o'qituvchidan o'zining imijiga qat'iy rioya etishi, shaxsiy sifatlarini rivojlantirib, mukammallashtirib borishi talab etiladi.

O'qituvchi elda, maktabda, jamoa orasida o'z bilimi, yurish – turishi, odob-axloqi, yuksak ma'naviy fazilatlarini, ichki va tashqi madaniyatligi, namunaviy turmush-tarzi, kiyinish odobi, tanasini pokiza tutishi bilan boshqalarga ibrat bo'lishlari lozim.

Pedagog xodimlarning quyidagi kasbiy imij madaniyati talablariga amal qilishlari tavsiya etiladi:

Erkaklar: haftada kamida ikki dona to'q rangdagi bejirim tikilgan kostyum-shimni, toza va dazmollangan och rangdagi ko'ylakkarni, poyabzallarni almashtirib kiyib, galstuklarni taqib yurishlari kerak. Tanasini toza tutgan, o'zini tartibga keltirgan, soch-soqoli olingan, mushk-anbarlardan foydalangan, gavdasini tik tutgan holda, shaxdam qadamlar bilan mavsumga mos ixcham poyabzal kiyib yurishi lozim.

Ayollar: tirik jonzot borki barchasining erkaklari

ayollaridan chroyli. Bu faqat insonlarda teskari qilib yaratilgan. Shuning uchun ayollar bu ne'matga alohida va doimiy e'tiborlarini qaratishlari lozim. Tanasini toza tutib, yoqimli hidli bo'lib yurishlari shart. Haftada kamida ikki dona tizzadan yuqori, o'ta tor yoki keng bo'lmagan to'q rangdagi bejirim, toza hamda dazmollangan kostyum-yubka, och rangdagi kofta va mavsumga mos poyabzallarni almashtirib kiyib yurishlari lozim. Sochlar o'zining yuz tuzilishiga mos turmaklangan, pardozi-andoz va taqinchoqlardan foydalanish me'yoridan oshmagan bo'lsin.

O'qituvchilarning pardozi har doim me'yorida, yoshi, kasbi va ishiga monand holda, har kuni ertalab yuz va qo'llariga yoqimli hid taratib turadigan mushk-anbar yoki atir-upalardan muntazam ravishda foydalanib borishlari talab etiladi.

Gavdani to'g'ri tutish (yurganda, o'tirib turganda), qo'llarning o'qituvchi stolida erkin holatda bo'lishi, batartibligi, ixchamligi doimo talab darajasida bo'lishi lozim.

O'qituvchilar nautbuk, sumka va uning ichida o'zining mutaxassisligiga oid darslikni faxr bilan ko'tarib yurishlari kerak. Zamonaviy o'qituvchi yonida har doim axborot olishga mo'ljallangan vositalar, ya'ni fleshka, mobil telefon bo'lishi foydali bo'ladi.

Pedagogning mimik (ko'z, qosh, lab harakatlari) va pantomimik (gavda, yelka, qo'l va barmoqlar, oyoq harakatlari) ifodasi, uning imo-ishorasida, ma'noli qarashlarida, rag'batlantiruvchi yoki kinoyali tabassumida namoyon bo'ladi va ular o'qituvchi-tarbiyachining pedagogik ta'sir ko'rsatishida, o'quvchilarga mashg'ulotlarni ta'sirchan, qiziqarli, samarali va mazmunli o'tishi uchun puxta zamin tayyorlab beradi.

Xulosa qilib aytganda ta'lim-tarbiya maskaniga boruvchi o'qituvchi va murabbiylarda o'z imijiga alohida e'tibor qaratishlari talab etiladi. Shu o'rinda bir misol. Koreys felimlaridan birida, ertalab, yoshi 25 lar atrofida bo'lgan yigit bilan qiz ko'rsatuv olib borishmoqda. Shunda qiz yigitga "Sen millatimizni hurmat qilmaysanmi? Ko'rsatuvga tishingni yuvmay kelibsan, og'zingdan badbo'y hid kelayapti"-deydi. Savol: bizning millatimiz qachon shunday fikrga keladi? Javob: Qachon o'qituvchilar o'zining

imijiga qat'iy rioya etadigan bo'lishsa. Chunki o'qituvchilar, o'zlarining imiji bilan nafaqat ahli-ayolini, shogirdlarini, balki butun elni, millatni tarbiyalaydi.

Tinglovchilarning uchunchi kichik guruhi uchun pedagogning kasbiy imiji uchun zarur bo'lgan xususiyatini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Pedagogning kasbiy imiji uchun zarur bo'lgan xususiyatlar nimalardan iborat?
2. O'qituvchining imiji haqida allomalarimiz qanday fikrlar bildirgan?
3. Abu Nasr Farobiy o'qituvchi imijiga qanday talablar qo'ygan?
4. Ibn Sino o'qituvchi imijiga qanday talablar qo'ygan?

Pedagogning kasbiy imiji uchun zarur bo'lgan xususiyatlar

- o'quvchilar bilan ishlashda ishchanlik qobiliyati;
- rejalashtirilgan vaqtda belgilangan ta'lim maqsadlariga erishish;
- ish faoliyati mobaynida o'quvchilarga namuna bo'lish nuqtayi nazaridan o'zini ko'rsatishga moyillik va qo'rqmaslik;
- zamonaviy pedagogning talab etilayotgan imijiga qat'iy rioya qilish;
- har qanday konflikt vaziyatlarni yecha olish;
- oila, mahalla va ta'lim muassasalari va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik o'rnatish;
- maktab ma'muriyati, hamkasblari, o'quvchilar va ularning ota-onalari bilan munosabat o'rnatish;
- o'quvchilarning xohishi va irodasini to'g'ri yo'naltirish san'atiga ega bo'lish;

- kiyinish madaniyati, o'zining yurish turishi, xatti-harakatlari, amaldagi ishlari va atrofidagi insonlarga muomalasi bilan elga va o'quvchilarga o'rnak ko'rsatishi.

Donolar tomonidan o'qituvchi imijiga qo'yilgan talablar:

Abu Nasr Farobiy o'zining "Baxt saodatga erishuv" nomli asarida pedagoglik kasbi bilan o'zida quyidagi 12 tug'ma xislatni mujassamlashtirgan kishilar shug'ullanishi lozim degan:

- 1) barcha organlari mukammal taraqqiy etgan;
- 2) barcha masalani tez va to'g'ri tushuna oladigan;
- 3) xotirasi kuchli bo'lgan;
- 4) zehni o'tkir bo'lgan;
- 5) nutqi ravon bo'lgan;
- 6) bilish va o'qishga muhabbati kuchli bo'lgan;
- 7) ko'zi to'q, pokiza bo'lgan;
- 8) haqiqatparvar bo'lgan;
- 9) g'urur va vijdonli bo'lgan;
- 10) pulni sevmaydigan;
- 11) adolatli;
- 12) qat'iyatli, qo'rqmas va jasur kishilar.

Abu Nasr Farobiy o'gitlariga fransuzlar qat'iy amal qilishadi. Pedagog bo'lishni xohlovch yoshlar, bizda harbiyga olinadigan yoshlar qanday tibbiy ko'rikdan o'tkazilsa, Farobiyning barcha tavsiyalari bo'yicha shunday ko'rikdan o'tkaziladi. Shuning uchun fransuz ta'lim muassasalarida sog'lom, zehni o'tkir, ilmni va bolalarni sevadigan insonlar faoliyat ko'rsatishadi.

Shuningdek **Ibn Sino** o'zining **"Tadbiri manzil"** asarining **"Bolani maktabda o'qitish va tarbiyalash"** bo'limida, pedagog qanday bo'lishi kerakligini ko'rsatib bergan:

- bolalar bilan munosabatda bosiq va jiddiy bo'lishi;
- berilayotgan bilimni bolalar qanday o'zlashtirayotganlariga e'tibor berish;
- ta'limda turli usullardan foydalanish;
- fanga qiziqтира olish;
- berilayotgan bilimlarni eng muhimini ajratib bera olish;
- bilimlarni bolalarning aqli va yoshiga mos ravishda berish;

- har bir soʻzning bolalar hissiyotini uygʻotish darajasida boʻlishiga erishish zarur.

Inson chehrasi hamisha uning ichki olamini aks ettiradi, shu sababli fikr yuzda aks etmaydi, deb oʻylash xatodir (**V.Gyugo**);

Inson chehrasi uning tiliga nisbatan koʻp va qiziqroq narsalarni aytib berishi mumkin: til faqat inson fikrlarini bayon etsa, chehra fikr mohiyatini koʻrsatadi (**A.Shopengauer**);

Ichki goʻzallik bilan yoʻgʻrilmagan hech qanday tashqi husn mukammal boʻla olmaydi (**V.G.Belinskiy**);

Kishilarga taʼsir etmoq uchun ularni avvalambor sevish kerak (**I.Pestalotssi**).

Oʻqituvchi meʼyorida jiddiylik, meʼyorida talabchanlik, meʼyorida tabassum, cheksiz mehr muhabbat, cheksiz xayrihohlik bilan boqishi, ularni oʻzining farzandlaridek sevib-ardoqlashi orqali, oʻquvchilarida ham shunday insonparvarlik xususiyatlarni tarbiyalashi lozim (**P.Davronov**).

Xulosa qilib aytganda, taʼlim beruvchilar kasbiy faoliyatining barcha jabhalarida pedagogik imij talablariga rioya etishlari, pedagog kasbiy imij uchun zarur boʻladigan xususiyatlar majmuyidan habardor boʻlishi, ularni taqdimot qilishdan uyalmasligi, allomalarimizning oʻqituvchi imiji toʻgʻrisidagi fikrlariga rioya etishlari kerak.

Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhi uchun pedagogning oʻzini taqdimot qilishda texnologiyalari haqidagi maʼlumotni oʻqib oʻrganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan oʻquv materialini boʻlagi. Bunda ular ishining natijadorligini taʼminlashga yoʻnaltirilgan savollar

1. Qiyofa vizualizatsiyasi qanday namoyon boʻladi?
2. Flyuid nurlanish nima?
3. Kommunikativ muloqot nima?
4. Verbal taʼsir vositasi nima?

5. Noverbal ta'sir vositalariga nimalar kiradi?

Qiyofa vizualizatsiyasi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- kinetika: tana nafisligi, xatti-harakat va holat elegantligi, ishora san'ati;

- kiyinish usuli: erkak va ayollar uchun zamonaviy moda olami tendensiyalari asosida klassik uslubda kiyinib yurish, aksessuarlar (bezaklar va taqinchoqlar) samaraligi.

- feysbilding: yuz gigiyenasi, makiyaj (yuz terisini parvarishlash uchun ishlatiladigan turli niqoblar), sochlarni parvarishlash va mos soch turmagini tanlash.

Flyuid nurlanish (tashqi emotsiya) birinchi taassurot, tanishuvning birinchi soniyalarida namoyon bo'ladi:

- yoqimli tashqi ko'rinish;

- go'zal xulq-atvor;

- ifodali va nafis nutq;

- bilim;

- xarizmatik (yun.charisma-muruvvat, ilohiy qobiliyat) ta'sir;

- hurmatni namoyish etish.

O'qituvchining tashqi qiyofa va emotsiyasi bo'yicha, yoqori darajadagi imijga erishishi uchun klassik (lotincha- birinchi darajaga oid, namunaviy) uslubda kiyinishi, nafis xulq-atvor sohibi bo'lishi, yoqimli tashqi ko'rinishni namoyon etalishi, ifodali va ta'sirchan nutq egasiga aylanishi va o'quvchilar orasida hurmat qozona olishi talab etiladi.

Bolalarni oilada va maktabda imij talablari bo'yicha, tabassum va mehr ila tarbiyalansa, insonlarning butun umri davomida, ularning oldida paydo bo'ladigan vazifalarni oson va muvaffaqiyatli hal eta olishlariga yaxshigina zamin yaratiladi. Chunki, tabassum, xayrihohlik balqib turgan, yoqimli chexrali insonlarning yumushlari, badqovoq, xo'mraygan odamlarnikiga nisbatan oson va tez bitadi.

Kommunikativ muloqot kamida ikki kishining o'zaro ta'sir ko'rsatish jarayoni bo'lib, bu ta'sir davomida o'zaro axborot almashinadi, munosabatlar o'rnatiladi va rivojlantiriladi. O'qituvchining o'quvchi bilan muomala o'rnatilishi, bolalar

bilan kirishib keta olishi, tarbiyalanuvchilarga to'g'ri yondashish yo'lini topaolishi, ular bilan pedagogik nuqtayi nazardan samarali o'zaro munosabatlar o'rnata bilishi pedagogik nazokatning mavjudligidan darak beradi.

Verbal (lotincha verbalis-og'zaki) - so'z, ma'ruza, suhbat, savol-javob, nasihat, tanbeh, salomlashish-xayrlashish kabilardan iborat bo'lgan og'zaki muloqotning ixtiyoriy turi.

Noverbal vositalari mimika, qo'l, gavda harakatlari orqali biror ma'no-mazmunni ifodalash yoki ta'kidlashdan iborat. Noverbal vositalar jiddiy ahamiyatga ega bo'lib, ularning o'rnini boshqa narsa bosa olmaydi. Insonning har bir harakati ma'lum ma'noga ega bo'lib, bu harakatlarni turli xalqlarda turlicha tushuniladi. Bu harakatlarni noverbal nutq deb nomlash qabul qilingan.

Noverbal nutq insonning u yoki bu muskullari harakati, shu jumladan, uning fikrlashi ham undagi ma'lum muskullar harakatidan iborat ekanligini eslatib o'tish maqsadga muvofiq. Bir imo-ishora qilib qo'yishning ta'siri gapirgandan ko'ra kuchli bo'lishi hech kimga sir emas.

Xulosa qilib aytganda kommunikativ, verbal va noverbal muloqot vositalari o'qituvchi imijini yuqori darajada rivojlantirish imkonini beradigan omillar sirasiga kiradi.

Tinglovchilarning o'zini o'zi nazorat qiqilishlari uchun

1. Imij nima?
2. Pedagogik imij nima?
3. Zamonaviy pedagog imiji qanday bo'lishi lozim?
4. Pedagog imiji qanday sifatlarga ega?
5. Pedagogning kasbiy imiji uchun zarur bo'lgan xususiyatlar nimalardan iborat?
6. O'qituvchilik qanday kasb hisoblanadi?

7. Maktabda o'qituvchining odob axloq qoidalari nimadan iborat?
8. Erkak o'qituvchilar kiyinish uslubi qanday bo'lishi lozim?
9. Maktablarda xotin-qizlarning kiyinish uslubi va yurish turushlari qanday bo'lishi kerak?
10. Insonning o'zini o'zi taqdimot qilish texnologiyasi qanday bo'ladi?
11. Qiyofa vizualizatsiyasi nimalarda namoyon bo'ladi?
12. Xarizmatik ta'sir nima?
13. Verbal va noverbal nutq deganda nimani tushunasiz?
14. Kommunikativ muloqot nima?
15. Jestlar deganda nimani tushunasiz?

Test savollari

Test savollari

1. Pedagogning ma'naviy-axloqiy qiyofasi bilan tashqi ko'rinishi o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik, mutanosiblik nimani ifodalaydi?

- a) pedagogning imijini;
- b) pedagogning nazokatini;
- c) pedagogning qobiliyatini;
- d) pedagogning obro'sini.

2. Shaxsning yuz muskullari harakatlari orqali o'z fikri, his-tuyg'ulari, kayfiyati va mavjud voqelikka nisbatan munosabatini ifodalashi qanday nomlanadi?

- a) mimika;
- b) jest;
- c) etiket;
- d) pantomimika.

3. Nutqni tinglovchiga yetkazishda qo'llaniladigan vositalar majmuyi qanday nomlanadi?

- a) nutq dialektikasi;

- b) nutq texnikasi;
- c) nutq strukturasi;
- d) nutq fakturasi.

4. Kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida pedagog tomonidan orttirilgan bilim, ko‘nikma va malakalar majmuyi qanday nomlanadi?

- a) pedagogik qobiliyat;
- b) pedagogik tajriba;
- c) pedagogik malaka;
- d) pedagogik ko‘nikma.

5. SHaxs ichki kechinmalari, o‘y-fikrlari, xarakterining gavda harakati va imo-ishoralar yordamidagi ifodasi qanday nomlanadi?

- a) etiket;
- b) jest;
- c) mimika;
- d) pantomimika.

6. O‘zini o‘zi hissiy boshqarish; pantomimika; mimika; jest (qo‘l, oyoq harakat)dan o‘rinli foydalanish; nutq texnikasi; alohida so‘z yoki ifodalarni ifodalash sur‘ati (ritmika). Ular nimaning asosiy turlari sanaladi?

- a) pedagogik texnikaning;
- b) nutq texnikasining;
- c) pedagogik bilimdonlikning;
- d) pedagogik nazokatning.

7. Shaxs ichki kechinmalari, o‘y-fikrlari, xarakterining gavda harakati va imo-ishoralar yordamidagi ifodasi qanday nomlanadi?

- a) etiket;
- b) jest;
- c) mimika;
- d) pantomimika.

8. Shaxsning yuz muskullari harakatlari orqali o‘z fikri, his-tuyg‘ulari, kayfiyati va mavjud voqelikka nisbatan munosabatini ifodalashi qanday nomlanadi?

- a) etiket;

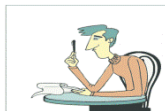
- b) jest;
- c) mimika;
- d) pantomimika.

9. Nutqni tinglovchiga etkazishda qo‘llaniladigan vositalar majmuyi qanday nomlanadi?

- a) nutq dialektikasi;
- b) nutq texnikasi;
- c) nutq strukturasi;
- d) nutq fakturasi.

10. Kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida pedagog tomonidan orttirilgan bilim, ko‘nikma va malakalar majmuyi qanday nomlanadi?

- a) pedagogik qobiliyat;
- b) pedagogik tajriba;
- c) pedagogik malaka;
- d) pedagogik ko‘nikma.

Mustaqil ta‘lim topshiriqlari?

1. Pedagogning imijini rivojlantirish yo‘llari?
2. Kiyinish uslublarining tasnifi?
3. O‘qituvchi va o‘quvchilarning odob axloq qoidalari?
4. Zamonaviy ta‘lim va zamonaviy pedagog?
5. Pedagogning xarizmatik ta‘sir uslubi?
6. Pedagogik texnikani rivojlantirish usullari?
7. Pedagog jestlarini me‘yor darajalari?
8. Notiqlik san‘atini egallash usullari?
9. Auditoriyani boshqarish usullari?
11. O‘quvchiga ta‘sir ko‘rsatish yo‘llari?
12. O‘zini-o‘zi taqdimot qilish texnologiyasi rivojlantirish?
13. Verbal va noverbal ta‘sir ko‘rsatish usullari?
14. Darsda mimik harakatlarning o‘rni?
15. Taqdimot qilish texnologiyasida diqqatni taqsimlay olish?

GLOSSARIY

“**Imij**”- inglizcha “*image*” soʻzidan olingan boʻlib, “siymo”, “timsol”, “qiyofa”, “obraz” maʼnolarini anglatadi, mazmunan “joziba”, “maftunkorlik” maʼnolarida ishlatiladi.

Pedagogik imij – oʻqituvchining maʼnaviy-axloqiy qiyofasi bilan uning tashqi koʻrinishi oʻrtasidagi oʻzaro uygʻunlik va mutanosiblikdan iborat.

Yuqsak xulq atvor, boshqalarga ibrat boʻladigan ichki va tashqi shaxsiy sifatlar majmuyiga, zamonaviy pedagogning imji deyiladi.

Obraz- badiiy obraz — voqelikni fakat sanʼatga xos usulda oʻzlashtirib va oʻzgartirib xarakterlovchi estetik kategoriya. Obraz murakkab tuzilish va murakkab koʻrinishga ega; u [borliq](#) bilan ruhiy dunyoning bir-biriga oʻtishidagi barcha

momentlarni oʻz ichiga oladi. Badiiy Obraz vositasida subyektivlik bilan obyektivlikning, yakka holat bilan umumiylikning, ideallik bilan reallikning oʻzaro muvofiq munosabatlari ijodiy ishlab chiqiladi.

Mimika (yun. — takdid) — yuz mushaklarining ifodali harakati. Insonning mayuslik, xursandlik, gʻazab, xafalik kabi hissiyotlarini ifodalaydi

Nutq — tilning fikr ifodalash va almashish jarayonlarida amal qilishi, tilning alohida ijtimoiy faoliyat turi sifatidagi muayyan yashash shakli. N. deganda uning ogʻzaki (ovozli) va yozma ravishda namoyon boʻlishidagi jarayonlar, yaʼni soʻzlash jarayoni va uning natijasi (xotirada saqlangan yoki yozuvda qayd etilgan nutqiy fikrlar, asarlar) tushuniladi.

Xarizma (yun. charisma — muruvvat, ilohiy qobiliyat) — biror shaxsning boshqalarga nisbatan alohida xususiyatlarga egaligi (donoligi, qahramonligi, avliyoligi) va shu xususiyat yordamida xalqni boshqarishga haqli ekanligini ifodalaydigan tushuncha. Xarizma tushunchasini ilk bor italiyalik ruhoniy St. Paul moʻjizaviy qobiliyatga ega boʻlgan Iso paygʻambarga nisbatan ishlatgan. Ammo xarizmani ilmiy tushuncha sifatida M.Veber chukur tadqiq qilib, uni "xudo bergan

ne'mat" deb nomlagan. Qadimgi davrlarda faqat ilohiy mazmunga ega bo'lgan tushuncha vaqt o'tishi bilan olimlar tomonidan real hayotga tatbiq etila borib, ilohiy qobiliyatga ega bo'lmagan, ammo alohida xususiyatlarga, yuksak fazilatlarga ega bo'lgan yetakchi tarixiy shaxslarga nisbatan ham ishlatila boshlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018-yil 14 -vgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi tizimiga oid farmon va qarorlari" to'plami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-sonli Qarori. - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi tizimiga oid farmon va qarorlari" to'plami. – Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF -5538-sonli farmoni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev huzurida 2019 yil 23 avgust kuni "Yoshlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash va jamiyatda o'qituvchi mavqeyini oshirish" masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019- yil 27- avgust. № 19750-xh.
5. 2020-yil 24-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq so'zi gazetasi. 2020 -yil, 25-yanvar.
6. Ta'lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo'yicha

O‘quv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova.
–Toshkent, 2018.

7. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat. – T.: “O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi” nashriyoti. 2006.
8. G.B.Amirova, O.U.Avlaev, U.A.Butaeva. Ta’limda interfaol metodlar va treninglar. -Toshkent, 2018.
9. Rahmatov M.A., Zaripov B.Z. Iste’dodli insonlar mamlakatning bebaho boyligidir.-Toshkent: Zamin nashr, 2019. – 160 bet.

3- AMALIY MASHG‘ULOT. O‘QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYATI VA KREATIVLIGI

REJA:

- 1.Innovatsiya va pedagogik innovatsiyalar
- 2.Pedagogda innovatsion faoliyatni qaror toptirish
- 3.Pedagogning kreativligini rivojlantirish

Amaliy mashg‘ulotining texnologik xaritasi

Ta’limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	

<p>Tinglovchilar bilan salomlashish, kichik guruhlarini mustaqil ishlashga yoʻnaltirish;</p> <ul style="list-style-type: none"> - beshta kichik guruhlarining raqamlariga mos ravishda, amaliy mashgʻulot yaxlit matni, maʼnosiga koʻra ketma-ket besh boʻlakka boʻlinadi va har bir boʻlakdan tinglovchilarning soniga mos besh nusxadan tayyorlanadi; - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn boʻlagining beshtadan nusxalari kichik guruh sardoriga komanda boshligʻi yoki oʻqituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari oʻzlariga taqdim etilgan yaxlit matn boʻlagi nusxalarini hurmat va tabassum bilan oʻz sheriklariga tarqatishadi. 	<p>Oʻqituvchi-trener tinglovchilarga yaxlit matnning qisqacha bayonini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.</p>
---	--

Mustaqil o‘rganish, qisqa konspektlashtirish va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilish (interfaol tarzda) (15 daqiqa)

<p>Yangi axborotning o‘rganilishi:</p> <p>-kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yo‘naltirish, o‘zlariga berilgan matn bo‘lagi mazmunini ongli va oson o‘zlashtirishlarini ta‘minlashga qaratilgan savollar, matn bo‘lagi tepasiga yozib qo‘yiladi;</p> <p>-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn bo‘lagidan topib, ma‘lumot ko‘rinishida qisqa konspekt tayyorlaydi (10 daqiqa);</p> <p>-tinglovchilar qolgan vaqt davomida, o‘zlari mustaqil o‘rgangan matn bo‘lagi yuzasidan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi va aniq yozma xulosa bilan yakunlashadi.</p>	<p>-o‘qituvchi-trener matn bo‘lagi ustida tinglovchilarning mustaqil ishlashlari, ma‘lumot ko‘rinishidagi qisqa konspekt qilishlari va hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishlari ustidan nazorat olib boradi;</p> <p>-o‘qituvchi-trener tinglovchilarda paydo bo‘lgan savollarga javob beradi yoki ularni ushbu savollarga mustaqil javob topishga yo‘naltiradi.</p>
<p align="center">“Safar” metodi asosida yangi kichik guruhlar shakllantiriladi va mavzuning yaxlit matni uzviylikda o‘rganiladi (35 daqiqa)</p>	
<p>- har bir kichik guruh tinglovchilari o‘zlari mustaqil o‘qib o‘rgangan matn bo‘lagini va yozma konspektlarini olgan holda (ramziy ma’noda bitta chamadon bilan) safarga</p>	<p>- yangi shakllangan kichik guruhda yaxlit matnning uzviy bayon qilinishi, bayon qilayotgan tinglovchini sheriklarining tinglashi va qisqa konspektni amalga oshirishlari o‘qituvchi-trener tomonidan</p>

<p>chiqishadi (1 daqiqa);</p> <ul style="list-style-type: none"> - barcha kichik guruhlardagi birinchi raqamli tinglovchilar birinchi kichik guruhga, ikkinchi raqamli tinglovchilar ikkinchi kichik guruhga, uchunchi raqamli tinglovchilar uchunchi kichik guruhga, to'rtinchi raqamli tinglovchilar to'rtinchi kichik guruhga va beshinchi raqamli tinglovchilar beshinchi kichik guruhlariga borib joylashadilar; - kichik guruh raqamiga mos raqamli tinglovchilar safarga chiqishmaydi. Ular uy egalari sifatida o'z joylarida qolishadi; -o'z joyida qolib, safarga chiqmagan "uy egalari" sheriklarini tabassum bilan o'ng qo'lini ko'ksiga qo'yib kuzatib qolishadi; - safarga chiqqan tinglovchilar manzilga, o'ng qo'lini ko'ksiga qo'ygan holda, yorug' yuz bilan, assalomu alaykum deb borishsa, ularni uy egalari valaykun assalom, hush kelibsizlar deb, tabassum bilan kutib olishadi; -yangidan shakllangan kichik 	<p>nazorat qilinadi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - yangi shakllangan kichik guruhning har bir tinglovchisiga bayon qilishi va sheriklariga koncept qildirishlari uchun 5-7 daqiqa vaqt beriladi; -o'qituvchi-trener tinglovchilarning har bir matn bo'laklari hamda yaxlit matn bo'yich yozma xulosalar tayyorlashlarini tashkil qiladi.
--	---

<p>guruh tinglovchilari, o‘zlari mustaqil ravishda o‘rganib kelgan ma’lumotlarini yangi sheriklariga tushuntirib, qisqa konspekt qildiradilar;</p> <p>-matnni bayon qilish uzviylikini ta’minlash uchun tushuntirishni birinchi kichik guruhdan kelgan tinglovchi boshlaydi, qolganlar o‘zlarining raqamlariga mos ravishda ketma-ket davom ettiradi va 5-raqamli tinglovchi yakunlaydi.</p>	
--	--

Safardan manzilga qaytish va yaqinlariga sovg‘a-salomlar ulashish va kichik guruhlararo savol javoblar tashkil etish (20 daqiqa)

<p>-yangi shakllangan kichik guruhga ramziy ma’noda bitta chamadon bilan safarga borgan tinglovchilarning har biri, manzillariga (dastlabki kichik guruhlariga)ga beshta chamadon bilan, ya’ni o‘rganilayotgan mavzuning yaxlit matnini bilib, qisqa konspekt qilib qaytishadi;</p> <p>-chamadonlar ochilib, xursandchilik bilan yaqinlariga sovg‘a-salomlar ulashiladi, ya’ni mavzuning yaxlit matni hamkorlikda, faol shovqinli</p>	<p>-vaqt imkoniyatidan kelib chiqqan holda kichik guruhlararo savol-javoblar tashkil etilishi mumkin;</p> <p>-o‘qituvchi-trener butun dars mobaynida tinglovchilarning matn bo‘laklari va yaxlit matnga yozma va og‘zaki xulosalar tayyorlashlariga aloxida e’tibor qaratadi;</p> <p>-o‘qituvchi-trener tomonidan kichik guruhlar va tinglovchilar faolligi uchun rag‘batlantiriladi hamda dars xulosalanib yakunlanadi;</p>
---	--

<p>tarzda muhokama qilinadi; -har bir tinglovchi yaxlit mavzi bo'yicha 13 tadan kam bo'lmagan ma'lumotlarni yozma shaklda tayyorlashadi; - kichik guruhlar o'zaro yoki o'qituvchi-trener tomonidan berilgan savollarga javob berishadi.</p>	<p>-keyingi dars mavzusi matnining bo'laklari nusxalari uyda o'rganib kelishlari uchun kichik guruhlar tinglovchilariga taqdim etiladi.</p>
---	---

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhi uchun novatsiya innovatsiya va pedagogik innovatsiya tushunchalarini mustaqil o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materialini bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Novatsiya nima?
2. Innovatsiya nima?
3. Pedagogik innovatsiya nima?

Keying yillarda mamlakatimiz ta'limi tizimida tub burilishlar ro'y bermoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan qator Farmon va Qarorlar qabul qilinib, ularda maktab ta'limini rivojlantirish, o'qituvchilarning nufuzi va ijtimoiy mavqeyini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Belgilangan vazifalarni ta'lim tizimini modernizatsiyalash va innovatsiyalar kiritish, kreativ yondashuv orqali ro'yobga chiqarish mumkin. Prezidentimizning 2018-yil 14-avgustdagi PQ 3907-son "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida o'qituvchining nufuzi va ijtimoiy mavqeyini oshirish, ularni asosiy vazifasi bo'lgan o'qitishdan chalg'itadigan ishlardan ozod qilish, shaxsini himoya qilish ishlariga alohida e'tibor qaratildi. Ayniqsa Prezidentimizning 2019-yil 23-avgustdagi "Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va jamiyatda o'qituvchi mavqeyini

oshirish” masalasiga bag‘ishlangan videoselektor majlisi Bayonida, tarixan hech qachon kuzatilmagan olamshumul qarorlar qabul qilindi. Jumladan: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi, Hukumati, barcha darajadagi davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, mahalliy hokimliklar rahbarlarining e‘tibori **maktab ta’limini rivojlantirish buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga aylanishi, ustozlarga yuksak hurmat ehtirom ko‘rsatish-jamiyatimizda oily qadriyat darajasiga ko‘tarilishi zarur ekanligiga** qaratilsin.

Joylarda barcha rahbarlar va mutasaddilar **“Butun kuchni xalq ichidan olaylik, quchoq ochib maktablarga boraylik”** shiori ostida **maktab ta’limini rivojlantirishga yo‘naltirilgan buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga** yetakchilik qilishi ko‘rsatib o‘tilgan.

Prezidentimizning bunday Formonlari va Qarorlarining o‘zi mamlakatimiz ta’lim tizimida ro‘y berayotgan eng buyuk innovatsiyalar hisoblanadi.

Shu bilan birgalikda maktablarga hudud, sektor, vazirlik va idoralar rahbarlarining otalig‘i o‘rnatildi. “Vazir soati”, “tadbirkorlar va bankirlar sabog‘i” kabi novatsiyalar maktab amaliyotiga tatbiq etildi.

“Innovatsiya” tushunchasi inglizcha (“innovation”) “yangilik kiritish” ma’nosini anglatadi. Bundan ko‘rinadiki, amaldagi ta’lim tizimini tubdan isloh qilishga yo‘naltirilgan faoliyat turiga innovatsiya deyiladi.

Shuningdek, **novatsiya** tushunchasi inglizchada “yangilanish” degan ma’noni bildiradi. Shunday ekan, amaldagi ta’lim tizimining muayyan qismi yoki ayrim elementlaridagi o‘zgarishlarga olib keladigan faoliyat turiga **novatsiya** deyiladi. Masalan, yaxlit sinf-dars tizimini tubdan o‘zgartirish emas, balki qisman, ya’ni kichik guruhlarda yoki boshqa biror usulda ishlashga o‘tsak, bu innovatsiya emas, balki novatsiya bo‘ladi, biroq bunday yangilanish darslarning sifati va samaradorligini oshiradi. Novatsiyalar innovatsiyalar uchun zamin bo‘ladi.

Ta’limning sifati, samaradorligi va natijadorligini oshirishga yo‘naltirilgan har qanday yangilanish (novatsiya)ning ommalashgan holati innovatsiya sifatida qabul qilinadi. Demak, ta’lim tizimiga kiritilayotgan har qanday foydali novatsiyani

innovatsiya sifatida qarash xato bo'lmaydi. Novatsiya ko'lami jihatidan innovatsiyaga nisbatan tor doirani qamrab oladi.

Bundan ko'rinadiki, novatsiya ham, innovatsiya ham dinamik xarakterdagi jarayondan iborat.

Innovatsion ta'limning maqsadi, biz o'qitayotgan yoshlar, boshqalar tomonidan yaratilgan g'oyalar, me'yorlar, qoidalarni boricha, o'zgartirmasdan qabul qilsin, so'ngra ularni tanqidiy, ijodiy tahlil qilib, o'zlari yanada takomillashgan yangi g'oyalar, me'yorlar, qoidalar, badiiy obrazlar, insoh hayoti uchun foydali narsalarni yaratsinlar.

Ta'lim innovatsiyalari – ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonidagi mavjud muommolarni, yangicha yondoshuv asosida yechish maqsadida qo'llaniladigan, avvalgilaridan ko'ra yaxshi samara beradigan shakl, metod va texnologiyalardan iborat.

Ta'lim innovatsiyalarini, innovatsion ta'lim,- deb ham yuritiladi.

Xulosa qilib aytganda maktab ta'limining sifati va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan har qanday yangilik innovatsiya deyiladi. Darhaqiqat, **innovatsiya** – vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va boshqa ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Innovatsion ta'lim o'quvchilarni ijodkorlikka yo'naltiradi.

Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhi uchun ta'lim innovatsiyalarining asosiy turlarini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Ta'lim innovatsiyalari necha turga bo'linadi?
2. Faoliyat yo'nalishi bo'yicha innovatsiyalar qanday tarkibiy qimlarga bo'linadi?
3. Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra innovatsiyalar qanday tarkibiy qimlarga bo'linadi?
4. O'zgarishlarning ko'lamiga ko'ra innovatsiyalar qanday tarkibiy qimlarga bo'linadi?
5. Kelib chiqish manbayiga ko'ra innovatsiyalar qanday tarkibiy

qimlarga bo‘linadi?

I.Faoliyat yo‘nalishi bo‘yicha

1.Pedagogik jarayonda qo‘llaniladigan innovatsiyalar - ta‘lim-tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan har qanday yangilik, uning sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

2.Ta‘lim tizimini boshqarishda qo‘llaniladigan innovatsiyalar – ta‘lim tizimiga kiritiladigan har qanday yangilik boshqaruv jarayonida ham yangilik bo‘lishini toqozo qiladi va aksincha, ya‘ni boshqaruv jarayonida qo‘llanilgan yangilik pedagogik jarayonning sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

II.Kiritilgan o‘zgarishlarning tavsifiga ko‘ra

3.Radikal innovatsiyalar – ta‘lim tizimining sifati va samaradorligini oshirishga olib keladigan keskin o‘zgarishlar. Bunga, zamonaviy ta‘limga o‘tish, o‘qituvchi va o‘quvchilarning bilimlari natijadorligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan PIRLS, TEMSS, PISA, TALIS baholash dasturlari talablariga javob berish kabi yo‘nalishlar misol bo‘ladi.

4.Kombinatsiyalangan innovatsiyalar – maktab ta‘limi jarayoniga qo‘llanilayotgan va yangidan kirib kelayotgan innovatsiyalardan, maktabning mavjud sharoitidan kelib chiqqan holda, birgalikda foydalanish.

5.Modifikatsiyalangan innovatsiyalar - mavjud innovatsiyalarning asl mohiyati saqlangan holda, uning yangi, o‘zgaruvchan sharoitlarda qo‘llanilishi. Jumladan, bitta innovatsiyaning asl mohiyati saqlangan holda, undan oliy o‘quv yurtida, malaka oshirish tizimida, maktab ta‘limi jarayonida foydalanish mumkin.

III.O‘zgarishlarning ko‘lamiga ko‘ra

6.Tarmoq (lokal) innovatsiyalari- faqat muayyan tarmoq ichida, tor doirada qo‘llaniladi.

7.Modul innovatsiyalari- faqat modullar doirasida qo‘llaniladi.

8.Tizim innovatsiyalari-yaxlit tizimga qo‘llaniladi.

IV. Kelib chiqish manbayiga ko‘ra

9. Jamoa tomonidan yaratilgan innovatsiyalari – ta’lim tizimining samaradorligini oshirish uchun mahalliy sharoitdan kelib chiqqan holda, muayyan jamoa tomonidan yaratilgan innovatsiya.

10. O‘zlashtirilgan innovatsiyalar - xorijiy mamlakatlar yoki mamlakat ichidagi turli ta’lim muassasalarida qo‘llanilayotgan innovatsiyalar o‘zlashtiriladi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsiyaning to‘rt turi mavjud bo‘lib, ular o‘nta tarkibiy qismlardan iborat. Ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan innovatsiyalar boshqaruv faoliyati hamda o‘quv-tarbiyaviy jarayonning sifati, samaradorligi va natijadorligining oshishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, innovatsion ta’lim, o‘quvchilarni ijodkorlikka yo‘naltirish orqali, muammolarning mavjud yechimlaridan ko‘ra, ularni hal etishga divergent yondashib, konvergent variantlarini izlab topishga, yangidan yangi g‘oyalar, me‘yorlar, qoidalar yaratishlariga olib keladi.

Tinglovchilarning uchinchi kichik guruhi uchun o‘qituvchilarda va ta’lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq etish bosqichlarini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Olimlarimiz innovatsiyalarni qanday turlarga ajratishgan?
2. Pedagoglarda innovatsiyani qaror toptishish bosqichlari?
3. Innovatsiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish bosqichlari?

Olimlar ta’lim innovatsiyalarining asosiy to‘rt turini ajratib ko‘rsatishgan: 1) yangi g‘oyalar; 2) tizim yoki faoliyat yo‘nalishini o‘zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar; 3) noan’anaviy yondashuvlar; 4) odatiy bo‘lmagan tashabbuslar.

Ta’lim tizimiga yoki o‘quv faoliyatiga innovatsiyalarni qo‘llashda uning konvergent (eng yaxsh yechimga olib kelishi) va optemalligi (kam kuch, kam vaqt, kam mablag‘ sarflab, eng yuqori natijaga erishish) e‘tiborga olinadi.

Ijodkor, iste’dodli yoshlarni tarbiyalash masalasi, avvalo ularga ta’lim beradigan o‘qituvchilarning noodatiy bo‘lgan, innovatsion faoliyatga doir bilim, ko‘nikma, malakalariga ega

bo'lishlarini taqozo etadi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga tegishli innovatsiyalarni o'qib o'rganish;

- o'zlashtirilgan innovatsiyalarni o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga tatbiq etadi va orttirilgan tajribalaridan kelib chiqqan holda, yangi innovatsiyalarni yaratish;

- o'zi yaratgan innovatsiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish metodikasini ishlab chiqish;

- yangidan ishlab chiqilgan va tajribada yaxshi natijalar bergan innovatsiyalarni ommalashtirish.

O'qituvchi o'qib o'rgangan va o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyati jarayonida yaratgan innovatsiyalarni hamkasblari bilan hamkorlikda maktab ta'lim-tarbiya jarayoniga qo'llab, uning sifati va samaradorligini oshirish, o'quvchilar bilimlarining natijador bo'lishini ta'minlashga doir keng qamrovli ishlarni amalga oshiradi. Buning uchun innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga bosqichma-bosqich, uzluksiz tatbiq etib borilishi talab etiladi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- muammoni tahlil qilish asosida, uni hal etishga yo'naltirilgan innovatsiya

turlari aniqlanadi;

- muayyan ta'lim-tarbiya jarayonining zamonaviy ta'lim talablari yo'nalishidagi innovatsion loyihasi tuziladi;

- tuzilgan loyihani amaliyotga tatbiq etish jarayonida ro'y berishi mumkin bo'lgan yutuq va kamchiliklar doimiy ravishda hisobga olib boriladi;

- tegishli innovatsiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish asosida yutuqlar rivojlantiriladi, yo'l qo'yilgan kamchiliklar bartaraf etiladi va yangilari paydo bo'lishining oldi olinadi. Ushbu jarayon uzluksiz davom etadi.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchining innovatsion faoliyatga doir bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi, yangilarini yaratishi, ulardan kasbiy-shaxsiy faoliyatlarida faol foydalanishi, hamkasblari bilan hamkorlikda maktab ta'lim-tarbiya jarayoniga keng qamrovli tarzda tatbiq etishi, ta'lim-tarbiya jarayoning sifati

va samaradorligini oshiradi, o'quvchilar bilimlarining natijadorligini ta'minlashga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi, mamlakatning bebaho boyligi bo'ladigan iste'dodli yoshlarni yetishtirib beradi.

Tinglovchilarning to'rtinchi kichik guruhi uchun kreativlik va pedagogik kreativlik tushunchalarini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Kreativlik deganda nimani tushunasiz?
2. Shaxs kreativligi deb nimaga aytiladi?
3. Pedagogik kreativlik deganda nimani tushunasiz?
4. O'qituvchi o'quvchilarda qanday kreativ holatlarni kafolatlashga mas'ul?
5. Pedagogning kreativligi qanday faoliyat turlarida nomoyon bo'ladi?

Jamiyatning barcha sohalari singari, ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan har qanday innovatsiya, o'qituvchining kreativligi bilan bevosita aloqador.

Bugun dunyoda yuz berayotgan to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli - harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: elektron xizmatlar, virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish va hokozalar. Bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlardir orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi o'laroq yaratilgan. G'ildirakning kashf etilishidan boshlangan yaratuvchanlik namunalari bugun koinotda kezib yuribdi. Innovatsiyalar kundalik turmushimizda qulayliklar yaratadi, og'irimizni yengil, uzog'imizni yaqin qiladi. Shu tarzda kreativlik taraqqiyotning ajralmas bo'lagiga aylangan. Barcha sohada ijodiy fikrlovchi mutaxassislarga talab katta. Dunyoga

mashhur dasturiy mahsulotlar, mobil telefonlar ishlab chiqaruvchi kompaniyalar mutaxassislaridan har kuni yangi g'oya so'raladi. Mehnat bozorida kreativ fikrlovchi mutaxassislarga talab oshib borayotgan ekan, ta'lim jarayonida o'quvchi-talabalarning noodatiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Haligacha ta'lim tizimida ko'plab yondashuv va metodlar ijodiy fikrlash emas, talqin va tahlilga, ya'ni berilgan ma'lumotni tushunib, to'g'ri yetkazishga, nari borsa, bir necha axborotni umumiyashtirib, xulosa chiqara olishga yo'naltirilgan. Xo'sh, ta'lim oluvchilarni qanday qilib kreativ fikrlashga o'rgatish mumkin? Innovatsiya yaratish uchun tafakkurda qanday o'zgarishlar kechishi lozim? Tasavvur bilimdan muhim(mi?) Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim.

Kreativlik inglizcha "create" so'zidan olingan bo'lib, yaratish ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamidagi originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakurs (fr.raccourci-qisqartirish, biror obyektga turli tomonlardan qarash) yondashishni anglatadi.

Kreativlik shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi, u shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'pqirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilish, o'rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, berilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo'lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi g'oyaning paydo bo'lishi asosiy shartdir. Masalan, ingliz tilida so'zlarni yodlab, grammatika qoidalarini "suv qilib ichib yuborgan" bo'lsangizda, insho yozolmasangiz, barchasi bekor. Shuning uchun kreativ fikrlash jarayonida tasavvur muhim rol o'ynaydi. Albert Eynshteyn "Tasavvur - bilimdan muhim" deganida aynan mana

shu jihatni nazarda tutgan. Ko‘pincha noodatiy fikrlar, yechimlar kutilmaganda inson xayoliga keladi. Buning uchun, avvalo, fikrlash jarayonidagi bir xillikka, odatiylikka barham berilishi lozim. Inson miyasi o‘z ishini “yengillashtirish”, “qulaylashtirish” uchun shablon (nem.schablone-andaza, namuna) va stereotip (yunon tilida iz, tang‘a, alomat) lardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma‘lum bo‘lgan va umumqabul qilingan fikrlar. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g‘oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo‘lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko‘rinishlar ham yetakchi o‘rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo‘shiladi. Qolaversa, “oqim bo‘ylab suzish” mustaqil fikrlashdan ko‘ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo‘yicha inson ongiga “so‘rov” berilganida odatiy ma‘lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, “yangi yil” deganda to‘kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo‘lida hassa tutgan, ko‘zoynakli cholni ko‘rish qolip asosida fikrlashning ko‘rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o‘zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg‘amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi. Eng ajablanarli jihati, ta‘lim-tarbiya jarayoni, bolalarni bir xil fikrlashga o‘rgatib qo‘yarkan. Mashhur ixtirochi va kashfiyotchilarning aynan maktabdagi ta‘lim jarayonidagi bir xillikka ko‘nikolmagani, qoliplarga sig‘maganini ko‘rish mumkin. Masalan, Albert Eynshteynning maktabdan haydalihi yoki Dmitriy Mendeleevning kimyo fanidan “uch” olgani bunga misol bo‘ladi. Ken Robinson tomonidan tayyorlangan va YouTube saytida 5 million marta tomosha qilingan “Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?” nomli videolavhada ham shu xususida so‘z boradi. Harf o‘rganish jarayonidayoq bolalarning belgilangan chiziqalar bo‘ylab yozishi, topshiriqlarni bajarishda namunalar orqali ishlashi, adabiyot darolarida asarni qanday tushunish kerakligi to‘g‘risida ma‘lumotlar berilishi, pedagoglarning yaxshi bajaruvchilarni yaxshi baholashi natijasida bolalar qoliplar doirasida fikrlay boshlaydi. Oqibatda ko‘plab yoshlar topshiriq

berilsa, namuna bormi, deb soʻraydigan holga kelgan. Bu oldin mavjud boʻlgan modellar asosida ishlashga oʻrganib qolish natijasi. Bunday vaziyatni bartaraf etish uchun oʻquv jarayonida ijodkorlik sifatlarini tarbiyalashga ahamiyat qaratilishi maqsadga muvofiq. Masalan, oʻquvchilarga “Sizga bir kunda 86400 AQSh dollari berilsa, uni nimalarga sarflagan boʻlardingiz?” kabi noodatiy savollar berilishi mumkin. Bu savol oʻquvchining topqirlik, bilagʻonlik, ijodkorlik, masalaga turli nuqtayi nazardan qaray olish, yashirin jihatlarni ochish kabi xislatlarini rivojlantiradi.

Sababi, 86 400 bir kundagi soniyalar miqdorini anglatadi. Savol orqali oʻquvchiga har bir soniya qimmati anglatiladi, uni behuda sarflamaslik uqtiriladi. Agar oʻquvchi savol tagidagi mohiyatni anglamasa, unda kreativ va evrestik sifatlar past hisoblanadi. Qolip va stereotiplar asosida fikrlashning bir necha koʻrinishlari bor. Masalan, qutbli tafakkur — hamma narsani ikki shaklda — yaxshi yoki yomon deb qabul qilish, dunyoni oq va qora rangda koʻrish. Aslida, yaxshi yoki yomon narsaning oʻzi mavjud emas, uni fikrlarimiz shundayga aylantiradi. Har bir holat va jarayonning ijobiy hamda salbiy jihatlari bor. Bir tomonlama yondashuv, asoslanmagan xulosalar ham stereotiplar asosida fikrlashning koʻrinishlaridir. Ijodkorlikni yuzaga keltirish uchun stereotiplarning ongosti darajasida ijoddan cheklovchi funksiya, shablonlardagi toʻsiqni anglash, qoliplardan voz kechish zarur. Kiyinish, oʻzini tutish, kasb tanlash, hatto fikrlashdagi taqlid bunyodkorlik faoliyatidan cheklashi mumkin. Shuning uchun nega aynan shu kiyimni tanladim, nima uchun shu ichimlikni xarid qilyapman, deb OAV, reklama orqali inson ongiga majburan singdirilayotgan taʼsirlardan voz kechish mustaqil qaror qabul qilishga, media qurshovidan chiqishga sabab boʻladi.

Shaxs oʻzining faoliyatida paydo boʻladigan muommoning divergent (istalgancha koʻp) yechimlari ichidan konvergent, yaʼni (eng maqbul) yechimni topishiga yoʻnaltirilgan ijodiy xatti harakatiga, uning kreativligi deyiladi. Aslida kreativlikka moyillik tugʻma tarzda barchada mavjud boʻlishi mumkin. Kreativlik nomoyon boʻlishi yoki namoyon boʻlmasligining qator omillari

mavjud. Atrof muhit hamda ta'lim-tarbiya kreativlikning nomoyon bo'lishi va rivojlanishining bosh omili hisoblanadi.

Ta'limda muayyan vaziyatlarni yuzaga keltirish orqali, o'quvchi yoshlarda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun pedagogning kreativligi muhim ahamiyatga ega

Pedagogik kreativlik – pedagogning ananaviy pedagogik fikrlashidan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratishi, shuningdek, mavjud pedagogik muommolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati. Bunda o'qituvchidan o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga tahliliy, tanqidiy va ijodiy yondashishi talab etiladi.

“Kreativ pedagog” quyidagi ikki holatni kafolatlay olishi zarur:

1) past o'zlashtiruvchi, o'qish va o'rganishni zerikarli faoliyat deb hisoblaydigan o'quvchilar e'tiborlarini fan asoslarini yaxshi o'rganishga yunaltiruvchi, ichki motivlarni hosil qilishning optimal yo'llarini topishga ijodiy yondashish;

2) o'quvchilarda kreativ fikrlashni shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyat turlarini darsda va undan tashqari jarayonlarda tashkil etaolish.

Pedagogning kreativligi turli shakllarda nomoyon bo'ladi:

- me'yoriy hujjatlar (o'quv fanlari bo'yicha DTS), o'quv dasturlari va rejalarining mazmun mohiyatini tushunishida;

- o'quv manbalari (darslik, o'quv-metodik va metodik qo'llanma, tavsianoma, lug'at, inseklapediya, ish daftarlari, AKT vositalari va boshqalar)dan to'g'ri foydalana olishida;

- ta'lim jarayoni, ma'naviy ma'rifiy ishlar loyixalarini tayyorlay olishida;

- o'quv axborotlari, nazorat hamda sinov topshiriqlarini shakllantirishida;

- ta'lim jarayonini qiziqarli, jonli va jo'shqin tashkil etaolishida;

- ilmiy tadqiqotlarni muvoffaqiyatli olib borishida;

- ilmiy metodik anjumanlarda faol ishtirok etishi va chiqishlar qilishida;

- ilmiy, ilmiy-metodik ishlarni chop ettirishlarida;
- davriy hisobotlarni topshira olishida;
- ommoviy axborot vositalarida ishtirok etishi;
- kasbiy-shaxsiy faoliyati davomida vataniga, o'zi tug'lib o'sgan eliga, oilasiga va ishlayotgan jamoasiga qandaydir foyda keltirish g'oyasi bilan yashashida va h.k.z.

Pedagog o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatining barcha yo'nalishlarida vujudga keladigan har qanday muammolarning konvergent yechimlarini topishga kreativ yondashishi talab etiladi.

**Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhi uchun
o'qituvchining kreativ darajalari va kreativ sifatlarni
rivojlantirish yo'llarini
o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun
taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular
ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan
savollar**

Pedagog kreativligining uchta darajasi mavjud. Ular:

Yuqori daraja: muntazam ravishda boshqalar kutmagan turli tashabbuslarni, g'oyalarni ilgari suradi; kreativ qobiliyatga egaligini izchil namoyish etib boradi; kreativ jihatdan o'ta faol va izlanuvchan.

O'rta daraja: ayrim hollarda u yoki bu tashabbusni ilgari suradi; kreativ qobiliyatga egaligi muntazam bo'lmasa-da, ammo namoyon bo'ladi; kreativ jihatdan bir qadar faol, izlanuvchan bo'lishga intiladi.

Past daraja: garchi u yetarlicha asoslanmagan bo'lsa-da, tashabbusni ilgari surishga intiladi; kreativ qobiliyati yetarlicha namoyon bo'lmaydi, izlanuvchan bo'lishga intilmaydi.

Vatani taraqqiyotini, avlodlarning kelajagini o'ylaydigan ta'lim-tarbiya beruvchi, pedagogik kreativlikning yuqori darajasini egallashi uchun o'z ustida aniq maqsadni ko'zlab, oldindan chuqur o'ylab uzluksiz ishlashi, fidokorona mehnat qilishi, ushbu yunalishda egallangan bilimlarni amaliyotga qo'llashi, natijalarini mushohada qilishi, erishilgan yutuqlarni yanada rivojlantirishi, yul qo'yilgan xato kamchiliklarni bartaraf etishi, yangidan payda

bo'lishi mumkin bo'lgan kamchiliklarning oldini olgan holda faoliyatini faol tarzda davom ettirishi kerak.

Kreativ sifatlarni rivojlantirish yo'llari

1-yo'l: kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish.

Kreativ mahsulotlar tarkibiga kiruvchi ta'limga doir barcha matnli manbalar, jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, Respublika Prezidentining Farmonlari va Qarorlari, Hukumat qarorlari, turli me'yoriy hujjatlar, davlat siyosati va mamlakat iqtisodi, mutaxassisligiga doir fanlar, ularni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar asoslaridan etarli bilimga ega bo'lishi va ulardan o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatida konvergent foydalanaolishi zarur.

2-yo'l: kreativ fikrlash ko'nikmani shakllantirish.

Pedagogik kreativlik yo'nalishida egallagan bilimlarini, o'zining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga qo'llash orqali kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish.

3-yo'l: kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish.

O'quvchilarning kreativligini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiyaviy faoliyat turlarini tashkil etish va amalga oshirish.

4-yo'l: interfaol usullarni tashkil etish.

Kreativ sifatlarni rivojlantirishning eng maqbul yo'li kichik guruhlarda interfaol usulda ishlashni tashkil qilishdan iborat. O'qituvchining ta'lim oluvchilarni o'rganilayotgan mavzu matnidagi har bir ma'lumotning mazmun mohiyatini tahliliy, tanqidiy, ijodiy o'rganishga yo'naltirishi, kichik hajmli matnlarni uyga vazifa qilib berishi, o'quvchilarning kreativligini rivojlantiradi.

Mashqlar: Tomas Edison "Kreativlik - g'ayriixtiyoriy jarayon", deydi. Lekin har kuni ko'plab mutaxassislar muammolarga noodatiy yechim topishga zaruriyat sezadi. Ular mana shu g'ayriixtiyoriy jarayonni ixtiyoriylashtirishi mumkinmi? Tabiatda yangi fikrlarni yuzaga keltiruvchi "sehrli tayoqcha" yo'q, biroq har qanday mutaxassisning kreativ o'ylashiga ko'maklashadigan ko'plab usullar mavjud. Buning uchun ijodiy fikrlashga vaqt ajratish, ijodiy salohiyatni anglash lozim.

Jorj Bernard Shou hazillashib shunday deydi: "Ko'pchilik yiliga ikki-uch marta o'ylaydi. Mening butun dunyoga

mashhurligim sababi - haftada bir yoki ikki marta o'ylaganim". Demak, xayolga kelgan yangi fikrlarni e'tiborsiz qoldirmaslik, o'ylash uchun imkon yaratish muhim. Ijodkorlik chegarasini belgilang. Muammoli masalaga duch kelgan paytingizda ijodkorlik chegaralarini belgilang. O'zingizdan "Eng oddiy yechim nimada?" deb so'rang. Keyin "muammoni hal qilishning aql bovar qilmas varianti"ni tasavvur qiling. Oddiy va hayratlanarli yechim o'rtasida sizga ijodiy maydon paydo bo'ldi. Endi yangi g'oya mavhum emas, uning chegaralari mavjud.

"Olti shlyapa" usuli. Edvard de Bono taklif etgan "Olti rangli shlyapa usuli"da biror mavzu tanlanadi. Navbatma-navbat shlyapalar kiyiladi: oq - diqqat bilan, hech qanday emotsiyasiz barcha faktlar tekshiriladi; qora - kamchiliklar aniqlanadi; sariq - mavjud holat tahlil etiladi; yashil - yana yangi bir necha g'oyalar qo'shiladi; qizil - emotsional munosabat bildiriladi; ko'k - ish xotimalanadi. Masalan, ta'lim tizimiga oid qonunchilikni takomillashtirish mavzusi ko'rilayotgan bo'lsa, mavjud qonunchilik o'rganiladi, kamchilik va bo'shliqlar aniqlanadi. Qonuniy me'yorlarning real holat bilan mosligi yoki qarama-qarshiligi o'rganiladi. Ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi takliflar beriladi, ular amalga oshsa, qanday samara berishi izohlanadi. Taklif loyiha shaklida rasmiylashtiriladi.

Uolt Disneyning kreativ fikrlash nazariyasi. Uolt Disney ko'ngilochar sohada o'z sanoatini yaratgan, animatsion multfilmlari bilan butun dunyoga tanilgan shaxs. U dunyoga mashhur personajlarini yaratishda kreativlikning uch fazasi — xayolparast, realist, tanqidchi obrazidan foydalanadi. Ya'ni, xayolparast rolida hech qanday chegarasiz xayol suradi, fantaziya yaratadi. Bu jarayonda u Baxning "Tokkata, fuga re minar" musiqasini eshitishini aytgan. Xayolida obrazlar yaratilgandan keyin uni reallik bilan uyg'unlashtiradi. Personaj qanday harakatlanadi, qanday gapiradi — barchasini konstruktor sifatida jonlantiradi, reallashtiradi. Shundan keyin xayolparast va realist ishini tanqidchi ko'rib chiqadi. Tanqidchi "filtr" vazifasini bajaradi. Uolt Disneyning yutug'i xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda jamlay olganidir. Odatiy fikrlovchilarda ularning

bittasi ustuvorlik qiladi.

Tasodiflarga befarq bo‘lmang. Juda ko‘plab ixtirolar favqulodda va tasodifiy holatlarda amalga oshirilgan. Ya’ni, taqdirning o‘zi insonga nozik ishoralar beradi. Bu Isaak Nyutonning boshiga tushgan olma, antibiotikni kashf etgan olim Aleksandr Flemingning yuvilmay qolib, mog‘orlagan laboratoriya idishlari ko‘rinishida bo‘lishi mumkin.

Bir-biriga bog‘liq bo‘lmagan narsalarni bog‘lash. Mobil telefon va kompyuter imkoniyatlarini birlashtirish orqali planshet, yuk mashinasiga antenna o‘rnatilib ko‘chma stansiya, qayiqqa osib qo‘yilgan mato tufayli yelkanli kemalar paydo bo‘lgan. Shotlandiyalik shifokor J.Danlopning o‘g‘li tosh yo‘ldan velosipedda yurib qiynalar edi. Danlop bog‘ini shlang bilan sug‘ora turib, uning yengil prujinasimon sakrashiga e’tibor berdi. Natijada birinchi bo‘lib shinani kashf etdi.

Shuningdek, kreativlikning mikro va makrosignallarini anglash, uning inson fiziologiyasi bilan bog‘liq jihatlari, ya’ni qanday holatlarda inson xayoliga yangi fikrlar kelishini bilish ham muhim.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi kasbiy-shaxsiy faoliyatiga kreativ yondashish orqali ta’limning bosh maqsadi bo‘lgan jamiyat, davlat va oila oldida o‘zining mas’uliyatini chuqur anglaydigan, erkin fikrlovchi, faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar, o‘zgaruvchan sharoitlarda muvaffaqiyatli faoliyat ko‘rsata oladigan, umr bo‘yi yangi g‘oyalarni o‘zlashtirib boruvchi iste’dodli insonlarni tarbiyalaydi.

Tinglovchilarning o‘zini o‘zi nazorat qilishlari uchun savollar:

1. Innovatsiya deganda nimani tushunasiz?
2. Innivatsiya va novatsiya tushunchalari nimani anglatadi?
3. Innovatsiya necha turga bo‘linadi?
4. Pedagogda innovatsiyani qaror toptirish bosqichlari nechta?

5. Kreativlik deganda nimani tushunasiz?
6. Shaxs kreativligi qanday ko‘rinadi?
7. Pedagogning kreativligi nimada ko‘rinadi?
8. Kreativlikning necha xil darajasi mavjud?
9. Kreativlikni qanday rivojlantirish mumkin?

Test savollari

1. Muayyan tizimning ichki tuzilishini o‘zgartirishga qaratilgan faoliyat qanday nomlanadi?

- a) novatsiya;
- b) evrika;
- c) innovatsiya;
- d) intuitsiya.

2. Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo‘lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o‘zgartirishga xizmat qilsa u nima deb yuritiladi?

- a) novatsiya;
- b) evrika;
- c) innovatsiya;
- d) intuitsiya.

3. Yangi ijtimoiy talablarning an’anaviy me’yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g‘oyalarning mavjud g‘oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmual muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat qanday nomlanadi?

- a) pedagogik faoliyat;
- b) ijodiy faoliyat;
- c) innovatsion faoliyat;
- d) ijtimoiy faoliyat.

4. Yangi g‘oyalar, tizim yoki faoliyat yo‘nalishini o‘zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar, noan’anaviy yondashuvlar, odatiy bo‘lmagan tashabbuslar, ilg‘or ish

uslublari. Ular nimaning ko‘rinishlari sanaladi?

- a) texnologiyaning;
- b) metodikaning;
- c) innovatsiyaning;
- d) loyihalashning.

5. Pedagogda ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuvni qaror toptirish necha bosqichda kechadi?

- a) 2 bosqichda;
- b) 4 bosqichda;
- c) 6 bosqichda;
- d) 8 bosqichda.

6. Obyektning yangi talablar, me’yorlar, texnik ko‘rsatmalar,

sifat ko‘rsatkichlariga mos ravishda yangilanishi

- a) Modernizatsiya
- b) Innovatsiya
- c) Novatsiya
- d) sivilizatsiya

7. Jamiyat ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy ehtiyojlarini, uning malakali kadrlarga,

shaxsning esa sifatli ta’lim olish bo‘lgan talabini qondirish, ta’lim tizimini barqaror rivojlanishini ta’minlash maqsadida mavjud mexanizmning qayta ishlab chiqilishi, takomillashtirilishi

- a) Ta’lim tizimining modernizatsiyasi
- b) Ta’lim tizimining novatsiyasi
- c) Ta’lim tizimining ekspluatatsiyasi
- d) Ta’lim tizimining innovatsiyasi

8. Ta’lim texnologiyasi

a) ta’lim (o‘qitish) jarayonining yuksak mahorat, san’at darajasida tashkil etilishi

b) ta’lim (o‘qitish) jarayonining samarali tashkil etilishi

c) ta’lim (o‘qitish) jarayonining sifatli tashkil etilishi

d) ta’lim (o‘qitish) jarayonining to‘g‘ri tashkil etilishi

9. Kiritilgan o‘zgarishlarning tavsifiga ko‘ra ta’lim

innovatsiyalarining turlari

- a) radikal, modifika siyalangan, kombinatsiyalangan innovatsiyalar
- b) jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar
- c) tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari
- d) pedagogik jarayon yoki ta'lim tizimini boshqarishda qo'llaniluvchi innovatsiyalar

10.Faoliyat yo'nalishiga ko'ra ta'lim innovatsiyalarining turlari

- a) pedagogik jarayonda yoki ta'lim tizimini boshqarishda qo'llaniladigan innovatsiyalar
- b) radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan innovatsiyalar
- c) tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari
- d) jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar

11. O'zgarishlarko'lamiga ko'ra ta'lim innovatsiyalarining turlari

- a) tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari
- b) tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari
- c) jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar
- d) pedagogik jarayonda yoki ta'lim tizimini boshqarishda qo'llaniluvchi innovatsiyalar

12.Kelib chiqish manbayiga ko'ra ta'lim innovatsiyalarining turlari

- a) jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar
- b) radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan innovatsiyalar
- c) tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari
- d) pedagogik jarayonda yoki ta'lim tizimini boshqarishda

13.“Kreativlik” va “ijodkorlik” tushunchalari

- a) turli holatlarni ifodalaydi
- b) bir-biriga antonim
- c) bir-biriga omonim
- d) bir-biriga sinonim

14. Shaxsning kreativligi ...da namoyon bo‘ladi

a) uning tafakkuri, muloqoti, his-tuyg‘ulari va muayyan faoliyat turlarida

- b) uning tafakkurida
- c) uning muloqotida
- d) uning his-tuyg‘ulari va muayyan faoliyat turlarida

15. Kreativ sifatlarni rivojlantirish yo‘llari

- a) 4 ta
- b) 8 ta
- c) 6 ta
- d) 2 ta

16. Kreativ sifatlarni rivojlantirishning 1-yo‘li

- a) kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish
- b) amaliy kreativ harakat ko‘nikmalarini rivojlantirish
- c) kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish
- d) kreativ ishlanmalardan foydalanish

17. Kreativ sifatlarni rivojlantirishning 2-yo‘li

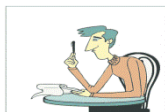
- a) amaliy kreativ harakat ko‘nikmalarini rivojlantirish
- b) kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish
- c) kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish
- d) kreativ ishlanmalardan foydalanish

18. Kreativ sifatlarni rivojlantirishning 3-yo‘li

- a) kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish
- b) kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish
- c) amaliy kreativ harakat ko‘nikmalarini rivojlantirish
- d) kreativ ishlanmalardan foydalanish

19. Kreativ sifatlarni rivojlantirishning 4-yo‘li

- a) kreativ mahsulot (ishlanma)lar yaratish
- b) kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish
- c) kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish
- d) amaliy kreativ harakat ko‘nikmalarini rivojlantirish

Mustaqil ta'lim topshiriqlari?

1. Ta'lim innovatsiyalari va ularning mohiyati.
2. Ta'lim innovatsiyalarining turlari.
3. Novatsiya va innovatsiya: ular o'rtasidagi farqlar.
4. Innovatsion faoliyat mazmuni.
5. Pedagogning innovatsion faoliyati.
6. Pedagogda innovatsion faoliyatni qaror toptirish yo'llari
7. Ta'lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish.
8. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari.
9. O'quvchilarning bilish faolligini oshiruvchi innovatsion ta'lim shakllari.
10. Pedagog kreativligining rivojlantirish yo'llari

GLOSSARIY

Innovatsiya (ing. innovationas — kiritilgan yangilik, ixtiro) — 1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta'minlash uchun iqtisodiyotga sarflangan mablag'lar; 2) ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalardagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalarda va faoliyat doiralarida qo'llanilishi

Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation" – yangilik kiritish, ixtiro) – ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalarni, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim.

Innovatsion faoliyat – yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud

gʻoyalarni

inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmualari muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat

Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) –

individning yangi gʻoyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati

Pedagogik kreativlik – pedagogning anʻanaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda taʼlim va tarbiya jarayonini samaradorligi taʼminlashga xizmat qiluvchi yangi gʻoyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga boʻlgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati

Yuksak xulq atvor, boshqalarga ibrat boʻladigan ichki va tashqi shaxsiy sifatlar majmuyiga, zamonaviy pedagogning imji deyiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni maʼnaviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga taʼlim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2018 yil 14 avgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq taʼlimi tizimiga oid farmon va qarorlari” toʻplami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentyabrdagi “Xalq taʼlimi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-3931-sonli Qarori. - Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq taʼlimi tizimiga oid farmon va qarorlari” toʻplami. –Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentyabrdagi “Xalq taʼlimini boshqarish tizimini takomillashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PF -5538-sonli farmoni
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev huzurida 2019-

yil 23-avgust kuni “Yoshlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash va jamiyatda o‘qituvchi mavqeyini oshirish” masalalariga bag‘ishlab o‘tkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019-yil 27-avgust. № 19750-son.

5. 2020 yil 24 yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq so‘zi gazetasi. 2020 yil, 25 yanvar.
6. Ta’lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo‘yicha O‘quv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova. – Toshkent, 2018.
7. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat. – T.: “O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi” nashriyoti. 2006.
8. G.B.Amirova, O.U.Avlaev, U.A.Butaeva. Ta’limda interfaol metodlar va treninglar. -Toshkent, 2018.
9. Rahmatov M.A., Zaripov B.Z. Iste’dodli insonlar mamlakatning bebaho boyligidir.-Toshkent: Zamin nashr, 2019. – 160 bet.
10. Davronov P.Z. YAngi pedagogik texnologiyalar. –Samarqand, 2008.
11. 2015 - 2020 «Ma’rirat» — «Uchitel Uzbekistana» gazetalari

5- AMALIY MASHG‘ULOT. TA’LIM JARAYONINI LOYIHALASH VA INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALARI

REJA:

1. Loyiha va loyihalashtirish tushunchalari
2. Ta’lim jarayonini loyihalash tamoyillari
3. O‘quv mashg‘uloti jarayonining loyahasini ishlab chiqish bosqichlari
4. Ta’lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish

Amaliy mashg‘ulotining texnologik xaritasi

Ta’limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	
Tinglovchilar bilan	O‘qituvchi tinglovchilarga

<p>salomlashish, kichik guruhlarini mustaqil ishlashga yunaltirish</p> <p>-beshta kichik guruhlarining raqamlariga mos ravishda amaliy mashg‘ulot matni ma’nosiga ko‘ra ketma-ket besh bo‘lakka bo‘linadi va har bir bo‘lakdan tinglovchilarning soniga mos besh nusxadan tayyorlanadi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn bo‘lagining beshtadan nusxalari kichik guruh sardoriga komanda boshlig‘i yoki o‘qituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari o‘zlariga tushgan yaxlit matn bo‘lagi nusxalarini o‘qib o‘rganishlari uchun hurmat va tabassum bilan o‘z sheriklariga tarqatishadi; - o‘qituvchi-trener tomonidan oldindan tayyorlangan ushbu bo‘laklar nusxalari 	<p>yaxlit matnning qisqacha bayonini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.</p>
---	--

<p>uyga vazifa tariqasida oldingi darsda tinglovchilarga berib yuborilsa dars yanada samarali bo‘ladi.</p>	
<p align="center">“Tadbirkorlik” metodi asosida kichik guruhlarga berilgan yaxlit matn bo‘laklari uzviylikda mustaqil o‘rganish, qisqa konspektlashtirish va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilish (interfaol tarzda) (50 daqiqa)</p>	
<p>Yangi axborotning o‘rganilishi:</p> <p>-har bir kichik guruh o‘zlariga taqdim etilgan savollar asosida matn bo‘lagidan javoblarni izlab topishib, ma’lumot ko‘rinishidagi qisqa konspekt tayyorlashadi, tinglovchilar qolgan vaqt davomida, o‘zlari mustaqil o‘rgangan matn bo‘lagi yuzasidan sheriklari bilan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi; (10 daqiqa);</p> <p>-kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yo‘naltirish, o‘zlariga berilgan matn bo‘lagi mazmunini ongli va oson o‘zlashtirishlarini ta’minlashga qaratilgan savollar, matn kichik bo‘lagi tepasiga yozib qo‘yiladi;</p> <p>-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn bo‘lagidan</p>	<p>-O‘qituvchi-trener matn bo‘lagi ustida tinglovchilarning mustaqil ishlashlari, qisqa konspekt qilishlari va hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishlari ustidan nazorat olib boradi;</p> <p>-har bir kichik guruhga ajratilgan 10 daqiqa davomida o‘rganilayotgan matn bo‘laklarini kichik guruh tinglovchilari mustaqil o‘qib, o‘rganib, ma’lumot va xulosa ko‘rinishidagi qisqa konspekt tayyorlashlari va shovqinli muhokama qilishlari o‘qituvchi-trener tomonidan nazorat qilinadi;</p> <p>-barcha kichik guruh sardorlari o‘zlari o‘rganib bo‘lgan yaxlit matnning besh nusxadan iborat bo‘lagini o‘zidan keying raqamli kichik guruhlar sardorlariga, saot millari harakatiga qarama-qarsh yo‘nalishda, ya’ni yaxshi niyat bilan musbat yo‘nalishda</p>

<p>topib, ma'lumot ko'rinishidagi qisqa konspekt tayyorlaydi;</p> <p>-kichik guruh tinglovchilari hamkorlikda yaxlit matn bo'lagiga yozma xulosa tayyorlashadi;</p> <p>- kichik guruh tinglovchilaridan har biri matn bo'lagi yuzasidan kamida uchtdan yozma ma'lumot va matn bo'lagi mazmunini qamrab olgan xulosa chiqarishadi.</p>	<p>uzatishadi, beshinchi kichik guruh sardori o'rganib bo'lingan matn bo'lagini birinchi kichik guruh sardoriga uzatadi;</p> <p>-ushbu jarayonda har bir tinglovchida yaxlit matn yuzasidan kamida 15 tadan ma'lumot va xulosa shakllanadi;</p> <p>-ushbu jarayon, yaxlit matnning birinchi bo'lagi birinchi kichik guruhga, ikkinchi bo'lagi ikkinchi kichik guruhga, uchinchi bo'lagi uchinchi kichik guruhga, to'rtinchi bo'lagi to'rtinchi kichik guruhga, beshinchi bo'lagi beshinchi kichik guruhga qaytib kelgunicha davom etadi. Ushbu amaliy jarayonga jami 50-daqiqa sarflanadi</p>
<p>“Tadbirkorlik” metodi asosida kichik guruhlarga berilgan yaxlit matn bo‘lamlari uzviylikda “O‘rganganlarimizni qayta eslaylik” yo‘nalishida trening o‘tkaziladi. (20 daqiqa)</p>	

<p>- butun guruh tinglovchilari o'quv xonasi bo'ylab aylana shaklida tik turib olishadi;</p> <p>- tinglovchilar soat millari harakatiga qarama-qarshi yo'nalishda bir-biriga qarab, tabassum bilan 1;2 va yana 1;2 deb sanashadi;</p> <p>- birinchi raqamli tinglovchi joyidan qo'zg'almaydi, ikkinchi raqamli tenglovchilar soat millari harakatiga qarama-qarshi yo'nalishda birinchi raqamli tinglovchilarning oldiga o'tib, yuzma-yuz tik turib olishadi;</p> <p>- o'quv xonasida jami o'qituvchi-trener bilan birgalikda 13 ta juftlik hosil bo'ladi;</p> <p>- 13 ning kvadrati 169 bo'ladi. Demak, juftliklararo 169 ta ma'lumot almashish hodisasi ro'y beradi;</p> <p>- ma'lumki bitta mavzu doirasida bunchalik ko'p ma'lumot bo'lmaydi;</p> <p>- juftliklar bir-birlari bilan ma'lumot almashinishida berilgan ma'lumot ikkinchi juftlikda takrorlanmaydi va yangi axborot yetkaziladi;</p> <p>- bunday trening tinglovchilar mavzu mazmuni</p>	<p>-o'qituvchi-trener yoki komanda boshlig'i tinglovchilarning o'quv xonasi bo'ylab aylana shaklda joylashishini tashkil qiladi;</p> <p>- o'qituvchi-trener juftliklarni tabassum bilan yuzma-yuz turishlarini shakllantiradi;</p> <p>- o'qituvchi-trener juftliklarning bir-biridan teng uzoqlikda joylashishlarini tashkil qiladi;</p> <p>- o'qituvchi-trener juftlikdagi tinglovchilarning o'zaro ma'lumot almashishlari uchun bir yoki ko'pi bilan ikki daqiqa vaqt ajratib beradi;</p> <p>- o'qituvchi-trener birinchi raqamli tinglovchi birinchi bo'lib ma'lumot berishni, ikkinchi raqamli tinglovchi ikkinchi bo'lib takrorlanmaydigan ma'lumot berishni nazorat qiladi;</p> <p>- ayrim juftliklarda axborot almashish tez tugaganda ikkinchi raqamli tinglovchi o'rnini tezlik bilan bo'shatib o'zidan keying juftlikning yoniga kelib ular axborot almashib bo'lishguncha ularning ma'lumotini tinglab turadi;</p> <p>- bu juftlikdagi ikkinchi tinglovchi keyingi juftlikdagi bo'shagan joyga o'tadi va</p>
---	---

<p>natijador o‘zlashtirilishlarini ta’minlanadi;</p> <p>- ushbu treningni o‘tkazish uchun tinglovchilar mavzu matnini mustaqil o‘rganishlari jarayonida kamida 13 tadan ma’lumot va xulosa berishga tayyorgarlik ko‘rishlari kerak.</p>	<p>birinchi raqamli tinglovchidan ma’lumot oladi, so‘ngra o‘zi ma’lumot beradi;</p> <p>- barcha tinglovchilar aylanib bir-birlariga ma’lumot berib, o‘zlarining dastlabki o‘rnilariga qaytib kelishgach, ma’lumot almashish to‘xtaydi va trening yakunlanadi;</p> <p>- treningda trener-o‘qituvchining ishtirok etishi, mavzuni o‘zlashtirishga tinglovchilarning mas’uliyatini oshiradi, ularning mavzu bo‘yicha bilim darajalarini aniqlash, xato-kamchiliklarni to‘g‘rilash, yaxlit matnning natijador o‘zlashtirilishini hamda to‘g‘ri xulosaga kelishni ta’minlaydi;</p> <p>- keyingi dars mavzusi matnining bo‘laklari uyda o‘rganib kelishlari uchun kichik guruhlar tinglovchilariga taqdim etiladi.</p>
---	--

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhi uchun loyiha va loyihalashtirish tushunchalarini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Loyiha nima?
2. Ta’lim loyihasi qanday ko‘rinishda bo‘ladi?

3. Loyihalash qanday tizimga asoslanadi?
4. Loyihani yaratish uchun pedagog nimalarga amal qilishi lozim?

Loyiha arab tilidagi “tarh” (loyiha, reja) soʻzidan olingan. Qadim ajdodlarimiz naqqoshlik va oʻymakorlikda – qogʻoz, devorga chizib, boʻyab, ganch, yogʻoch, tosh, metallga oʻyib ishlanadigan naqshning xomaki koʻrinishini tarh, yaʼni loyiha deb atashgan.

Misrda miloddan oldingi 3000-3032 yillar oraligʻda bunyod etilgan binolar, haykallar, ehromlar, ibodatxonalar, maqbaralar va ularga ishlangan naqshlar, devoriy rasmlar va boshqa koʻplab asori-atiqalar aniq loyiha (tarh)lar asosida bunyod etilgan.

Arxeologik mʼlumotlarga koʻra, Xiva shahri obidalari miloddan avvalgi 1 asr oxirlaridagi, Afrosiyob devoriy rasmlari V asr loyihalaridan darak bersa, Muso al-Xorazmiy (780-850) va Ahmad al-Fargʻoniy (797-865) lar IX asrda, Abu Rauhon Beruniy (973-1048) va Ibn Sino (980-1037) lar X asrda tarhlar yaratishgan.

Loyihalar asosida shaharlar va suv inshootlari barpo etishgan. Samarqahddagi Hazrati Hizr masjidi XI asr oxirlarida loyihalar asosida qurilgan. Amir Temur (1336-1405), Bobur mirzo (1483-1530) va Komoliddin Behzod (1455-1535) davri, yaʼni XIV-XV asrlarda tarh ishlari yuqori darajaga rivojlangan. Ajdodlarimiz yaratgan loyihalarning natijalari ular qurdirgan imoratlarda bugun ham namoyon boʻlib turibdi. Turkiyada loyihani hozir ham tarh atashadi.

Ajdodlarimiz yoshlarga taʼlim-tarbiya berishni ham aniq loyihalar asosida amalga oshirishgan.

Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi “Avesto”da “Har bir yoshni shunday tarbiyalash lozimki, u avvalo ravon oʻqishni, soʻngra chiroyli yozishni oʻrganib, eng yuksak pogʻonaga koʻtarilsin”,-degan loyiha bor.

Qadimda bobolarimiz, jumladan Ibn Sino oʻqigan davrlarda, dastlab 10 yoshgacha Qurʼoni karim yod oldirilgan, soʻngra tartib bilan qonun (shariat qoidalari), hisob (matematika), matniq (falsafa), tib (tibbiyot), gumanitar va aniq

fanlar o'rgatilgan.

Nemis pedagogi M.Knollning "o'quv loyiha"si XVI asrga paydo bo'gan deyyishi g'alati.

Sharqdagi kabi, XVI asr oxiri, XVII asr boshlaridan, g'arb ta'limi ham loyiha asosida amalga oshirila boshlangan. Bunga Yan Amos Komenskiy (1592-1670)ning sinf – dars sistemasi yaqqol misol bo'ladi.

Shuning uchun loyihaviy ta'lim pedagogika amaliyoti tarixida yangi tushuncha emas.

Loyiha – qo'yilgan maqsadga erishishga yo'naltirilgan aniq reja. Ta'lim loyihasi – ta'lim maqsadiga erishishga, uning natijadorligini kafolatlashga yo'naltirilgan, pedagogik faoliyatning barcha qirralarini e'tiborga olingan holda ishlab chiqilgan reja.

Ta'lim loyihasi dastur, model, texnologik xarita, dars yoki darsdan tashqari ishlarni amalga oshirish rejaları ko'rinishida bo'ladi.

Loyihaning asosini ilmiy yoki ijodiy xarakterga ega bo'lgan g'oya tashkil etadi.

Mavjud boshlang'ich ma'lumotlarga asoslangan holda, kutiladigan natijani oldindan taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali faoliyat yoki jarayonning mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakatga loyihalash deyiladi.

Loyihalash "**g'oya – maqsad – kutiladigan natija – taxmin qilish – bashoratlash – rejalashtirish**" tizimiga asoslanadi. Loyihalash turli vosita (kompyuter texnologiyasi, vatmon yoki oddiy ish qog'ozi, chizg'ich, qalam, ruchka, marker, nusxa ko'chirish apparati (printer) va h.k.z) lar yordamida amalga oshiriladi.

Loyihani yaratish uchun pedagog:

- muayyan loyihani yaratishga doir bilimga (boshqa tajribali mutaxassislar tomonidan tuzilgan loyihalarni o'rganish orqali), tegishli vositalarga hamda talab etiladigan dastlabki ma'lumotlarga ega bo'lishi;

- jarayonni bosqichma-bosqich yoritishi;
- maqsadni aniq belgilashi;
- maqsadga mos vazifalarni aniqlashi;

- o‘quv materiali mazmunini shakllantirishi;
- savol va topshiriqlar tizimini ishlab chiqishi;
- jarayon yoki tadbirning metodik tuzilishini asoslashi;
- o‘quvchi bilim darajasini tashxislash va uning

tarbiyalanganlik darajasini baholash kabi ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi zarur.

Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhi uchun loyihalash qonuniyatlari va o‘quv mashg‘ulotini loyahasini ishlab chiqish bosqichlarini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Loyihalash qanday qonuniyatlarga asoslanadi?
2. Tamoyil qanday ma‘noni anglatadi?
3. Ta‘lim jarayonini loyihalash qanday tamoyillarga asoslanadi?
4. Mashg‘ulot loyahasini ishlab chiqish bosqichlari?

Pedagogik jarayonni loyihalashda quyidagi qonuniyatlarga rioya qilinadi:

1) ta‘lim jarayonini loyihalash samaradorligi barcha tarkibiy qismlar (texnologik jarayon, uni boshqarish, vosita, axborot, ijtimoiy-iqtisoiy ta‘minot)ning loyihada maqsadga muvofiq ravishda yoritilishi orqali ta‘minlanadi;

2) o‘quv materialini mazmuni boy mazmunli, ixcham hajmli va oson tushuniladigan qilib shakllantiriladi;

3) ta‘limning texnologik vositalari o‘quvchilarning yoshi va individual psixologik xususiyatlariga bog‘liq ravishda tanlanadi;

4) loyihalash strategiyalari pedagogning individual ishlash uslubiga muvofiq tanlanadi;

5) loyihalash sifati – loyiha mazmuni, unda belgilangan omillarning samaradorligi, ayniqsa pedagog bilan o‘quvchi, o‘quvchi bilan o‘quvchilar orasidagi aloqa ko‘lamining optimalligiga bog‘liq bo‘ladi.

Uzluksiz ta‘lim tizimining barcha turlarida ta‘lim jarayonini loyihalashda bir qator tamoyillarga tayaniladi.

Tamoyil (lotincha principium) - boshlang'ich asos ma'nosini anglatadi.

Ta'lim jarayonini loyihalash tamoyillari:

1. markazlashtirilgan tamoyil;
2. refleksiv (faoliyat ma'nosini tushunib yetish) tamoyil;
3. natijadorlik tamoyil;
4. ko'p omillik tamoyil;
5. o'quvchi xohishi va irodasini ta'lim jarayoniga moslashtirish tamoyili;
6. ta'lim jarayonida tabiiy rivojlanish va ijtimoiylashuv tamoyili.

O'quv jarayonlarini loyihalashtirishda ta'lim mazmunini va maqsadini, kutilayotgan natijani, ta'lim metodlari, shakllari va vositalarini to'g'ri tanlash, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashning aniq mezonlarini oldindan ishlab chiqish, mashg'ulotga ajratilgan vaqt ichida ularni to'g'ri amalga oshirish va bir-biri bilan uyg'unlashuviga e'tiborni qaratish maqsadga muvofiq sanaladi.

O'quv mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rishning asosiy bosqichi – o'quv jarayonini loyihalashtirish hisoblanadi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

- darsning maqsadi va natijasini belgilash;
- nazorat topshiriqlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish;
- ta'lim vositalarini tanlash;
- o'qitish va o'qish strategiyasini belgilash;
- dars turini tanlash;
- darsning texnologik xaritasini ishlab chiqish.

Muayyan o'quv mashg'uloti jarayonining loyihasini ishlab chiqish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1–bosqich. O'quv fanining alohida olingan mavzusiga doir ma'lumotlar, ya'ni bilimlar majmuyi o'qituvchi tomonidan atroflicha, chuqur tahliliy o'rganiladi.

2–bosqich. Mavzu yaxlit matnini o'rgatishnini asosiy maqsadi, matn har bir bo'lagini o'rganishning xususiy maqsadlari aniqlanadi. Qo'yilgan maqsadlarga erishish vazifalari belgilab

olinadi.

3–bosqich. Belgilab olingan maqsad va vazifalarga muvofiq, o‘quv jarayonining mazmuni ishlab chiqiladi.

4–bosqich. O‘quv mashg‘ulotining shakli, metod va vositalari tanlanadi.

5–bosqich. O‘quv mashg‘ulotining har bir bo‘lagiga sarflanadigan vaqt taqsimoti qilinadi.

6–bosqich. O‘rganilgan o‘quv materiallarining o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilish, ya’ni natijadorlik darajasini aniqlashga qaratilgan, darsda va uyda mustaqil bajariladigan topshiriqlar (o‘qish, yozish, chizish, yasash, test) tizimi ishlab chiqiladi.

7–bosqich. O‘quvchilar bilimlarini baholash, ularni jurnal va kundaliklarga o‘tkazish, uyga vazifa va uni bajarishga doir tavsiyalar berish kabi tadbirlar belgilanadi.

8- so‘ngi bosqich. Ishlab chiqilgan ta’lim loyihasi amaliyotga tatbiq etiladi.

Dars o‘tilgandan so‘ng, keyingi dars loyihasini yaratishga kirishish oldidan, oldingi dars loyihasini tuzihda yo‘l qo‘yilgan kamchiliklar tahlil qilinib, uzluksiz korrektyrovka (lotincha – tuzatish, to‘g‘rilash) kiritib borish o‘qituvchi uchun odatga aylanishi lozim.

Tinglovchilarning uchinchi kichik guruhi uchun dars mashg‘ulotlarini texnologik xaritasini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan savollar

1. Darsning texnologik xaritasini qanday tuziladi?
2. Texnologik xaritani yaratish nimaga bog‘liq?

Dars jarayonini loyihalashtirishda, darsning texnologik xaritasini tuzib olish katta ahamiyatga ega. Darsning texnologik xaritasi o‘zgarimas, qotib qolgan, shablon emas. O‘qituvchi uni tuzishga ijodiy va amaliy yondashishi kerak. Darsning texnologik xaritasini tuzishda o‘quv fani, uning har bir mavzusining o‘ziga xos xususiyatlari va ta’lim oluvchilarning yoshi, o‘zlashtirish

imkoniyatlari e'tiborga olingan holda tuziladi. Darsning texnologik xaritasini, ramziy ma'noda zavodga tuproq shaklidagi chinni xom ashyoni topib kelishdan, tayyor piyolagacha bo'ladigan barcha texnologik jarayonlar stenariysiga qiyoslash mumkin.

Texnologik xaritani tuzish oson ish emas, chunki, buning uchun o'qituvchi o'zining fani, uni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va axborot texnologiyalaridan xabardor bo'lishi, shuningdek, juda ko'p metodlar, usullarni bilishi kerak bo'ladi. Har bir darsning rang-barang, qiziqarli bo'lishi, oldindan puxta o'ylab tuzilgan darsning loyihalashtirilgan texnologik xaritasiga bog'liq.

Darsning texnologik xaritasini qanday shaklda tuzish, o'qituvchining tajribasi, qo'ygan maqsadi va ixtiyoriga bog'liq,

Texnologik xarita qanday tuzilgan bo'lmasin, unda dars jarayoni tugal aks etgan bo'lishi hamda aniq belgilangan maqsad, vazifa va kafolatlangan natija, dars jarayonini tashkil etishning texnologiyasi to'liq o'z ifodasini topgan bo'lishi kerak.

Texnologik xaritaning mukammal tuzilishi, o'qituvchiga o'tiladigan dars jarayonini to'liq va aniq tasavvurda ushlab turish imkonini berib, dars natijadorligini ta'minlashga, o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi. O'qituvchini darsning kengaytirilgan konspektini yozishdan xalos etadi, chunki bunday texnologik xaritada dars jarayonining barcha qirralari o'z aksini topgan bo'ladi.

Agar ta'lim beruvchi darsning texnologik xaritasini kimlardandir ko'chirib olmasdan, o'zining individual psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda erkin yaratsa, darsning qaysi vaqtida qanday ta'lim maqsadini amalga oshirishi, ko'z o'ngida yaqqol namoyon bo'lib turadi. Bu o'qituvchi kompetentligining muhim omili hisoblanadi.

Fan o'qituvchisi biror mavzuning texnologik xaritasini tuzar ekan, dastlab olimlar, tajribali o'qituvchilar tomonidan yaratilgan namunalarni o'rganishlari maqsadga muvofiq.

“Pedagogning kasbiy kompetentligi va mahorati” modulida rejalashtirilgan mavzular darslarini o'tish bo'yicha, biz taklif etayotgan, 80 daqiqaga moslab tuzilgan texnologik xaritalardan, namuna sifatida foydalanib, tinglovchilar o'zlarining o'qitadigan fanlari mavzulari texnologik xaritalarini 45 daqiqaga mo'ljallab

tuzishlari mumkin.

Darsning texnologik xaritasini talaba-o'quvchilarning o'quv materialini o'zlashtirish imkoniyatlari, qiziqishlari, xohishlari, iroda va ehtiyojlarini e'tiborga olgan holda tuzilishi, ularning dars boshidan oxirigacha faol tarzda erkin fikrlashlariga imkon beradi, shaxs sifatida ularni ta'limning markaziga olib chiqadi va o'qitishning natijadorligini ta'minlaydi.

Bayon qilingan fikrlardan ko'rinadiki, ta'lim jarayonini oldindan o'ylab, aniq maqsadni ko'zlab, dars jarayonida o'quvchilarning to'liq faol va erkin bo'lishlarini e'tiborga olgan holda tuzilgan loyihalar vositasida amalga oshirish, o'qitishning natijadorligini ta'minlashga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi.

**Tinglovchilarning to'rtinchi kichik guruhi uchun
texnologiya va texnologiyalashtirish tushunchalarini
o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun
taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular
ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan
savollar**

1. Texnologiya nima?
2. Dars jarayonining texnologiyasi nima?
3. Pedagogik texnologiya nima?
4. Texnologiyalashtirilgan dars nima?

Biz, loyiha va uning tatbiqidan iborat jarayonni texnologiya,- deb tushunamiz.

“Texnologiya” – atamasi qadimgi yunon tilida “texnos”- mahorat, san'at, “logos”- fan, ta'limot ma'nolarini anglatadi. Bundan ko'rinadiki, ustoz tegishli bilimlarni shogirdlariga mahorat bilan san'atkorona yitkazishlari kerak.

Loyihaning qaysi sohaga mansubligiga va uning tatbiqiga bog'liq ravishda, unga nom beriladi. Masalan, loyiha ishlab chiqarishga doir bo'lsa va u amaliyotga tatbiq etilsa, ushbu jarayonni ishlab chiqarish texnologiyasi, agar ta'limga doir bo'lsa, uni ta'lim texnologiyasi, loyiha va uning tatbiqi yaxlit talim-tarbiya jarayoniga yo'naltirilgan bo'lsa, uni bitta nom bilan pedagogik texnologiya va h.k.z ataladi.

Ma'lumki, bir necha fanlar ulanmasida yangi fanlar paydo bo'ladi. Jumladan, matfizika – matematika va fizika, iqtisodiy gyografiya – iqtisod va gyografiya, biokimyo – biologiya va kimyo fanlar kabi, pedagogik texnologiya ham, pedagogika va texnologiya fanlari ulanmasida hosil bo'lgan, yangi fan hisoblanadi.

“Pedagogik texnologiya” tushunchasiga turli tashkilotlar va olimlar tomonidan yuzlab ta'riflar berilgan, biroq uning standart ta'rifi mavjud emas. Jumladan, YUNESKO xalqaro tashkilot, AQSHning pedagogik kommunikatsiyalar va texnologiyalar assotsiatsiyasi, olimlardan Fridman, Pal'chevskiy, Ilin, V.P.Bespal'ko, N.F.Talizina, V.M.Monaxov, M.V.Klarin, L.V.Golish, N.Saydahmedov, M.Ochilov, B.Ziyomammedov, G.Q.Karimova, G.S.Alixodjaeva va boshqalar tomonidan ta'riflar berilgan.

Pedagogik texnologiyaga berilgan ayrim ta'riflarni keltiramiz.

PT – bu, o'quv vaziyatlarini loyihalash asosidagi pedagog va o'quvchilarning algoritmlashtirilgan faoliyatidir (Pal'chevskiy, Fridman).

PT – bu, oldindan loyihalashtirilgan o'quv-tarbiya jarayonini, amaliyotga tizimli va ketma-ket tatbiq etilishidir (**Bespal'ko**).

PT – bu, texnikaviy va insoniy manbalarni, ularning o'zaro bog'liqligini inobatga olib, o'z oldiga ta'lim shakllarini maqbullash o'z oldiga ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifasini qo'yadigan, butun o'qitish va bilim olish jarayonini, yaratish, qo'llash va aniqlash bo'yicha tizimli qarashdir (YuNESKO).

V.P.Bespal'ko pedagogik texnologiyani o'quv jarayoniga olib kirish zarurligini ta'kidlab, “PT – bu o'qituvchi mahoratiga bog'liq bo'lmagan holda, pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan, o'quvchi shaxsini shakllantirish jarayonining loyihasidir”,-degan g'oyani olg'a surgan.

Bundan ko'rinadiki, biz shunday ta'lim-tarbiya texnologiyalarini yarataylikki, natijada o'qituvchi kam kuch, kam vaqt, kam mablag' sarflab eng yuqori darajadagi, natijador ta'lim

maqsadlariga erishsin. Bunday holda o'qituvch hozirdagidek tez qarimaydi, kasb kasali duchor bo'lmaydi, balki mamlakat uchun zarur, ilmni, axloqni va haqiqatni sevadigan kamtar avlodni yetishtirib beradi.

Shunday qilib, pedagogik texnologiyaga berilgan ta'riflarning mazmun-mohaylatini, ta'lim-tarbiyaga oid yaxlit sohaning yoki uning biror kichik qismining natijadorligini ta'minlashga qarata tuzilgan loyihasi va uning muayyan sharotda, inson omili va zarur vositalar, usullar yordamidagi, algoritmik tatbiqi,-deb tushunish mumkin.

O'zbekiston Respublikasining 1997-yilda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi Qonuni, mamlakat ta'limining o'ziga xos loyihasi edi, uning ta'lim tizimiga tatbiqi birlashib, ta'lim texnologiyasini hosil qildi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevni 2019 yil 23 avgustda xalq ma'lumi tizimi xodimlari bilan o'tkazgan selekt yig'ilishi bayoni ilovasining 8-bandida 2020-2021 o'quv yilidan boshlab "Maktabda bolalarga tarbiya berish maqsadida o'qitilayotgan "Milliy g'oya", "Odobnoma", "Dinlar tarixi", "Vatan tuyg'usi" fanlarini birlashtirgan holda yagona "Tarbiya" fanini joriy qilishlari kerak". "Tarbiya" faning ishlab chiqilgan dasturi loyiha hisoblanadi. Bu dasturning tatbiqi asosida "Tarbiya texnologiyasi" ro'y beradi.

Shunga o'xshash, **texnologiyalashtirilgan dars** bu - o'quv vaziyatlarining barcha qirralarini qamrab olgan, aniq maqsadni ko'zlab, oldindan o'ylab, qat'iy ketma-ketlikda, axborot kommunikatsion texnologiyalar vositalari va interfaol usullardan me'yorida va o'rnida kompleks foydalanishni, o'qituvchi-o'quvchi, o'quvchi-o'quvchilarning hamkorlikda faol ishlashlari natijasida, har bir o'quvchining eng yaqin intellektual rivojlanish darajasida kafolatlangan bilimlarga ega bo'lishini ta'minlashni nazarga olgan holda tuzilgan dars loyihasi va uning tatbiqidir (prof.Davronov P.Z.).

Xulosa qilib aytganda, ta'lim-tarbiyaga doir barcha texnologiyalar majmuyi, bitta nom bilan "Pedagogik texnologiya",- deb ataladi.

Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhi uchun ta'lim taraqqiyotining davrlari va zamonaviy ta'lim mohiyatini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Ta'lim taraqqiyoti necha davrga bo'linadi?
2. Zamonaviy ta'lim qanday ko'rinishda bo'ladi?

Olimlar ta'lim taraqqiyotini mazmun mohiyatiga ko'ra uch davrga ajratishgan: 1) qadimgi ta'lim davri odamzod paydo b'lgandan XVII asrgacha; 2) an'anaviy ta'lim davri XVII-XX asrlar oralig'i; 3) zamonaviy ta'lim XX asrdan keyingi davr.

Ajdodlarimiz qadimda farzandlarini madrasalar (o'quv maskanlari)da o'qitishgan. Masalan, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning 2020 yil "Ramozon tuhfalari" rukunidagi teleko'rsatuvlardagi ma'ruzalarida guvohlik berishicha, islom olami universitetlari paydo bolganligining 1000 yilligi, bundan 20 yil oldin xalqaro miqyosda nisonlangan. Yevropa mamlakatlari eng qadimgi universitetlarining ming yilligini nishonlashlari uchun yana 800 yil kerak bo'ladi.

Madrasalarda o'qitishning ham, o'ziga xos ta'lim texnologiyalari bo'lgan. Quroni karim mazmuni bo'yicha bo'laklarga ajratilib, ularni o'qitishda "Xor ovozdak takrorlash" usulidan unumli foydalanilgan.

Ayrim hamkasblarimiz qadimgi ta'lim davrini sxalastik talim davri deyishib, juda katta xatoga yo'l qo'yishadi. Sxalastika – ma'nosini tushunmasdan quruq yodlashga yo'naltirilgan ta'lim, safsata - degan ma'nolarni anglatadi. Masalan "Avesto" bosh g'oyasi bo'lgan "Ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal"ning ma'nosi hammaga tushunarli, biroq undagi madhiylarning ma'nosini uni yozgan, ijod qilgan insonlarlar bilishgan, biroq uni yodlab olgan omma bilishmagan. O'zimiz ham biror joyga borganda uyalib qolmaslik uchun ma'nosini bilmasakda, Quroni karimning ayrim oyatlarni yodlab olamiz. Bundan tashqari, aniq fan bo'lgan matematikada sxalastika mavjud. Masalan, $y = x^2$ funksiyaning

hosilasi $y' = 2x$ ekanligini maktabga qatnagan inson biladi. Biroq, nimaga shundayligini faqat mutaxassislar yoki uning isbotini o'rgangan insonlar bilishadi. Demak, ma'nosi tushunarli va sxalastik bo'lgan bilimlar qadimda ham bo'lgan, bugun ham bor, bundan keyin ham bo'ladi, ular doimo birga yonma-yon nomoyon bo'lishadi. Agar odamzod paydo bo'lgan davrdan XVII asrgacha bo'lgan davrni sxalastik ta'lim davri deb atasak, al-Xorazmiy, al-Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqa ko'plab allomalarimizning ruhlarini bezovta qilib, gunohga botgan, o'zimizni o'zimiz haqorat qilgan bo'lamiz.

Biz, Yan Amos Komenskiy davri deb atagan, an'anaviy ta'lim davrining o'zi yana ikkita, ya'ni "mumtoz an'anaviy ta'lim" va "zamonaviy an'anaviy ta'lim" davrlariga bo'linadi.

Mumtoz an'anaviy ta'lim davrida: 1) o'qituvchilar o'qitilishi rejalashtirilgan bilimlarni o'qitgan; 2) o'quvchilar jim o'tirishib, o'qituvchilari o'rgatgan bilimlarni o'zlashtirib olishgan; 3) o'quvchilar darsda o'rgangan bilimlarini uyga brilgan vazifalarni bajarish va boshqa amaliy ishlarga qollash orqali mustahkamlashgan; 4) o'quvchilar uyga berilgan topshiriqlarni, navbatdagi darsda o'qituvchilariga og'zaki yoki amaliy ish ko'rinishida topshirishgan; 5) o'qituvchilar o'quvchilarning uy ishlarini qabul qilib baholashgan; 6) o'qituvchilar o'quvchilarni kitob bilan mustaqil ishlashga o'rgatishgan. Mumtoz an'anaviy ta'limning ushbu tizimini, fanda bitta nom bilan didoxografiya ataladi.

Hech bir eskilik, o'zining o'rnini to'g'ridan to'g'ri, osonlik bilan yangilikka bo'shatib berib qo'ymaydi. Shu ma'noda, an'anaviy ta'lim ham zamonaviylashib bormoqda.

Zamonaviy an'anaviy ta'lim didoxografiya, axborot kommunikatsion texnologiyalar va interfaol ta'lim usullari kompleksi ko'rinishda namoyon bo'lmoqda. Boshqach aytganda, axborot kommunikatsion texnologiyalar va interfaol ta'lim usullari mumtoz an'anaviy ta'limning tarkibiy qismiga aylandi.

Biz, pedagogik adabiyotlarda yozish urfga aylangan, zamonaviy ta'lim shaxsga, amaliyotga, ijodkorlikka yo'naltirilgan,- degan gaplarga qo'shilmaymiz. Ta'limning

shaxsga, ijodga, amaliyotga yoʻnaltirilganligiga yangi gʻoya emas. Chunki, insoniyat paydo boʻlibdiki, taʼlim-tarbiya yoshlar shaxsini rivojlantirishga qaratilgan, bilimlarni ijodiy oʻrganib, ularni amaliyotga tatbiq etishga yunaltirib kelingan.

U holda zamonaviy taʼlim nima,- degan savol tugʻiladi. Shu oʻrinda ramziy maʼnoda bir misol keltiramiz. Boʻri oʻz bolalarini yotqizib yoki oʻtirgʻizib qoʻyib emas, balki ularning tabiatidan kelib chiqqan holda, oʻyinlarda, kurashlarda faol tarbiyalab, hayotda yashab qolishlarini taʼminlaydi. Biz aqlli insonlar esa bolalarni uyda va oʻquv xonalarida faqat jim oʻtirishlarini talab qilamiz. Demak, bolalarni tarbiyalashda boʻri yoki boshqa jonzotlar insonlarga namuna darajasida bajaradigan ishlarni biz qilmayapmiz.

Shu maʼnoda bolalarning tabiatdan kelib chiqqan holda “Zamonaviy taʼlim”ga taʼrif beramiz.

Zamonaviy taʼlim deb, mashgʻulotlarda axborot kommunikatsion texnologiyalar vositalari va interfaol usullardan meʼyorida va oʻrnida kompleks foydalanib, bolalarning tabiatidan kelib chiqqan hamkorlikdagi shovqinli-faolliklariga asoslangan va rejalashtirilgan bilimlarni koʻproq mustaqil egallashlariga yoʻnaltirilgan, ulardan har birini, uning eng yaqin intellektual rivojlanish darajasidagi bilimlar bilan qurollantirib, bu bilimlarni oʻzgaruvchan sharoitlarda qoʻllay olish amaliy koʻnikma va malakalarini shakllantirishni kafolatlaydigan taʼlimga aytiladi (prof.Davronov P.Z.).

Taʼlim jarayonida urfga aylangan “jim oʻtir”, “gaplashma”, “kallang bormi” (“kalla” insonga nisbatan ishlatib boʻlmaydigan haqorat soʻz), “notoʻgʻri aytding”, “masalani xato yechibsan” kabi soʻz va iboralardan zamonaviy taʼlimda mutlaqo foydalanib boʻlmaydi. Biz bunday gaplarni, taʼlimning bosh maqsadida belgilab qoʻyilgan “erkin fikrlovchi, faol fuqarolarni tarbiyalash” gʻoyaning poyiga bolta urishga tenglashtiramiz. “Kalla” soʻzini ishlatganimizda, hech boʻlmaganda Oʻzbekiston xalq shoiri, Oʻzbekiston qahramoni Erkin Vohidovning “Oʻzbek Navoiyni oʻqimay qoʻysa, Oltin boshning kalla boʻlgani shudir” misralarini eslaylik.

Biz, zamonaviy ta'limga berilgan ta'rifga asosan, har bir o'quvchining ikki intellektual rivojlanish darajasini bir-biridan farqlagan holda o'qitish tarafdorimiz.

1-daraja. O'quvchining haqiqiy intellektual rivojlanish darajasi. Bunda o'quvchi o'quv topshiriqlarni hech qanday tashqi yordamsiz mustaqil bajaradi.

2-daraja. O'quvchining eng yaqin intellektual rivojlanish darajasi. Bunda o'quvchi o'quv topshiriqlarni kamgina tashqi yordam, ya'ni kitoblar, atrofidagi insonlar yoki internet kabilardan foydalanish orqali bajaradi.

Ramziy ma'noda, o'quvchi intellektual rivojlanish darajalarini quyidagicha izohlash mumkin.

Birinchi darajani, yengil avtomashinaning loyga botib qolib, uning g'ildiragi tinimsiz aylanayotgani, biroq masofa bosmayotganligiga qiyoslash mumkin.

Ikkinchi darajani esa, loyga botib qolgan yengil avtomashinaning orqasidan ozgina himo qilingach, uning yurib ketganiga o'xshatish mumkin.

Hayot uchun albatta ikkinchi holat zarur. Shunday ekan, darsda ham o'quvchining eng yaqin intellektual rivojlanish darajasini e'tiborga olgan holda o'qitish foydali. Chunki, o'quvchi kecha qilolmagan o'quv ishlarini, ertasiga o'zi mustaqil bajaradigan bo'ladi. Bunday tashkil etilgan har bir darsda, har bir o'quvchining intellektual rivojlanish darajasi kam-kamdan o'sib boradi. Bunday ta'limni rivojlantiruvchi ta'lim deyiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchining kasbiy-shaxsiy faoliyatiga doir ishlarni loyihalash va ularni amaliyotga tatbiq etish, ya'ni pedagogik texnologiyani bilishlarini, qadimgi ta'lim, mumtoz an'anaviy ta'lim, zamonaviy an'anaviy ta'lim, zamonaviy ta'limlarni bir-biridan farqlay olishlari kompetent va mahoratli bo'lishlariga zamin yaratadi.

Tinglovchilarning o'zini o'zi nazorat qilishlari uchun savollar:

1. Loyiha deganda nimani tushunasiz?
2. Loyihalash tushunchasi qaysi davrlarga borib taqaladi?
3. Loyihalash qanday tizimga asoslanadi?
4. Loyiha yaratish uchun pedagog nimalarga e'tibor berishi zarur?
5. Loyihalash bosqichlari?
6. Ta'lim jarayonini loyihalash tamoyillari?
7. O'quv mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rishning asosiy bosqichlari?
8. Texnologiya atamasi qanday ma'noni anglatadi?
9. Pedagogik texnologiya nima?
10. Pedagogik texnologiya tushunchasi qachondan boshlab qo'llanila boshlangan?

Test savollari

1. Aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli nima?

- a) reja;
- b) ssenariy;
- c) loyiha;
- d) dastur.

2. Boshlang'ich ma'lumotlarga asoslanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat qanday nomlanadi?

- a) modellashtirish;
- b) rejalashtirish;
- c) loyihalash;
- d) yaratish.

3. Alohida olingan ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun barcha omillarni inobatga olgan holda uning loyihasi (sxemasi)ni ishlab chiqish nima deb yuritiladi?

- a) ta'lim jarayonini tashkillashtirish;
- b) ta'lim jarayonini rejalashtirish;
- c) ta'lim jarayonini baholash;
- d) ta'lim jarayonini loyihalash.

4. Pedagogik jarayonni loyihalash qanday uchlikka asoslanadi?

- a) muammo – izlanish – yechim;
- b) loyiha – mazmun – faoliyat;
- c) tashkillashtirish – amalga oshirish – baholash;
- d) bilish – anglash – qo'llash.

5. Pedagogik (ta'lim va tarbiya) jarayonni bajaruvchi yoki ma'lum obyektga texnik xizmat ko'rsatuvchi pedagoglarga taqdim etiladigan barcha zarur ma'lumotlar, ko'rsatmalarni o'z ichiga olgan hujjat qanday nomlandi?

- a) texnologik yo'riqnoma;
- b) texnologik pasport;
- c) texnologik xarita;
- d) texnologik guvohnoma.

6. Real, haqiqatda mavjud bo'lgan ob'ektning soddalashtirilgan, kichraytirilgan (kattalashtirilgan) yoki unga o'xshagan nusxasi nima deb ataladi?

- a) sxema;
- b) loyiha;
- c) model;
- d) dastur.

7. Qanday holat hodisa, jarayon yoki tizimning umumiy mohiyatini to'la yorituvchi modelni yaratishni ifodalaydi?

- a) loyihalashtirish;
- b) modellashtirish;
- c) tizimlashtirish;
- d) konstruksiyalash.

8. O'quv jarayonida qo'llaniladigan modellar necha turga bo'linadi?

- a) 3 turga;
- b) 5 turga;
- c) 7 turga;
- d) 9 turga.

9. Qurilma, moslama, asbob, jihoz va mexanizmlar o'quv jarayonida qo'llaniladigan qanday modellar turiga kiradi?

- a) o'quv modellari turiga;
- b) ilmiy-texnik modellar turiga;
- c) tajriba modellari turiga;
- d) imitatsion modellar turiga.

10. Ko'rsatmali qurollar, ko'rgazmali vositalar, trenajyorlar, ta'limiy dasturlar. Ular o'quv jarayonida qo'llaniladigan qanday modellar turiga kiradi?

- a) tajriba modellari turiga;
- b) ilmiy-texnik modellar turiga;
- c) o'yin modellari turiga;
- d) o'quv modellari turiga.

11. Amaliy harakatlarni bajarishga xizmat qiluvchi turli trenajyorlar, mexanizmlar o'quv jarayonida qo'llaniladigan qanday modellar turiga kiradi?

- a) o'yin modellari turiga;
- b) imitatsion modellar turiga;
- c) tajriba modellari turiga;
- d) ilmiy-texnik modellari turiga.

12. Loyihalashtirilayotgan obyektlarning kattalashtirilgan yoki kichiklashtirilgan nusxalari o'quv jarayonida qo'llaniladigan qanday modellar turiga kiradi?

- a) o'yin modellari turiga;
- b) imitatsion modellar turiga;
- c) tajriba modellari turiga;
- d) ilmiy-texnik modellari turiga.

13. Kompyuter, sport, iqtisodiy, harbiy, ishchanlik o'yinlari va boshqalar o'quv jarayonida qo'llaniladigan qanday modellar turiga kiradi?

- a) o'yin modellari turiga;
- b) imitatsion modellar turiga;

- c) tajriba modellari turiga;
- d) ilmiy-texnik modellari turiga.

14. «Texnologiya» soʻzining lugʻaviy maʼnosi?

- a) Texne – mahorat, sanʼat, logos – tushuncha, taʼlimot
- b) Texnologiya – ishlab chiqarish usuli
- c) Texne – texnika, logos - taʼlimot
- d) Buyumni tayyorlash jarayoni

15. Texnikaviy va insoniy manbalarni, ularning oʻzaro bogʻliqligini inobatga olib, oʻz oldiga taʼlim shakllarini maqbullashtirish oʻz oldiga taʼlim shakllarini optimallashtirish vazifasini qoʻyadigan, butun oʻqitish va bilim olish jarayonini, yaratish, qoʻllash va aniqlash boʻyicha tizimli qarashdir. Ushbu taʼrif kimga tegishli?

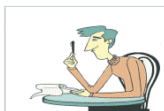
- a) YUNESKO
- b) Bospalko
- c) Saydahmedov
- d) Eshmuhammedov

16. Pedagogik texnologiyaning maqsadi

- a) kam kuch va vaqt sarflab yuqori natijaga erishish
- b) yangiliklarni yetkazish va mustaqil faoliyatni tashkil etish
- c) oʻquvchilarda bilim , malakalarni shakllantirish.
- d) taʼlimni texnologiyalashtirish

17. Taʼlim texnologiyasi tushunchasi nimalarni oʻz ichiga oladi ?

- a) oʻquv jarayoni, loyiha, taʼlim texnologiyalari, vosita va shakllar.
- b) taʼlim - tarbiyaning maqsadi va mazmuni.
- c) taʼlim - tarbiyaning usul va shakllari
- d) taʼlim usuli

Mustaqil taʼlim topshiriqlari?

1. Taʼlim jarayonini loyihalash?
2. Dars jarayonini loyihalash texnologiyasi?

3. Pedagogik texnologiya va metodika o'rtasidagi farqlar?
4. Pedagogik texnologiyaning maqsadi, vazifasi, obyekti va predmeti?
5. Pedagogik texnologiyaning tasnifi, qonuniyatlari, tamoyillari va mezonlari?
6. Ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish asoslari.
7. Amaliy o'yinlar va ularning didaktik ahamiyati.
8. Muammoli o'qitish mohiyati.
9. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion vositalar.
10. O'quv mashg'uloti loyihalarini ishlab chiqish.

GLOSSARIY

Loyiha arab tilidagi “tarh” (loyiha, reja) soʻzidan olingan. Qadim ajdodlarimiz naqqoshlik va oʻymakorlikda –qogʻoz, yogʻoch, devorga chizib, boʻyab, ganch, yogʻoch, tosh, metallga oʻyib ishlanadigan naqshning xomaki koʻrinishini, tarh, yaʼni loyiha deb atashgan.

Loyiha — 1) biror bino, inshootni barpo etish maqsadida yoki muayyan bir buyumni yaratishga doyr tayyorlangan hujjatlar (hisob-kitoblar, chizma, maketlar) majmuyi. Maʼlum bir bino yoki inshootning L.si yakka tartibda yoki bir xil andazada boʻlishi mumkin. Hozirda turli tashkilotlarningL. buyurtmalarini bajaruvchi maxsus va loyihalash institutlari, kafedra va boshqa ijodiy uyushmalar mavjud 2) biror hujjatning oldindan tuzilgan matni; 3) reja, moʻljal, gʻoya.

Loyihalash – boshlangʻich maʼlumotlarga asoslanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat.

“Texnologiya” – atamasi qadimgi yunon tilida “texnos”- mahorat, sanʼat, “logos”- fan, taʼlimot maʼnolarini anglatadi.

Pedagogik texnologiya – taʼlim shakllarini takomillashtirish

vazifasini ko‘zlagan o‘qitish va boshqalarni o‘zlashtirishning barcha jarayonlarini texnika va inson omillarida, ularning birgalikdagi harakatlari vositasida yaratish, tatbiq etish va aniqlashning izchil metodi (YUNESKO).

Texnologiyalashtirilgan dars bu - o‘quv vaziyatlarining barcha qirralarini qamrab olgan, aniq maqsadni ko‘zlab, oldindan o‘ylab, qat’iy ketma-ketlikda, axborot kommunikatsion texnologiyalari vositalari va interfaol usullardan me’yorida va o‘rnida kompleks foydalanishni, o‘qituvchi-o‘quvchi, o‘quvchi-o‘quvchilarning hamkorlikda faol ishlashlari natijasida, har bir o‘quvchining eng yaqin intellektual rivojlanish darajasida kafolatlangan bilimlarga ega bo‘lishini ta’minlashni nazarga olgan holda tuzilgan dars loyihasi va uning tatbiqidir (prof.Davronov P.Z.).

Ta’lim metodi – o‘quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo‘naltirilgan o‘qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyati usuli bo‘lsa, ta’lim metodikasi esa muayyan o‘quv predmetini o‘qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “YOshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentyabrdagi “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-

- tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3931-sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF -5538-sonli farmoni
  4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev huzurida 2019- yil 23-avgust kuni “Yoshlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash va jamiyatda o‘qituvchi mavqeyini oshirish” masalalariga bag‘ishlab o‘tkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019-yil 27-avgust. № 19750-xh.
  5. 2020-yil 24-yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq so‘zi gazetasi. 2020-yil, 25-yanvar.
  6. Ta’lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo‘yicha O‘quv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova. –Toshkent, 2018.
  7. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat. – T.: “O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi” nashriyoti. 2006.
  8. G.B.Amirova, O.U.Avlaev, U.A.Butaeva. Ta’limda interfaol metodlar va treninglar. -Toshkent, 2018.
  9. Rahmatov M.A., Zaripov B.Z. Iste’dodli insonlar mamlakatning bebaho boyligidir.-Toshkent: Zamin nashr, 2019. – 160 bet.
  10. Davronov P.Z. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Samarqand, 2008.

6-AMALIY MASHG‘ULOT: INTERFAOL TA’LIM MOHIYATI VA ULARNI AMALDA QO‘LLASH

REJA:

1. Differensial ta'lim tushunchasi.
2. Kichik guruhlarda ishlash merodikasi.
3. Interfaol ta'lim usullari va ularni amaliyotda qo'llash.

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ta'limiy jarayonni tashkil etish mezonlari	Mazmuni
Darsning tashkiliy qismi (10 daqiqa)	
<p>Tinglovchilar bilan salomlashish, kichik guruhlarini mustaqil ishlashga yunaltirish</p> <ul style="list-style-type: none"> - beshta kichik guruhlarining raqamlariga mos ravishda amaliy mashg'ulot matni ma'nosiga ko'ra ketma-ket besh bo'lakka bo'linadi va har bir bo'lakdan tinglovchilarning soniga mos besh nusxadan tayyorlanadi; - har bir kichik guruh uchun tayyorlangan matn bo'lagining beshtadan nusxalari kichik guruh sardoriga komanda boshlig'i yoki o'qituvchi-trener tomonidan taqdim etiladi; - kichik guruhlar sardorlari o'zlariga tushgan yaxlit matn bo'lagi nusxalarini hurmat va tabassum bilan o'z sheriklariga	<p>O'qituvchi tinglovchilarga yaxlit matn mazmunining qisqacha bayonini, individual va hamkorlikda bajaradigan ishlarini 5-10 daqiqa davomida yoritadi va zarur paytda tinglovchilardan tushgan savollarga javob beradi.</p>

tarqatishadi.	
“Orator” metodi asosida kichik guruhlarga berilgan yaxlit matn bo‘laklari uzviylikda mustaqil o‘rganish, qisqa konspektlashtirish va hamkorlikda faol shovqinli muhokama qilish (interfaol tarzda) (15 daqiqa)	
<p>Yangi axborotning o‘rganilishi:</p> <p>-har bir kichik guruh o‘zlariga taqdim etilgan savollar asosida matn bo‘lagidan javoblarni izlab topishib, ma’lumotlar ko‘rinishida qisqa konspekt qilishadi, tinglovchilar qolgan vaqt davomida, o‘zlari mustaqil o‘rgangan matn bo‘lagi yuzasidan hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishadi (10-15 daqiqa);</p> <p>-kichik guruh tinglovchilarining diqqatini maqsadli yo‘naltirish, o‘zlariga berilgan matn bo‘lagi mazmunini ongli va oson o‘zlashtirishlarini ta’minlashga qaratilgan savollar, matn kichik bo‘lagi tepasiga yozib qo‘yiladi;</p> <p>-tinglovchilar ushbu savollarga javoblarni matn bo‘lagidan topib, ma’lumot ko‘rinishida qisqa konspekt tayyorlaydi.</p>	<p>O‘qituvchi-trener matn bo‘lagi ustida tinglovchilarning mustaqil ishlashlari, ma’lumot ko‘rinishida qisqa konspekt tayyorlashlari va hamkorlikda faol shovqinli muhokama yuritishlari ustidan nazorat olib boradi (10-15 daqiqa).</p>
“Orator” metodi asosida kichik guruhlarga berilgan yaxlit matn bo‘laklari uzviylikda har bir kichik guruh oratorlari (eng faol tinglovchilar) tomonidan og‘zaki yoki zarur paytda doskada yozma bayon qilinadi, zaruriyat bo‘lsa, shu kichik guruhning boshqa a‘zolari qo‘shimcha qilishadi (35 daqiqa)	

<ul style="list-style-type: none"> - kichik guruh oratori (faol tinglovchisi) o‘zlari mustaqil o‘qib o‘rgangan matn bo‘lagini qolgan kichik guruhlar tinglovchilariga og‘zaki yoki zarur paytda doskada yozma bayon qilishadi, qolgan sheriklari ham unga qo‘shimchalar qilishi mumkin (5-7 daqiqa); - bayon qilingan matn bo‘lagi, albatta, xulosa chiqarish bilan yakunlanishi shart - uzviylikda yaxlit matn barcha kichik guruhlar tomonidan o‘rganiladi va ma’lumot ko‘rinishida qisqa konspekt qilinadi. 	<ul style="list-style-type: none"> - oratorning yaxlit matnning o‘ziga tegishli bo‘lagini bayon qilishi jarayonida boshqa kichik guruhlar tinglovchilarining uni tinglashlari va ma’lumot ko‘rinishidagi qisqa konspekt tayyorlashlari o‘qituvchi-trener tomonidan qat’iy nazorat qilinadi; - o‘qituvchi-trener har bir kichik guruhdan matn bo‘lagini xulosa bilan yakunlashini yo‘lga qo‘yadi; - kichik guruhlar orator tinglovchisiga bayon qilish va boshqalarning qisqa konspekt qilishlari uchun 5-7 daqiqa vaqt beriladi.
<p>“Ey orator ko‘rsat kuchingni” nomli trening o‘tkaziladi (20 daqiqa)</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - kichik guruhlar o‘zlariga taqdim etilgan matn bo‘lagi ustiga yozilgan tayyor savollar bilan boshqa kichik guruhlariga murojaat etishadi; - kichik guruhlariga berilgan savollarga ular tayyorlagan konspektlari asosida jamoa bo‘lib javob berishadi; - berilgan javoblar, boshqa kichik guruhlar tomonidan to‘ldirilishi mumkin; 	<ul style="list-style-type: none"> - o‘qituvchi-trener yoki komanda boshlig‘i kichik guruhlararo (tartib raqamlari asosida emas, balki tasodifiy ravishda, masalan, birinchi kichik guruh, beshinchi kichik guruhga, beshinchi kichik guruh, ikkinch kichik guruhga va

<p>- bunday tartibda ishlash tinglovchilarning mavzu matnini natijador o'zlashtirishlarini ta'minlaydi.</p>	<p>h.k.z.) savol-javoblarni tashkil etadi;</p> <p>- o'qituvchi-trener ikkita kichik guruhlararo savol-javoblarning 3-4 daqiqadan oshib ketmasligini nazorat qiladi.</p> <p>- o'qituvchi-trener o'rganilgan matn bo'laklari va mavzuni xulosalab darsini yakunlaydi.</p>
---	---

Tinglovchilarning birinchi kichik guruhi uchun differensial ta'limning mazmun mohiyatini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materiali bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Differensial ta'lim qanday ta'lim?
2. Differensiyaning asosiy shakllari?
3. Fransiyada differensiyaning nechta turi mavjud?
4. Respublikamizda differensial ta'lim mavjudmi?

Differensial ta'lim. Rivojlangan mamlakatlarda ommaviy o'rta maktablarning takomillasib borishi, ta'lim-tarbiyaga differensial yondashuv masalasini keltirib chiqardi. Differensial ta'lim boshlang'ich sinflarda emas, balki quyi o'rta sinflardan boshlab amalga oshiriladi. AQSH, Yaponiya singari mamlakatlarda o'rta sinflarning quyi va yuqori shakllari mavjud.

Differensial matematik tushuncha bo'lib, hosilani, ya'ni erishilgan natijani yana orttiraman, ko'paytiraman ma'nosini anglatadi. Shu ma'noda talimning sifati, samaradorligini oshirish,

natijadorligini ta'minlash uchun differensial ta'limga o'tishni, ilmiy texnik taraqqiyotning o'zi taqoza etmoqda.

O'quvchilarni differensasiya qilishda, ya'ni tabaqalashtirishda, ularning iqtidori, qiziqishi, o'zlashtirishi asos qilib olinadi.

Differensial ta'limda o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlari e'tiborga olingan holda, o'quv materiallarining murakkablik darajasini oshirib borish asosida, yuqori darajadagi revojlantiruvch ta'limga erishiladi.

Differensiyani asosiy shakllari - o'quv muassasalarini turli tiplarga bo'lish, bir maktab ichida potok va profillarga, sinfda kichik guruhlarga ajratish nazarda tutiladi.

Angliyada grammatik va zamonaviy maktablar mavjud bo'lib, ular turli o'quv dasturlari asosida ishlaydi. Grammatik maktablar o'quvchilarni kolejlar, oliy o'quv yurtlarida ta'lim olishga, zamonaviy maktablar esa kasb-hunar egallashga yo'naltiradi. 90% o'quvchilar grammatik maktablarda o'qishadi.

AQSH ta'limni mamlakatning ichki siyosatini hal etuvchi omil sifatida qaraydi. Chunki, har qanday davlatning tashqi siyosatini uning ichki siyosati belgilaydi.

AQSHda "Merit" dasturi asosida har o'quv yili yuqori sinflar va kollejlardan eng qobiliyatli bolalardan 600 mingtasi tanlab olinadi. Ular o'rtasida test sinovlari o'tkazilib eng iqtidorli 35 ming ta'lim oluvchilar saralab olinadi. Bu o'quvchilarga stipendiyalar, yaxshi shart-sharoitlarga ega bo'lgan turar joy, eng nufuzli universitetlarga qabul kabi ko'plab imtiyozlar oldindan belgilab qo'yiladi.

Ular yuqori darajadagi moddiy-texnik bazaga ega bo'lgan ta'lim maskanlarida, kuchli mutaxassis o'qituvchilar tomonidan o'qitiladi.

1950-yil oxirida Dj.Konant boshchiligidagi pedagoglar guruhi umumqamrab oluvchi maktab modelini taklif etdi. Bu model bo'yicha umumta'lim o'quv muassasasida ijtimoiy daraja, qobiliyat, qiziqishidan qat'iy nazar barcha bolalar o'qishadi, lekin turli-tuman ta'lim dasturlari asosida amalga oshiriladi. Konant tavsiyalari AQSHdagi kichik o'rta maktablarda differensial ta'limni joriy qilishda foydalanildi.

Germaniyada oʻrta maktablarning asosiy, umumiy, real va gimnaziya turlari faoliyat koʻrsata.

Asosiy maktabda oʻqitish, kasb tanlashga yoʻnaltirilgan. Bu maktab differensiyani KKAM tizimi asosida amalga oshiradi. Unga koʻra taʼlim dasturning quyidagi variantlariga koʻra tashkil qilinadi: kasbiy kurs (K), kengaytirilgan kurs (K), asosiy kurs (A), moslashtirilgan kurs (M). Asosiy maktabda ingliz tilini oʻrganish majburiy.

Umumiy maktabning kooperativ va integratsiyalashgan turlari bor. Bu maktabda oʻquvchilarni fanlardan oʻzlashirishlari boʻyicha differensiyalash mavjud.

Real maktablarda taʼlim oluvchilar, ularga taklif etilgan oʻquv yunalishlaridan birini oʻzlari tanlab oʻqishadi. Barcha taʼlim oluvchilar chet tilini bilishlari shart.

Qadimda yoshlarni monastrlarda oʻqitish, unga yaqin atrofdagi oʻrmonchada gimnastika mashqi bilan qoʻshib olib borilgan. Shu asosda gimnaziya atamasi shakllangan.

Germaniyada gimnaziya taʼlimining 6 profilini taklif etiladi. Ularda oʻquvchilarning oliy oʻquv yurtlarida muvaffaqiyatli oʻqishlari uchun shart-sharitlar yaratiladi.

Fransiyada differensiyani 3 turi amal qiladi:

gomogen sinflar – matematika yoki gumanitar fanlarni oʻzlashtirishga qobiliyatli oʻquvchilar;

yarim gomogen sinflar – tabiiy turkumdagi fanlarni oʻzlashtirishga qobiliyatli oʻquvchilar;

gegeron (aralash) sinflar – barcha oʻquv fanlarini har xil darajada oʻzlashtiruvchi oʻquvchilar.

Oʻrta taʼlimning Fransiyada texnologik, kasbiy va umumtaʼlim litseylari, Rossiyada oddiy oʻrta maktab, litsey, kollej, gimnaziya turlari mavjud. Bu oʻquv muassasalarida differensiyani asosiy oʻziga xos belgisi oʻquv dasturlardir. Bir oʻquv muassasasi doirasida differensiya keng yoyilgan.

Yaponiya maktablarida guruhli taʼlim yaxshi mavqega ega, uni musobaqa tarzida tashkil etishadi. Sinfidagi guruhchalar kim koʻp ingliz tilidagi soʻzlar, iyeroglif va sheʼr yod olish boʻyicha bellashadilar. Baho butun guruhga qoʻyiladi. Yapon pedagoglari

guruhli ta'limga har xil nuqtayi nazar bilan qarashsada, uni pedagogik jihatdan to'g'ri deb bilishadi.

Umuman olganda, o'quvchilarni o'qitishga differensial yondashuv 1930-yil AQSHda, 1950-yil Yaponiyada, 1970-1980 yillar G'arbiy Evropada, 1990-yil Rossiyada amalga oshirila boshlagan. Ularda pedagogik natijadorlik yuqori.

Respublikamizda differensial ta'limning "Prezident maktablari", "Temurbeklar maktabi", "Ijod maktablari", shuningdek, umumiy o'rta ta'lim, litsey va kollejlarda aniq, tabiiy, gumanitar fanlar yo'nalishi kabi ko'plab turlari muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

Shunday qilib, o'qitishning natijadorligiga erishishning eng optimal variantlaridan biri differensial ta'lim, ya'ni o'quvchilarning iqtidori, qiziqishlari va o'zlashtirishlarini qat'iy e'tiborga olgan holda tabaqalashtirib o'qitishdan iborat ekanligi, jahon rivojlangan mamlakatlari, jumladan bizning ilg'or o'qituvchilarimiz tajribasida o'z tasqig'ini topib bo'lgan.

AQSH tajribasidan foydalangan holda mamlakatimizdagi barcha 9-sinflar o'quvchilari tarkibidan eng iqtidorli o'quvchilarni, har qanday korrupsiyadan holi bo'lgan ikki bosqichda tanlab olib, 10-11 sinflarda ma'lum imtiyozlar asosida o'qitilsa, ularga tanlov asosida yuqori maosh bilan mahoratli fidoyi fan o'qituvchilari dars berishsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Nemis hamkorlarning e'tirof etishlaricha Germaniyada ot-onalar jamoatchiligi bolalarni tabaqalashtirib o'qitishga qarshi, ular bizdagi singari yagona o'quv dastur asosida o'qitiladigan aralash sinflarni ma'qul ko'rishmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tabaqalashtirilgan o'qitish, ta'limda natijadorlikka erishishning samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Tinglovchilarning ikkinchi kichik guruhi uchun kichik guruhlarda ishlash metodikasini o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv materialini bo'lagi. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Kichik guruhlarni tashkilotish usullari?

2. Majburiy usulda kichik guruhlarini shakllantirish?

Kichik guruhlarda ishlash

1997-yildan boshlab Samarqand viloyati, Nurobod tumani hududida joylashgan Jom qishlog‘ining 21-umumiy o‘rta ta‘lim maktabida, mavjud yagona davlat o‘quv dasturi asosida, sinf o‘quvchlarini kichik guruhlariga ajratib o‘qitish amaliyoti tajriba qilib ko‘rildi va ta‘limda yuqori natijadorlikka erishilgan.

Ma‘lumki, ta‘lim oluvchilar kichik guruhlarini shakllantirishning tasodifiy (aralash), ixtiyoriy (xohishlariga ko‘ra) va oldindan o‘ylab, aniq maqsadni ko‘zlab tashkil etiladigan “majburiy” turlari mavjud.

Biz taklif etayotgan har bir majburiy kichik guruhda bitta a‘lochi, bitta yaxshi o‘zlashtiruvchi, ikkita o‘rta, bitta sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar ishtirok etadi. Agar sinfda a‘lochi o‘quvchilar soni kam bo‘lsa, uning o‘rnida yaxshi o‘zlashtiruvchi o‘quvchidan foydalaniladi va aksincha. Tajribaning ko‘rsatishicha, agar sinfda a‘lochi va yaxshi o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar soni ko‘proq bo‘lsa, ta‘lim natijadorligi yanada yuqori bo‘ladi.

Kichik guruhlarini shakllantirishda matematikaning kombinatorika elementlari (o‘rin almashtirish, o‘rinlashtirish, gruppalash) formulalari hamda matritsa (yoki determinant)ning “satr” va “ustun” tushuncalaridan foydalanildi. Shuning uchun, mavjud kichik guruhlar o‘quvchilarini aralashtirish orqali tarkibi mutlaqo yangi kichik guruhlar shakllantirilganda ham, har bir kichik guruhda bittadan a‘lochi, yaxshi va sust, ikkitadan o‘rta o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning bo‘lishi saqlanib qoladi.

Faraz qilamiz sinfda 25 ta o‘quvchi bo‘lsin. Bunday holda, biz taklif etayotgan, 5-sinflardan boshlanib, 11-sinflarda ham tarkibi o‘zgarib davom etadigan, doimiy va majburiy, beshtadan kichik guruhlarini shakllantirish metodikasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Kichik guruhlar	1-kichik guruh	2- kichik guruh	3- kichik guruh	4- kichik guruh	5- kichik guruh
Ustunlar	1-ustun	2- ustun	3- ustun	4- ustun	5- ustun

Satrlar					
1-satr	1- sust o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	1- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	1- o'rtacha o'zlashtir uvchi o'quvchi ismi sharifi	1- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	1- a'lochi o'quvchi ismi sharifi
2- satr	2- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	2- sust o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	2- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	2- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	2- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi
3- satr	3- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	3- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	3- sust o'zlashtir uvchi o'quvchi ismi sharifi	3- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	3- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi
4- satr	4- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	4- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	4- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	4- sust o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	4- yaxshi o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sarifi
5- satr	5- a'lochi o'quvchi ismi sharifi	5- o'rtacha o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	5- o'rtacha o'zlashtir uvchi o'quvchi ismi sharifi	5- yaxshi o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi	5- sust o'zlashtiru vchi o'quvchi ismi sharifi

Jadvalni o'qishga eslatma: 3x4-ning ma'nosi: 3-ustun va 4-satrnig kesishgan joyidagi o'quvchini bildiradi. Bu o'quvchi o'zini "Men 3-kichik guruhning 4-o'quvchsiman",-deb gapirishga o'rganishi kerak. Suningdek, 1x5-ning ma'nosi: 1-ustun va 5-satrnig kesishgan joyidagi o'quvchini bildiradi. Bu o'quvchi o'zini "Men 1-kichik guruhning 5-o'quvchsiman",-deb gapirishga odatlanishi lozim va hokazo.

O'qituvchi o'zi o'qitadigan sinfda kichik guruhlarni shakllantirish ishini osonlashtirish uchun jadvaldagi kataklarga, undagi yozuvga mos ravishda o'quvchilarning ismi shariflarini yozib chiqishlari kifoya.

Kichik guruhlardagi o'quvchilarni o'rinlashtirish kombinatsiyasi muhim zaruriy talablarga javob beradi:

1) har bir kichik guruhda kamida 1 tadan a'lochi va 1 tadan yaxshi o'zlashtiruvchi o'quvchilar bo'lishi (izoh: bu o'quvchilarning ikkalasi ham a'lochi yoki yaxshi o'zlashtiruvchi bo'lishlari mumkin);

2) mavjud 5 ta kichik guruhlararo o'quvchilarning aralashuvi (ramziy ma'noda safarga chiqishi)dan, hosil qilinadigan yangi kichik guruhlar shakllanganda ham, ularning har biri tarkibida yana kamida 1 tadan a'lochi va 1 tadan yaxshi o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bo'lishi saqlanadi;

3) sust o'zlashtiruvchi o'quvchilar, kichik guruhning doimiy stotsionar o'quvchilari bo'lishadi. Dastlabki kichik guruhlar o'quvchilaridan, yangi kichik guruhlar shakllantirilganda ham, sust o'zlashtiruvchi o'quvchilar o'z o'rnida qolishadi. Ramziy ma'noda aytganda, ular safarga chiqishmaydi. Hayotda ham safarga uddaburon, qo'ldan ish keladigan insonlar chiqishadi.

Ushbu 3 talab, taklif etilayotgan jadvalda e'tiborga olingan. Masalan, 5 ta kichik guruhlardagi o'quvchilar o'zlarining raqamlariga mos yangi kichik guruhlar hosil qilishganda: birinchi kichik guruhning 2-a'lochi o'quvchisi, yangidan shakllangan 2-kichik guruhga o'tsa, 2-kichik guruhning 1-a'lochi o'quvchisi, yangidan shakllangan 1-kichik guruhga o'tib, dastlabki kichik guruhdagi a'lochi o'quvchining o'rnini to'ldiradi. Biroq, kichik guruh raqamiga mos raqamdagi sust o'zlashtiruvchi o'quvchilar o'z o'rnida qolishadi. Masalan, 1-kichik guruhning birinchi va hokazo 5-kichik guruhning beshinch raqamli o'quvchisi safarga chiqmaydi. Shunga o'xshash, birinchi kichik guruhning 5-a'lochi o'quvchisi, yangidan shakllangan 5-kichik guruhga o'tsa, 5-kichik guruhning 1-a'lochi o'quvchisi, yangidan shakllangan 1-kichik guruhga o'tib, dastlabki kichik guruhdagi 5-a'lochi o'quvchining o'rnini to'ldiradi. Biroq, 1-kichik guruhning birinchi va 5-kichik

guruhning beshinchi raqamdagi sust o'zlashtiruvchi o'quvchilari o'z o'rinlarida qolishadi va hakoza.

Kichik guruhlardagi faol a'lochi yoki yaxshi o'zlashtiruvchi o'quvchilardan biri sardorlik, o'quv fani bo'yicha eng faol va a'lochi yoki yaxshi o'zlashtiruvchi bir o'quvchi komanda boshlig'i, o'qtuvchi esa trener vazifasini bajaradi. Dars jarayonida kichik guruhlar sardorlari va komanda boshlig'ining sinf bo'ylab erkin harakatlanishlariga ruxsat etiladi.

Agar sinfda 28 nafar o'quvchi bo'lsa, ularning 25 nafaridan, har biri 5 o'quvchidan iborat, 5 ta kichik guruhlar shakllantiriladi. Qolgan 3 nafar a'lochi o'quvchilardan alohida kichik guruh hosil qilinadi. Bu 3 nafar a'lochi o'quvchi hisobidan, ma'lum sabablarga ko'ra darsda ishtirok eta olmayotgan o'quvchilarning o'rnini to'ldiriladi.

Bunday kichik guruhlarni shakllantirish uchun sinfga 17 ta partalar talab etiladi. Birlashtirilgan har uchta partada 5 nafardan o'quvchilar o'tirishadi. Natijada, 15 ta partalarga 25 nafar o'quvchilar joylashadi. Qolgan 2 ta partaga 3 ta a'lochi o'quvchilar o'tirishadi.

Faraz qilamiz, doska sinf xonasining g'arbiy devoriga osilgan bo'lsin. Bunday holda bitta kichik guruhga mo'ljallangan uchta parta quyidagicha birlashtiriladi: bittadan partalar janub va shimol tomondan oldi qismlari bilan bir-biriga taqab qo'yililadi, qolgan bitta parta sharqdan, oldingi ikki partaning birlashgan en tomonlariga taqab qo'yiladi.

O'quvchilarning o'zlashtirishlari va sheriklariga o'rgata olish qobiliyatlari e'tiborga olingan holda partalarga o'tirg'iziladi. Masalan, sharqdagi partada a'lochi va yaxsh o'zlashtiruvchi, shimol tomonda sust o'zlashtiruvchi, janubda esa ikkita o'rta o'zlashtiruvchi o'quvchilar o'tirishlari mumkin. Mavjud sharoitdan kelib chiqqan holda, eng ma'qul variant o'qtuvchi tomonidan tanlanadi.

Sinf xonasiga kichik guruhlar partalarini joylashtirishda, o'quvchilarning trening o'tkazish jarayonida erkin aylanib yurishlari uchun devor tomondan kengroq joy qoldiriladi.

O'qituvchi-trener, komanda boshlig'i va sardorlarning erkin harakatlanishlarini e'tiborga olgan holda, kichik guruhlar partalari sinf bo'ylab joylashtiriladi. Kichik guruhlar soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda nomerlanadi.

Sinfda kichik guruhlarini shakllantirish va ular bilan ishlashda 5x5x1 (5 ta kichik guruhim bor, har birida 5 tadan o'quvchilarni bor, hammasiga bir xil topshiriq), 5x5x2 (5 ta kichik guruhim bor, har birida 5 tadan o'quvchilarni bor, ikki xil topshiriq. 1-, 3-, 5-kichik guruhlariga bir xil tipdagi topshiriq, 2-, 4-kichik guruhlariga boshqa xil tipdagi topshiriq), 5x5x5 (5 ta kichik guruhim bor, har birida 5 tadan o'quvchilarni bor, har biriga alohida topshiriq) raqamli metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Albatta, sinf o'quvchilarining o'quv fanidan o'zlashtirish darajalarini e'tiborga olgan holda, 5x5x2 va 5x5x5 variatlarda ishlashga o'tishdan oldin, o'qituvchi ko'proq 5x5x1 raqamli metodda ishlab, o'zining mahoratini oshirib olishi, o'quvchilarni ushbu metodikaga moslashtirib, "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" shiori asosida, kichik guruhlararo musobaqa shaklida ishlashga o'rgatib olishi zarur.

Respublikamiz maktablaridagi sinflar o'quvchilari sonidan kelib chiqqan holda 4x4x1, 6x6x1, 7x7x1 va hakoza raqamli metodlardan ham foydalanish mumkin. Biz o'tkazgan tajribalar, kichik guruhlarini shakllantirishning 5x5x1 raqamli metodining eng optimal variant ekanligini ko'rsatdi.

Taklif etilayotgan kichik guruhlarida ishlash metodikasidan modifikatsiyalangan, ya'ni unung asl mohiyati saqlagan holda, yangi sharoitlarda qo'llash, foydalanish mumkin.

Biz bu metodikadan umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini va oliy ta'lim talabalarini o'qitishga uzoq yillar foydalangan bo'lsak, hozirda o'qituvchilarning malakasini oshirish ta'lim tizimiga qo'llab, yuqori natijalarga erishmoqdamiz.

Kichik guruhlarida ishlash "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" shiori va "Tinglovchi (talaba, o'quvchi) larning tayyorgarligidan keyingi dars" shaklida amalga oshiriladi. Tajriba boshlangandan ko'p muddat utmay, uyga berilgan topshiriqni

bajarmay keladigan ta'lim oluvchi qolmaydi, barcha birdek faollashadi.

Biz taklif etayotgan metodika mavjud fan dasturlarini o'zgartirishni taqoza etmaydi, balki amalda taklif etilayotgan bilimlarni o'qitishning natijadorligini ta'minlashni kafolatlaydi. Faqat ushbu metodikani ta'lim beruvch ishtiyoq bilan o'rganib, dars o'tishga qo'llasa kifoya.

Hozirda olimlar ta'lim oluvchilarning diqqatini o'rganilayotgan o'quv materialiga uzluksiz 12-20 daqiqa jalb qilib turish mumkin degan fikrni bildirishadi. Biz taklif etayotgan metodikada tinglovchi, talaba va o'quvchilarning yuz foiz shovqinli-faolliklari, bilimlarni o'zaro hamkorlikda va mustaqil egallashga intilish darsning boshidan oxirigacha davom etadi.

Biz o'qituvchilarning malaka oshirishini modedefektsiyalashgan tarzda yo'lga qo'yilishi tarafdorimiz. Buni malaka oshirishda o'tilayotgan darslarning o'zi taqoza etmoqda. Chunki darslarning asosiy maqsadi o'rganilayotgan mavzuning mohiyatini ochib berishga qaratilmoqda. Aslida bu bilimlarni tinglovchilar malaka oshirishga kelmasdan, o'zlari mustaqil o'rganib olishlari ham mumkin. Shuning uchun malaka oshirishda o'qitishning bunday shaklda tashkil etilishi tinglovchilar uchun etarli emas, hatto zerikarli. Ularning ma'lum qismi, darslarda malaka darajasini oshirish uchun emas, balki sertifikat olish uchun majburuy o'tirishibdi.

Bundan qutulish uchun, malaka oshirish tizimidagi ta'limni, tinglovchilarning kasbiy-shaxsiy faoliyati, ayniqsa ularning maktabda o'tadigan darslari bilan uzviy bog'lanishda tashkil etish, o'qituvchilar uchun qiziqarli, zavqli va natijador bo'lmoqda. Bizning darslarni kichik guruhlarda o'qitishimiz tinglovchilarning yuqori darajadagi e'tiroflariga sazovor bo'lmoqda.

Malaka oshirishda bir dars 80, maktabda esa 45 daqiqadan iborat. Biz malaka oshirish tizimida darsning shunday shaklidan foydalanib dars o'taylik-ki, undan tinglovchi maktabda o'zining fanini o'qitishda to'g'ridan to'g'ri foydalana olsin.

Odatda birinchi ma’ruza darsi bo’ladi. Biz ma’ruza mavzusini obzor shaklda 20 daqiqa atrofida taqdimot ko‘rinishida bayon qilamiz. Obzor so‘zi - rus tilida o‘zaro bog‘liq ma’lumotlarni xulosalab, qisqacha qilib berilgan og‘zaki yoki yozma axborot ma’nosini anglatadi.

Obzor ma’ruza jarayonida tinglovchilarga “kasb nima”, “pedagog” atamasi qanday paydo bo‘lgan, pedagogika nima, jamiyat nima, davlat nima, oila nima va hakoza savollar yordamida, kamida o‘nta o‘z fikrini yetarli darajada bayon qiladigan faol tinglovchilar aniqlanib, ularning ismi shariflari, kichik guruhlarini shakllantirishning quyida keltirilgan 2-jadvaliga yozib chiqiladi. Shu tartibda tinglovchilarning kichik guruhlarini shakllantiriladi.

2-jadval

Kichik guruhlar	1-kichik guruh	2-kichik guruh	3-kichik guruh	4-kichik guruh	5-kichik guruh
Ustun lar Satrlar	1-ustun	2-ustun	3-ustun	4-ustun	5-ustun
1-satr	1-tinglovchi	1-faol tinglovchi ismi sharifi	1-tinglovchi	1-tinglovchi	1-faol tinglovchi ismi sharifi
2-satr	2-faol tinglovchi ismi sharifi	2-tinglovchi	2-faol tinglovchi ismi sharifi	2-tinglovchi	2-tinglovchi
3-satr	3-tinglovchi	3-faol tinglovchi ismi sharifi	3-tinglovchi	3-faol tinglovchi ismi sharifi	3-tinglovchi
4-satr	4-tinglovchi	4-tinglovchi	4-faol tinglovchi ismi sharifi	4-tinglovchi	4-faol tinglovchi ismi sharifi
5-satr	5-faol tinglovchi ismi sharifi	5-tinglovchi	5-tinglovchi	5-faol tinglovchi ismi sharifi	5-tinglovchi

Jadvalni o‘qishga doir eslatma: sinf o‘quvchilari uchun tuzilgan 1-jadvaldagi singari 3x4 ning ma’nosi: 3-ustun va 4-satrning kesishgan joyidagi tinglovchini bildiradi. Bu tinglovchi o‘zini

“Men 3-kichik guruhning 4-tinglovchisiman”,-deb gapirishni o‘rganishi kerak. SHuningdek, 1x5 ning ma’nosi: 1-ustun va 5-satrnng kesishgan joyidagi tinglovchini bildiradi. Bu tinglovchi o‘zini “1-kichik guruhning 5-tinglovchisiman”,-deb gapirishga odatlanishi lozim va hokazo.

O‘qituvchi o‘zi o‘qitadiga yo‘nalishda kichik guruhlarni shakllantirishi uchun jadvaldagi kataklarga, undagi yozuvlarga mos keladigan tinglovchilarning ismi shariflarini yozib chiqishlari kifoya.

Muayyan yo‘nalishdagi tinglovchilarga taqdim etilgan o‘quv materiallarini o‘qib-o‘rganishlarining natijadorligini ta‘minlash uchun, har bir kichik guruhda kamida ikkita faol tinglovchilar bo‘lishi maqsadga muvofiq. Buning uchun o‘qituvchi birinchi darsida tinglovchilarga: kasb nima? pedagogika nima? jamiyat nima? davlat nima? oila nima? maktabda ta‘lim berishdan maqsad nima? kabi savollar bilan murojaat etib, faollik ko‘rsatgan kamida o‘nta tinglovchini aniqlab, ularning ismi shariflarini yozib oladi. Natijada, ular yordamida, shakllantirilgan 5 ta kichik guruhlardan har biri, kamida ikkitadan faol, qo‘yilgan muammoga nisbatan o‘zining mustaqil fikrini og‘zaki, zarur bo‘lganda yozma bildira oladigan tinglovchilar bilan ta‘minlanadi.

Kichik guruhlardagi tinglovchilarni o‘rinlashtirish kombinatsiyasi muhim zaruriy talablarga javob beradi:

1)har bir kichik guruhda kamida 2 tadan faol tinglovchi bo‘lishi;

2)mavjud 5 ta kichik guruhlarda tinglovchilarning aralashuvi (ramziy ma’noda safarga chiqishi) natijasida, hosil qilinadigan yangi kichik guruhlar tarkibida ham, yana kamida 2 tadan faol tinglovchilarning bo‘lishi.

Ushbu ikki asosiy talab, taklif etilayotgan jadvalda e‘tiborga olingan. Masalan, 5 ta kichik guruhlardagi tinglovchilar o‘zlarining raqamlariga mos yangi kichik guruhlar hosil qilishganda: birinchi kichik guruhning 2-faol tinglovchisi, yangidan shakllangan 2-kichik guruhga o‘tsa, 2-kichik guruhning 1-faol tinglovchisi, yangidan shakllangan 1-kichik guruhga o‘tib, dastlabki kichik guruhdagi faol tinglovchining o‘rnini to‘ldiradi.

Shunga o'xshash, birinchi kichik guruhning 5-faol tinglovchisi, yangidan shakllangan 5-kichik guruhga o'tsa, 5-kichik guruhning 1-faol tinglovchisi, yangidan shakllangan 1-kichik guruhga o'tib, dastlabki kichik guruhdagi 5-faol tinglovchining o'rnini to'ldiradi va hakoza.

Kichik guruhlardagi faol tinglovchilardan biri sardorlik, o'quv fani bo'yicha eng faol bir tinglovchi komanda boshlig'i, o'qituvchi esa trener vazifasini bajaradi. Dars jarayonida, kichik guruhlar sardorlari va komanda boshlig'ining, zarur paytda, sinf xonasi bo'ylab erkin harakatlanishlariga ruxsat etiladi.

Agar guruhda 28 nafar tinglovchi bo'lsa, ularning 25 nafaridan, har biri 5 tinglovchidan iborat, 5 ta kichik guruhlar shakllantiriladi. Qolgan 3 nafar faol tinglovchilardan alohida kichik guruh hosil qilinadi. Bu 3 nafar faol tinglovchi hisobidan, ma'lum sabablarga ko'ra darsda ishtirok eta olmayotgan tinglovchilarning o'rinlari to'ldiriladi.

Kichik guruhlarini shakllantirish va ular bilan ishlashda 5x5x1 (5 ta kichik guruhim bor, har birida 5 tadan tinglovchim bor, raqamli metoddan foydalanish maqsadga muvofiq.

Ma'ruza mavzusi ma'nosidan kelib chiqqan holda, 5 ta kichik guruhlariga mos ravishda, 5 ta bo'lakka bo'linadi. Har bir bo'lakdan kichik guruhdagi tinglovchilar soniga mos ravishda 5 nushadan tayyorlanadi. Ular komanda boshligi tomonidan kichik guruhlar sardorlariga sheriklariga tarqatish uchun taqdim etiladi. Matnning 15 daqiqa ichida har bir tinglovchi tomonidan mustaqil o'qib-o'rganib olinishini ta'minlash maqsadida, o'quv materiali bo'lagining tepasiga yunaltiruvch savollar ro'yxati beriladi. Ushbu savollar tinglovchini unga javob topishga yunaltirib, vaqtni iqtisod qilish imkoniyatini yaratadi. Shundan so'ng, o'qib-o'rganilgan o'quv materiali bo'lagini kichik guruhdagi 5 tinglovchining birgalikda tahlil qilishlari uchun 5 daqiqa beriladi.

Biz darslarimizda o'quvchilar kichik guruhlaridagi singari, tinglovchilarningning ham bir-birlariga tabassum va xursandchilik bilan murojaat etishlariga, hamkorlikda shovqinli faol ishlashlariga alohida e'tibor qaratamiz. Sababi, o'qituvchining shaxsiy sifatлари o'quvchilarga ko'chib o'tishi hech birimizga sir emas. Bu metodika

tinglovchilar tomonidan ijobiy qabul qilinib, darslar juda zavqli bo'lmoqda.

Kuzatishlarimizning ko'rsatishicha, aksariyat ta'lim beruvchilarimiz o'zlarini o'ta jiddiy tutishadi. Ushbu holat ma'lum darajada shogirdlar shaxsida shakllanadi. Mamlakatimizga kelgan xorijliklarga e'tibor qilsak, ularning barchasi tabassum va mehr bilan boqishadi. Chunki ular ish bitirish uchun kelishadi. Shunday ekan, biz o'qituvchlar ham yuzimizda tabassum, qalbimizda cheksiz mehr muhabbat bilan avlodlarimiz, jumladan shogirdlarimizda ushbu sifatlarni tarbiyalashimiz shart.

Tinglovchilarning uchinchi kichik guruhi uchun interfaol usullarni amaliyotda qo'llash o'qib o'rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim etiladigan o'quv material. Bunda ular ishining natijadorligini ta'minlashga yo'naltirilgan savollar

1. Interfaollik nima?
2. Interfaol ta'lim nima?
3. Interfaol metodlar nima?
4. Interfaol ta'lim usullari qanday guruhlarga bo'linadi?

Interfaol usullarni amaliyotda qo'llash

Hozirgi davrda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy usullari keng qo'llanilmoqda. Albatta, ular ta'limda yuqori samaradorlikka erishishga xizmat qilmoqda. Bu usullarni darsning didaktik vazifasidan kelib chiqqan holda tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish, ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasining o'sishiga olib keladi.

Bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni interfaol usullarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Interfaol ta'lim usullari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanilmoqda. Shuning bilan birgalikda interfaol ta'lim usullari shunchalik ko'payib ketdiki, ta'lim-tarbiyaning muayyan

maqsadlariga erishishda ularning qaysi biridan foydalanish to'g'ri bo'lishini aniqlab olish muammosi paydo bo'ldi.

Interfaol metodlar deganda – o'quvchilarni faollashtiruvchi, o'zaro hamkorlikda ishlashga va ko'proq mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lishini ta'minlovchi metodlar tushuniladi. Bu metodlar yordamida ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini jarayonda faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida faol ishtirok etadi.

Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- oldin orttirilgan bilimlarning uzluksiz takrorlashda bo'lishi;
- bilimlarning bir darsda bir necha marta qayta takrorlanishi;
- bilimlarning ko'proq mustaqil egallanishi;
- ta'lim jarayoni ta'lim oluvchining maqsad va ehtiyojlariga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o'rganish;
- o'zaro fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Shunday qilib, fanlarni o'qitish jarayonida interfaol usullardan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega. Ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rganish va amalda qo'llash o'quvchi-talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri yechimini topishlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi-talabalarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchi-talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Hozirgi kunda olimlar interfaol ta'lim usullarini quyidagi uch guruhga ajratishgan:

1. **Interfaol metodlar:** “Keys-stadi” (yoki “O‘quv keyslari”), “Blist-so‘rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “fikr, sabab, misol, umumlashtirish (f.s.m.u.) metodi” va boshqalar.

2. **Strategiyalar:** “Aqliy hujum”, “Ajurli arra”, “Yozma bahslar”, “Zig-zag”, “Orator”, “Safar”, “Tadbirkorlik” va boshqalar.

3. **Grafik organayzerlar:** “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “T-jadval”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va boshqalar.

**Tinglovchilarning to‘rtinchi kichik guruhi uchun
“Orator” va “Tadbirkorlik” metodlarini o‘qib
o‘rganishlari va qisqa konspekt qilishlari uchun taqdim
etiladigan o‘quv materiali bo‘lagi. Bunda ular ishining
natijadorligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan savollar**

1. Oratorlar metodi qanday tashkillashtiriladi?
2. Tadbirkorlik metodi nima?

Biz quyida tinglovchi, talaba va o‘quvchilar kichik guruhlarida ishlashda foydalanish qulay bo‘lgan interfaol ma‘lim metodlarini keltiramiz.

Oratorlar metodi. Orator so‘zi lotincha “gapirmoq”, “so‘zlamog‘”, “iltijo qilmoq”, “nutq so‘zlovchi”, “notiq” kabi ma‘nolarini anglatadi.

Har bir kichik guruhdan bir orator, o‘zlari mustaqil o‘qib-o‘rgangan o‘quv materiali bo‘lagining mazmunini 5 daqiqa davomida bayon qilib beradi. Sheriklari uning ma‘ruzasini to‘ldirishlari mumkin. Ushbu jarayonda, boshqa kichik guruhlar tinglovchilari ularning ma‘ruzalarini ma‘lumot ko‘rinishida konspekt qilib olishadi. Tayyorlangan ma‘lumotlar o‘zaro savol-javoblar va treninglar jarayonida foydalaniladi.

Kichik guruhlar oratorlarining chiqishlariga dars vaqtining taxminan 25 daqiqasi sarflanadi.

Shunday qilib, darsning tashkiliy qismi va yuqoridagi ishlarga, ya'ni o'qituvchi-trenerning obzor ma'ruzasiga (20 daqiqa), har bir tinglovchining o'quv materiali bo'lagini mustaqil o'qib-o'rganishiga (15 daqiqa) va kichik guruhdagi sheriklari bilan hamkorlikda muhokama qilishlariga (5 daqiqa), oratorlarning chiqishlari va ularga sheriklarining qo'shimch qilishlariga (25 daqiqa), jami 65 daqiqa atrofida vaqt sarflanadi. Darsning qolgan 15 daqiqasi mavzu yuzasidan savol-javoblar, g'olib kichik guruhlar va faol tinglovchilarni rag'batlantirish, xulosa qilish, keyingi dars mavzusi bo'laklari nushalarini uyda mustaqil o'qib-o'rganib kelishlari uchun tinglovchlarga tarqatish kabi ishlarga sarflanadi. Navbatdagi mashg'ulotlar "Tinglovchilarning mustaqil tayyorgarligidan keyingi dars" shaklida olib boriladi.

Tadbirkorlar metodi.

Bu metodda kichik guruh tinilovchilari ramziy ma'noda tadbirkorlar sifatida qaraladi. Ular o'z makonlarida sheriklari bilan hamkorlikda bajargan tinimsiz, halol mehnatlari tufayli, eng qimmatbaho boylik bo'lgan ilm egallashadi.

Katta hajmdagi mavzini, mazmunidan kelib chiqqan holda, o'zaro uzviy bo'laklarga ajratish, ma'nosini to'liq saqlab qolgan, hatto kengaytirilgan holda, o'quv bo'lagi hajmini, fanning turi (matematika, aniq, ijtimoiy-gumanitar) dan kelib chiqib 1-2 betdan oshmaydigan qilib shakllantirish va ulardan tarqatma materiallar sifatida nusxalar tayyorlab tarqatish, ramziy ma'noda o'qituvchining tadbirkor (tinglovchi) larga berayotgan imtiyozli krediti bo'ladi.

Darsning tashkiliy qismi uchun 5 daqiqa ajratiladi.

Rejalashtirilgan yangi mavzuning uyda o'rganib kelingan bo'laklari, darsning dastlabki 10 daqiqasida, oratorlar tomonidan o'zining kichik guruhidagi sheriklariga aytib beriladi hamda hamkorlikda muhokama qilinib, xulosalanadi. Shundan so'ng, har bir kichik guruh sardorlari o'zlari o'rganib bo'lgan bo'lakning 5 ta nushalarini sheriklaridan to'plab, soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda, yonidagi keyingi kichik guruh sardoriga taqdim

(uzatadi) etadi. Qabul qilingan bo‘laklarning har birini, kichik guruhlarda o‘qib-o‘rganish, ular yuzasidan kamida 3 tadan yozma ma’lumotlar tayyorlash, o‘zaro muhokama qilib, xulosalashlariga 10 daqiqadan vaqt beriladi.

O‘rganilayotgan o‘quv bo‘laklari, jami 50 daqiqa davomida, kichik guruhlararo aylanib egalariga qaytib kelgach, rejalashtirilgan mavzuni tinglovchilarning mustaqil va faol o‘qib-o‘rganishlari yakunlangan hisoblanadi.

Shundan so‘ng, komanda boshlig‘i tomonidan, o‘rganilgan yaxlit mavzu mazmuni bo‘yicha, 10 daqiqa davomida kichik guruhlararo savol-javoblar tashkil etiladi. Darsning qolgan 15 daqiqasi trening otkazish, g‘olib kichik guruhlar va faol tinglovchilarni rag‘batlantirish, keyingi dars mavzusi bo‘laklarini kichik guruhlariga tarqatish, savollarga javob berish, darsni xulosalab yakunlashga sarflanadi.

Xulosa qilib aytganda, biz taklif etayotgan metodika malaka oshirishda tinglovchilarni, maktabda o‘quvchilarni o‘qitish ta’lim shakllarining modifikatsiyalangan bog‘lanishiga olib keladi. Natijada tinglovchilarning malaka oshirish ta’limiga qiziqishlarini kuchaytiradi, malaka oshirish va maktab ta’limining sifati, samaradorligi va natijadorligi ta’minlanadi. Malaka oshirishda o‘zlashtirilgan bilimlarni o‘zgaruvchan sharoitlarda, jumladan, umumiy o‘rta, kasb-hunar va oliy ta’limda qo‘llash imkoniyatlari kengayadi.

**Tinglovchilarning beshinchi kichik guruhi uchun
“Safar” metodini o‘qib o‘rganishlari va qisqa konspekt
qilishlari uchun taqdim etiladigan o‘quv materiali.
Bunda ular ishining natijadorligini ta’minlashga
yo‘naltirilgan savollar**

1. Safar metodining mazmun mohiyati?
2. Safar metodi qanday o‘tkaziladi?

Safar metodi.

Darsning tashkiliy qismiga 5 daqiqa ajratiladi.

Rejalashtirilgan yangi mavzuning tinglovchilarga oldingi mashg'ulotda uyda o'qib-o'rganib kelishlari uchun taqdim etilgan bo'laklari, darsning dastlabki 10 daqiqasida, kichik guruhlarda sheriklari bilan qayta o'rganilib, muhokama qilinadi, ya'ni safarga tayyorgarlik ko'riladi.

Shundan so'ng, mavjud kichik guruhlardan, 1 daqiqa davomida yangi kichik guruhlar shakllantiriladi. Buning uchun tinglovchilar ramziy ma'noda 1 ta chemodon (mavzuning o'zi o'rgangan 1 ta matn bo'lagi) bilan safarga chiqishadi. Tinglovchilar o'zining raqamiga mos kichik guruhlar tarqalishib, tarkibi jihatidan mutlaqo yangi kichik guruhlar hosil qilishadi. 2-jadval matematik hisob-kitoblar bilan shunday yaratilganki, yangidan shakllangan kichik guruhlarining har birida kamida ikkitadan faol tinglovchilarning bo'lishi ta'minlanadi.

O'zining raqami bilan, kichik guruhning raqami bir xil bo'lgan tinglovchilar safarga chiqishmaydi. Ular safarga ketayotgan shiriklariga oq yul tilab xayrlashib qilishadi, kelayotgan mehmon tinglovchilarni tabassum bilan, qo'lini ko'ksiga qo'yib, xush kelibsizlar deb kutib olishdi.

Tinglovchilarni xursand qiladigan ushbu zavqli holatni juda muhim hisoblaymiz. Sababi, juda ko'pchilik o'qituvchilarning me'yoridan ortiqcha jiddiyliklari, o'qitayotgan o'quvchilariga ham ko'chib o'tmoqda. Bunday ortiqcha jiddiylik, o'quvchilarning kelajakdagi boshqa insonlar bilan bog'liq, mehtat faoliyatlari jarayonida paydo bo'ladigan muammolarni yechishlarida to'siq bo'ladi. Shuning uchun biz, malaka oshirishga kelgan o'qituvchilarning darsda va undan tashqarida tabassum bilan turishlariga, muomalada bo'lishlariga, mehr bilan boqishlariga alohida e'tibor qaratmoqdamiz.

Safar natijasida yangi kichik guruhlar shakllantirilgach, har bir tinglovchiga o'zining o'rganib kelgan yangi mavzu o'quv bo'lagini bayon qilishlari uchun 5 daqiqadan vaqt beriladi. Demak, yangidan shakllangan barcha kichik guruhlarda dars mavzusini yaxlit o'rganish uchun 25 daqiqa sarflanadi.

Mavzu bo'lagi bayon qilinayotganda, uni tinglayotgan har bir tinglovchi bo'lakning mazmunini qamrab oluvchi kamida 3

tadan ma'lumotlarni daftarlariga yozib olishlari talab etiladi. Ushbu talab tinglovchlarni bayon qilinaotgan mavzu bo'lagini diqqat bilan tinglashga yunaltiradi va kamida 12 ta ma'lumotlarni bilib, yozib olishlari imkonini beradi. Tinglovchilar safardan dastlabki manzillariga qaytishgach, tayyorlab kelgan ma'lumotlaridan yaxlit mavzuni sheriklari bilan hamkorlikda muhokama qilishda va treningda ishtirok etishda foydalanadi.

Mavzu bo'laklarining uzviy ravishda bayon qilinishiga erishish zarur. Bu ishni 3-kichik guruh misolida yoritimiz: yaxlit matnning birinchi bo'lagi bayonni birinchi kichik guruhdan kelgan uchinchi raqamli tinglovchi boshlab beradi; ikkinchi bo'lak bayonini ikkinchi kichik guruhdan kelgan uchinchi raqamli tinglovchi davom ettiradi; uchinchi bo'lak bayonini uchinchi kichik guruhni uchinchi raqamli tinglovchisi (mezbon) davom ettiradi; to'rtinchi bo'lak bayonini to'rtinchi kichik guruhdan kelgan uchinchi raqamli tinglovch davom ettiradi; beshinchi bo'lak bayonini beshinchi kichik guruhdan kelgan uchinchi raqamli tinglovchi yakunlaydi.

Hamkasblarga yanada tushunarli bo'lishini ta'minlash maqsadida, qo'shimcha ravishda 5-kichik guruhda ishlashni ham misol tariqasida keltiramiz: yaxlit matnning birinchi bo'lagi bayonni birinchi kichik guruhdan kelgan beshinchi raqamli tinglovchi boshlab beradi; ikkinchi bo'lak bayonini ikkinchi kichik guruhdan kelgan beshinchi raqamli tinglovchi davom ettiradi; uchinchi bo'lak bayonini uchinchi kichik guruhdan kelgan beshinchi raqamli tinglovchi davom ettiradi; to'rtinchi bo'lak bayonini to'rtinchi kichik guruhdan kelgan beshinchi raqamli tinglovchi davom ettiradi; beshinchi bo'lak bayonini beshinchi kichik guruhning beshinchi raqamli tinglovchisi (mezbon) yakunlaydi.

Shundan so'ng yuqorida bayon qilinganidek, safarga kelganlarni xayrlashb, kuzatish va manzilda ularni xursandchilik bilan kutib olish tadbiri amalga oshiriladi. Ramziy ma'noda, bitta chemodon bilan safarga chiqqan tinglovchilarning har biri 5 tadan chemodon (o'rganilgan yaxlit mavzu) bilan manzillariga qaytishadi. Safardan qaytishga 1 daqiqa vaqt beriladi.

Insonlar safardan yaqinlarga sovg'alar, topib kelgan mablaglarini ma'lum yo'nalishda ishlatish rejalari bilan qaytishadi. Shu ma'noda, safardan qaytgan tinglovchilar ham yaxlit mavzi bo'yicha o'rganib kelgan bilimlarini sheriklari bilan hamkorlikda 10 daqiqa muhokama qilishadi, o'qituvch-trener va kichik guruhlararo savol-javoblar bo'ladi.

Shundan so'ng, tinglovchilar treningda ishtirok etish uchun 5 daqiqa davomida tayyorgarlik ko'rishib, o'rganilgan mavzu 5 ta bo'lagining har biriga doir 3 ta, jami 15 tadan yozma ma'lumotlarni tayyorlashadi.

Tinglovchi (o'quvchi, talaba) larning harakatlanishlari vositasida ta'lim-tarbiya maqsadlariga erishishga yo'naltirilgan jarayonga trening deyiladi.

Komanda boshlig'ining taklifiga ko'ra 24 ta tinglovchilar o'quv xonasi bo'ylab aylana shaklda tik turib olishadi. Soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda "bir-ikki", "bir-ikki" deb sanashadi. So'ngra ikkinchi raqamli tinglovchilar soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda, birinchi raqamli tinglovchining oldiga o'tib, tabassum bilan yuzma-yuz turib olishadi.

Treningda savol berish taqiqlanadi. Faqat ma'lumot beriladi va ma'lumot olinadi. Oldindan tayyorlangan ma'lumotlar asosida barcha birinchi raqamli tinglovchilar bir vaqtning o'zida, o'rganilgan mavzi yuzasidan qarshisidagi ikkinchi raqamli sherigiga ma'lumot berishni boshlashdi. So'ngra ikkinchi raqamli tinglovch qarshisidagi birinchi raqamli sherigiga o'rganilgan mavzi yuzasidan boshqa yangi ma'lumot beradi. Ma'lumot almashingandan so'ng, ikkinchi raqamli tinglovch tezlik bilan soat millari harakatiga qarama-qarshi yunalishda harakatlanib navbatdagi birinchi raqamli tinglovchining oldiga o'tib ma'lumot olish va ma'lumot berishni trening yakuniga etganicha davom ettiradi. Ikkinchi raqamli tinglovchi o'quv xonasi bo'ylab aylanib joyiga qaytib kelganda trening yakunlangan bo'ladi.

Malaka oshirish ta'lim tizimida mashg'ulotlarini safar metodi shaklida tashkil etish, darsning boshidan oxirigacha barcha

tinglovchilarning faol ishlashlarini va o'quv materialining yuz foiz natijador o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Bu treningdan maktablarning boshlang'ich sinflarida o'quvchilarga karra jadvalini yodlatishda foydalanilsa qisqa vaqtda juda yaxshi natija beradi. Shuningdek, o'rta ta'limning barcha sinflarining takrorlash darslarida ushbu treningdan foydalanish, o'quvchilarning o'rganilgan mavzularni doimiy va uzluksiz takrorlab turishlarini ta'minlaydi.

O'qituvch o'quvchilarga keyingi darsda yoki ma'lum belgilangan sanada o'rganilgan mavzu, keyin ikkita mavzu va hakoza butun bobda, chorakda, bir necha choraklarda, yarim yillikda o'rganilgan mavzular bo'yicha trening o'tkazilishini eslatib turadi va uni amalga oshiradi. Ta'lim oluvchilar treningga sinfdagi o'quvchilar sonining yarmidan kam bo'lmagan sondagi ma'lumotlarni tayyorlab kelishadi. Masalan, sinfda 25 ta o'quvchi bo'lsa, har bir bola kamida 12 tadan, 26 ta bo'lsa 13 tadan, 27 ta bo'lsa 14 tadan va hakoza yozma ma'lumotlar tayyorlab kelishadi. Ushbu tadbirning o'zi, o'quvchilarni o'rganilayotgan o'quv fani ustida doimiy ravishda ishlashlariga, bitta bilimni takror-takror o'rganishlariga yunaltiradi, oqibatda natijador ta'lim ta'minlanadi.

Sanab chiqamiz, ta'lim oluvchi tomonidan bitta bilim necha marta o'rganilar ekan. Odatdagi ta'limda: 1) o'qituvch bir marta aytib beradi; 2) olgan bilimni o'quvchi uyda takrorlaydi; 3) uy vazifasini o'qituvchisiga bayon qilib beradi.

Biz taklif etayotgan modifikatsiyalangan ta'lim metodikasida: 1) matn bo'lagi uyda mustaqil o'rganib kelinadi; 2) o'qituvchi-trenerning obzor ma'ruzasida o'rganadi; 3) o'zining kichik guruhida qaytadan o'rganadi; 4) o'zining kichik guruhida hamkorlikda muhokama qilish jarayonida o'rganadi; 5) safarda bayon qilib beradi; 6) safardan manzilga qaytgach sheriklari bilan hamkorlikda qayta o'rganishadi; 7) 12 tadan kam bo'lmagan ma'lumotlar tayyorlash jarayonida qayta mustaqil o'rganadi; 8) trening jarayonida yaxlit matn mazmunini sheriklariga ma'limot berish ko'rinishida bayon qilib berishda o'rganadi.

Xulosa qilib aytganda, bitta bilim o'quvchi tomonidan odatdagi ta'limda 3 marta, biz taklif etayotgan metodikada esa 8 marta o'rganiladi.

Tinglovchilarning o'zini o'zi nazorat qilishlari uchun savollar:

1. Differensial ta'lim nima?
2. O'zbekistonda differensial ta'limga o'tilganmi?
3. Interfaol tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?
4. Interfaol ta'limning maqsadi nima?
5. Interfaol ta'limning qanday turlari mavjud?
6. Kichik guruhlar qanday tashkil etiladi?
7. Interfaol ta'limning foydali jihatlari nimalardan iborat?
8. Interfaol ta'limning didaktik imkoniyatlari?
9. Interfaol ta'lim strategiyalari deganda nimani tushunasiz?
10. Grafik organayzerlar nima?

Test savollari

1. Ko'p fikrlik, suhbat (dialog), fikrlashga asoslangan faoliyat, g'oyalarning yaratilishi (ilgari surilishi), tanlash imkoniyatining mavjudligi, muvaffaqiyatli vaziyatlarni hosil qilish, refleksiya. Ular qaysi ta'lim texnologiyalarining asosiy belgilari sanaladi?

- a) interfaol ta'lim texnologiyalarining;
- b) muammoli ta'lim texnologiyalarining;
- c) rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining;
- d) modul ta'limi texnologiyalarining;

2. “Interfaol” tushunchasi qanday ma’nosini anglatadi?

- a) “o‘zaro, birgalikda harakat qilmoq”;
- b) “o‘zaro, birgalikda hamkorlik qilmoq”;
- c) “o‘zaro, birgalikda bir-biriga yordam bermoq”;
- d) “o‘zaro, birgalikda bir-birini qo‘llab-quvvatlamok”.

3. O‘quvchining BKM va muayyan axloqiy sifatlarini o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklari?

- a) interfaollik
- b) ijtimoiy faollik
- c) o‘zaro inoqlik
- d) giperfaollik

4. Kichik guruhlarda ishlash metodining eng oxirgi boshqichi baholash bo‘lib, undan oldin qaysi boshqich amalga oshiriladi ?

- a) muhokama va tahlil qilish
- b) mavzuni yoritish
- c) ko‘rsatma berish va yo‘naltirish
- d) kichik guruhlariga topshiriqlar berish

5. Kichik guruhlarda hamkorlikda o‘qitish metodi kim tomonidan yondashilgan?

- a) XIX asrda Amerikalik professor R.Slavin.
- b) XIX asrda nemis pedagogi A.Disterveg tomonidan
- c) XIX asrda Izroillik professor SH.SHaran.
- d) XIX asrda R.Jonson.

6. Kichik guruhlarda ishlash, “juftlikda o‘ylang, fikrlang, fikr almashing”, blits-so‘rov, pinbord, modellashtirish, munozara, debat, ijodiy ish, munosabat, reja va boshqalar qanday texnologiyalar hisoblanadi?

- a) Interfaol metodlar,
- b) Pedagogik texnologiyalar,
- c) Strategiyalar,
- d) Grafik organayzer,

7. Differensial yondashuv – bu..

a) Maxsus maktablarning turli xillari – karlar uchun, zaif eshituvchilar va kech kar bo‘lib qolganlar uchun maktab bo‘limlari va maktablarning barcha turlarida ikki yoqlama nuqsonli bolalar uchun maxsus sinflar tashkil qilinishidir.

b) Fanlarning o‘zaro yaqinlashish va bog‘lanish jarayoni, differentsiatsiya jarayoni bilan birga kechadi.

c) anomal bolalarning psixofiziologik imkoniyatlariga ko‘ra ijtimoiy muhitda ishtirok etishi uchun sharoit yaratish, ularni ijtimoiy hayot va mehnatga jalb etish ma‘nosini anglatadi.

d) Tizim yoki organizmning alohida qismlari va funksiyalarining o‘zaro bir butun bog‘langan holatini ifodalovchi tushuncha, shuningdek, mana sha holatga olib keladigan jarayoni.

8. Ikki va undan ortiq ishtirokchining biror ta‘limiy vaziyatdagi muloqoti bu...

a)*guruhiy munozara

b) debat

c) suhbat

d) muloqot

9. Ishtirokchilarning ko‘nikma va malakalarini, ularni biror narsaga nisbatan munosabatini uzgartirishga yo‘naltirilgan, guruxga muljallangan interfaol o‘qitish usuli

a)* trening

b) metodika

c) uyinlar

d) debatlar

10. Xorijiy mamlakatlarda o‘quv muassasalarini turli tiplarga bo‘lish, bir maktab ichida potok va profillarga, sinfda guruhlarga ajratib ta‘lim berish qanday nomlanadi?

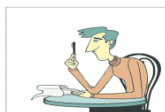
a)* differentsial ta‘lim.

b) modulli ta‘lim

c) aralash ta‘lim

d) kasbiy ta‘lim

Mustaqil ta‘lim topshiriqlari?

1. Pedagogik texnologiyaning tasnifi, qonuniyatlari, tamoyillari va mezonlari?
2. Ma'lumotlar bilan to'g'ri ishlashni qanday amalga oshirish mumkin?
3. Ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish asoslari?
4. Interfaol ta'limni tashkil etish imkoniyatlari nimalarda ko'rinadi?
5. Amaliy o'yinlar va ularning didaktik ahamiyati?
6. Muammoli o'qitish imkoniyatlari nimalarda ko'rinadi?
7. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan interfaol metod turlari?
8. Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari nimalarda nomoyon bo'ladi?
9. O'quv mashg'ulotlarida treninglarning ahamiyati nimada?
10. O'quv mashg'uloti loyihalarini ishlab chiqish.

GLOSSARIY

“**Interfaol**” tushunchasi ingliz tilida “interact”(rus tilida “interaktiv”) tarzida ifodalanib, lug'aviy nuqtai nazardan “inter” – o‘zaro, “act” – harakat qilmoq kabi ma'nolarni anglatadi.

Interfaol ta'lim – o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lidagi o'zaro harakatini tashkil etishga asoslanuvchi ta'lim.

Interfaollik o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklari. Matniqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub'ektlarning

suhbat (dialog), o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyatni olib borishlarini ifodalaydi.

Interfaol metodlar deganda – ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi.

Metod (yun. metodos — bilish yoki tadqiqot yo‘li, nazariya, ta’limot) — vo-qelikni amaliy va nazariy egallash, o‘zlashtirish, o‘rganish, bilish uchun yo‘lyo‘riklar, usullar majmuasi, falsafiy bilimlarni yaratish va asoslash usuli.

Refleksiya (lot. “reflexio” – ortga qaytish, aks etish): kishining o‘z xatti-harakatlari, ularning asoslarini tushunib etishi, fahmlashiga qaratilgan nazariy faoliyati; bilishning alohida faoliyati; shaxsiy kechinmalari, his-tuyg‘ulari va o‘y-xayollari mohiyatini fikrlash orqali anglash).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907 sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
2. 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3931-sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimiga oid farmon va qarorlari” to‘plami. –Samarqand, 2018.
3. 2018-yil 5-sentyabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini

takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF -5538-sonli farmoni

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev huzurida 2019-yil 23-avgust kuni "Yoshlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash va jamiyatda o'qituvchi mavqeyini oshirish" masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan videoselekt majlisi Bayoni. – 2019-yil 27-avgust. № 19750-xh.
5. 2020-yil 24-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -Xalq so'zi gazetasi. 2020 yil, 25 yanvar.
6. Ta'lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo'yicha O'quv-uslubiy majmua //Tuzuvchilar G.Eldasheva, G.Karimova. –Toshkent, 2018.
7. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat. – T.: "O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi" nashriyoti. 2006.
8. G.B.Amirova, O.U.Avlaev, U.A.Butaeva. Ta'limda interfaol metodlar va treninglar. -Toshkent, 2018.
9. Rahmatov M.A., Zaripov B.Z. Iste'dodli insonlar mamlakatning bebaho boyligidir.-Toshkent: Zamin nashr, 2019. – 160 bet.
10. Davronov P.Z. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Samarqand, 2008.
11. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi.: Nasaf, 2000.
12. Ro'zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Met.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
13. Saveleva M.G. Pedagogicheskie keysy: konstruirovaniye i ispolzovaniye v protsesse obucheniya i otsenki kompetensiy studentov / Ucheb.-met.posobie. – Ijevsk: FGBOUVPO "Udmurtskiy universitet", 2013. – S. 9.
14. Sayidaxmedov N.S. YAngi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003.
15. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari – T.: 2006.

16. Turdieva M. Oliy ta'lim muassasalari o'quvchilarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.
17. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. 3. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posboie. – Kirov: ANOO “Mejreginalniy SITO”, 2013. – 212 s.
18. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o'qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi // Uzluksiz ta'lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.

MUNDARIJA